

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK TIDSSKRIFT

ELLEVTE RÆKKE

UDGIVET AF

DEN DANSKE HISTORISKE FORENING

VED DENS BESTYRELSE

REDIGERET AF

POVL BAGGE OG ASTRID FRIIS

11. RÆKKE 5. BINDS 5. HEFTE

K Ø B E N H A V N

KOMMISSIONÆR: DANSK VIDENSKABS FORLAG A/S

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S

1959

Den danske historiske Forenings bestyrelse

består af

professor, dr. phil. POVL BAGGE, professor, dr. phil. C. O. BØGGILD-ANDERSEN, Århus, professor, dr. phil. AKSEL E. CHRISTENSEN, professor, dr. phil. ASTRID FRIIS og overarkivar, dr. phil. H. HJELHOLT.

Foreningen har udgivet:

- HISTORISK TIDSSKRIFT. 1—6. Bd. 1840—45. Nyt historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1846—56. 3. Række. 1—6. Bd., samt Register. 1858—69. 4. Række. 1—6. Bd. 1869—78. 5. Række. 1—6. Bd. 1879—87. 6. Række. 1—6. Bd. 1887—97. 7. Række. 1—6. Bd. 1897—1906. 8. Række. 1—6. Bd. 1907—17. 9. Række. 1—7. Bd. 1917—29. 10. Række. 1—6. Bd. 1930—44. Indholdsfortegnelse til 1—5. Række. 1889.
- C. MOLBECH: Historiske Aarbøger. 1—3. Del. 1845—51. (Udsolgt.)
— Historisk-biographiske Samlinger. 1—3. Hefte. 1847—51. (Udsolgt.)
- J. P. F. KØNIGSFELDT: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarb. Udg. 1856. (Udsolgt.)
- N. M. PETERSEN: Bidrag til den danske Litteraturs Historie. I—VI. 1853—64. (Udsolgt undtagen VI, Registret.)
- H. G. GARDE: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.
- FR. HAMMERICH: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863. (Udsolgt.)
- O. VAUPELL: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67. (Udsolgt.)
- H. F. RØRDAM: Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. 1—3. Del, samt Aktstykker. 1868—77.
- JOH. C. H. R. STEENSTRUP: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889. (Udsolgt.)
- VILH. LORENZEN: Studier i dansk Herregaardsarkitektur i 16. og 17. Aarhundrede. 1921.
- Festskrift til Kristian Erslev. 1927.
- ELLEN JØRGENSEN: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800. 1931.
- JOH. STEENSTRUP: Nogle Omrids af min Virksomhed som Universitetslærer. Med en Fortegnelse over Joh. Steenstrups litterære Arbejder og Oversigt over hans Universitetsvirksomhed. Udgivet i Anledning af Joh. Steenstrups 90aarige Fødselsdag. 1934.
- KR. ERSLEV: Historiske Afhandlinger. I—II. 1937.
- A. D. JØRGENSENS Breve. 1939.
- HENRY BRUUN: Indholdsfortegnelse til Historisk Tidsskrifts 1.—10. Række, IV. Bind. 1939.
- ELLEN JØRGENSEN: Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede. 1943.
- HENRY BRUUN: Dansk Historisk Bibliografi 1943—1947. 1956.

HISTORISK TIDSSKRIFT

ELLEVTE RÆKKE

UDGIVET AF

DEN DANSKE HISTORISKE FORENING

VED DENS BESTYRELSE

REDIGERET AF

POVL BAGGE og ASTRID FRIIS

FEMTE BIND

K Ø B E N H A V N

KOMMISSIONÆR: DANSK VIDENSKABS FORLAG A/S

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S

1950—59

Indhold.

Afhandlinger.	side
Bøggild-Andersen, C. O. , professor, dr. phil.: Studier over Povl Helgesen. I. Nogle Skibykrønike-problemer	1—106
Summary	106—109
Christensen, C. A. , redaktør, mag. art.: Stig Andersens benyttelse af Valdemar Atterdags segl og forudsætningerne for salget af Estland i 1346	381—427
Zusammenfassung	427—428
Gravesen, Chr. B. , lektor, cand. mag.: Hallandslistens naturalieværdier	596—615
Zusammenfassung	616—617
Hjelholt, Holger , fhv. overarkivar, dr. phil.: Carl Moltke og dannelsen af helstatsministeriet i januar 1852	245—292
Zusammenfassung	292—294
Møller, Erik , redaktør, dr. phil.: C. Th. Sørensens Uddrag af de Monrad-Allenske Optegnelser	110—144
—: Den græske Tronkandidatur 1862—63	535—594
Summary	593—594
Schmidt, J. Boisen , stadsarkivar, cand. mag.: Carl Scheel-Plessens stilling til helstatstanken november 1863 til juli 1864 . .	429—451
Zusammenfassung	452—454

Småstykker.

Dalgård, Sune , arkivar, cand. mag.: Østersø, Vestersø, Nordso. Dominium maris Baltici & maris Septentrionalis 1638	295—319
Summary	319—320
Schmidt J. Boisen , stadsarkivar, cand. mag.: Drabet på Hans Schade 1703. En krise i Chr. Siegfr. von Plessens liv	320—328

Oversigter.

Petersen, Erling Ladewig , mag. art.: Nyere Islamforskning	145—163
—: Stat og Historieskrivning i Islams klassiske Periode, 7.—10. Aarhundrede	455—473

Meddelelser.

Det nordiske historikermøde i Aarhus 1957	378
Den XI. internationale historikerkongres	378—380
Meddelelse om Archiv der Hansestadt Lübeck	639

Anmeldelser.

Amburger, Erik : Die Familie Marselis. Studien zur russischen Wirtschaftsgeschichte. (Osteuropastudien der Hochschule des Landes Hessen, Reihe I. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung der Justus Liebig-Universität Giessen, Band 4, 1957). Anm. af arkivar, cand. mag. Sune Dalgård	511—515
---	---------

Andersson, Ingvor Margareta: Erik Menved och Venden. Studier i dansk utrikespolitik 1300—1319. (1954). Anm. af universitetslektor, cand. mag. N. Skyum-Nielsen	side 362—368
Arup, Erik : Danmarks Historie III. (Udg. af Aksel E. Christensen, 1955). Anm. af professor, dr. phil. C. O. Bøggild-Andersen	329—357
Bull, Edvard : Arbejdermiljø under det industrielle gjennebrudd. (Utg. av Norsk Folkemuseum, 1958). Anm. af dr. phil. Georg Nørregård	507—511
Fabricius, Knud : Skaanes overgang fra Danmark til Sverige. Fjerde del. (1958). Anm. af professor, dr. phil. Astrid Friis	474—494
Flensborg Bys Historie, I—II. (Udg. af Grønseforeningen og Historisk Samfund for Sønderjylland, 1953—55). Anm. af professor, dr. phil. Knud Fabricius	212—218
Jørgensen, Troels G. : Andreas Frederik Krieger. Juristen-Politikeren—Borgeren. (1956). Anm. af redaktør, dr. phil. Erik Møller	368—372
J. E. Sars: Brev 1850—1915. (Utgitt med innleiing af Halvdan Koht, 1957). Anm. af professor, dr. phil. Povl Bagge	500—506
Paludan-Müller, C. : Et Udvalg af Hans Optegnelser og Breve. Af Bjørn Kornerup, I—II. (1958). Anm. af professor, dr. phil. Povl Bagge	500—506
Lindberg, Folke : Den svenska Utrikespolitikens Historia, III, 4 1872—1914 (1958). Anm. af professor, dr. phil. Troels Fink	621—624
Lindberg, Folke : Scandinavia in Great Power Politics 1905—1908. (1958). Anm. af professor, dr. phil. Troels Fink	621—624
Prins Christian (V.)s Breve, I—II. (Udg. ved E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1952—1956). Anm. af professor, dr. phil. C. O. Bøggild-Andersen	618—620
Matthiessen, Hugo : En Greve. Jørgen Scheel til Grevskabet Scheel, Stamhuset Estrup samt Ulstrup (1768—1825). (1954). Anm. af professor, dr. jur. Stig Iuul	199—207
Nilsson, Sven A. : Kampen om de adliga privilegierna 1526—1594. (Skr. utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, bd. 41, 1952). Anm. af mag. art. Erling Ladewig Petersen	218—224
Paludan-Müller, C. : Videnskab og skole. Selvbiografi og taler. (1958). Anm. af professor, dr. phil. Povl Bagge	500—506
Rasmussen, Erik : Kurantbankens forhold til staten 1737—73. (1955). Anm. af professor, dr. phil. Povl Bagge	164—190
Sjøqvist, V. : Peter Vedel. Udenrigsministeriets Direktør, I (1823—64). (Skr. udg. af Jydsk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur 2., 1957). Anm. af redaktør, dr. phil. Erik Møller	494—500
Weibull, Jørgen : Carl Johan och Norge 1810—14. Unionsplanerna och deras förverkligande. (Biblioteka Historica Lundensis VI, 1957). Anm. af dr. phil. Georg Nørregård	372—377
Yrwing, Hugo : Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. (Skr. utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, bd. 45, 1954). Anm. af universitetslektor, cand. mag. N. Skyum-Nielsen	357—362

Bemærkninger til anmeldelsen af Kurantbankens forhold til staten. Af professor, dr. phil. Erik Rasmussen	191—196
Svar til dr. Erik Rasmussen. Af professor, dr. phil. Povl Bagge	196—199

Nekrologer.

Adam Afzelius. Af Erik Bach	516—519
Nils Ahnlund. Af Knud Fabricius	227—229

	side
Erik Bach. Af Knud Hannestad	625—628
Hans H. Fussing. Af Knud Fabricius	225—227
Bjørn Kornerup. Af Hal Koch	520—523

Nyt fra historisk videnskab.

Archivalia et Historica. (Festskrift til A. Largiardérs). (H. Hjelholt).....	532—33
Leonora Christina Ulfeldts franske levnedsskildring 1673, udg. af C. O. Bøggild-Andersen. (H. Hjelholt).....	524—26
Dehio, L.: Deutschland und die Weltpolitik im 20. Jahrhundert. (H. Hjelholt).....	531—32
Hansen, C. Rise: Christian 2.s arkiv. (H. Hjelholt).....	523—24
Heussi, K.: Geschichte der theologischen Fakultät zu Jena. (B. Kornerup).....	240—42
Hinrichs, C.: Ranke und die Geschichtstheologie der Goethezeit. (H. Hjelholt).....	533—34
Håndbog for danske lokalhistorikere, red. af Joh. Hvidtfeldt. (K. Glamann).....	527—28
Lorenzen, V.: Vore Byer. Studier i Bybygning, II—III. (V. Hermansen).....	229—30
Lindqvist, O.: Jakob Gyllenborg och reduktionen... 1680—1692. (E. Ladewig Petersen).....	528—30
Medlicott, W. N.: Bismarck, Gladstone and the Concert of Europe. (H. Hjelholt).....	238—39
Moltke, E.: Jon Skonvig og de andre runetegnere, I. (V. Hermansen).....	230—31
Mosse, W. E.: The European Powers and the German Question 1848—71. (E. Møller).....	634—36
Neiendam, R.: Bogen om Grevinde Danner. (P. Engelstoft)...	629—30
Nyholm, A.: Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogreskripterens tid. (H. Hjelholt).....	630—32
Pries, R.: Das geheime Regierungs-Conseil in Holstein-Gottorp 1716—1773. (H. Hjelholt).....	233—34
Reventlow E.: I dansk tjeneste. (E. Møller).....	628—29
De Rijksarchieven in Nederland. Overzicht van de inhoud van de rijksarchiefbewaarplassen. (S. Dalgård).....	243—44
Katalog over Karen Brahes bibliotek i Landsarkivet for Fyn. Håndskriftsamlingen ved Anne Riising. (E. Ladewig Petersen).....	526—27
Ritter, G.: Lebendige Vergangenheit. Beiträge zur historisch-politischen Selbstbesinnung. (H. Hjelholt).....	637—39
Scharff, A.: Schleswig-Holstein in der europäischen und nordischen Geschichte. (H. Hjelholt).....	235
Schieder, Th.: Staat und Gesellschaft im Wandel unserer Zeit. (H. Hjelholt).....	636—37
Soom, A.: Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert. (H. H. Fussing).....	235—38
Wachnagel, H. G.: Die Matrikel der Universität Basel, I—II. (B. Kornerup).....	242—43
Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, bd. 80—81. (H. Hjelholt).....	232—33, 530—31
Meddelelser om Den danske historiske forening 1955—57.....	640—43
Den Danske historiske forenings vedtægter.....	644—45
Navneregister ved mag. art. E. Ladewig Petersen.....	646—73
Rettelser.....	674

Den græske Tronkandidatur 1862–63.

A F

ERIK MØLLER

Begivenhederne i Forbindelse med det græske Kongeskifte i 1862—63 er aldrig blevet nærmere belyst fra dansk Side. Derimod foreligger en i mange Henseender udtømmende Fremstilling paa Fransk i Edouard Driaults og Michel Lhéritiers *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours* (1925—26). Sidstnævnte Forfatter har her i 3. Bind skildret Udviklingen paa Grundlag af omfattende Arkivstudier i en Række europæiske Hovedstæder, bl. a. her i København. Redegørelsen, ogsaa for de danske Forhold, er beundringsværdig korrekt og tilsyneladende objektivt, maaske alene fraset Opfattelsen af London-Regeringens Holdning. Naar Spørgsmaalet nu alligevel tages op paany i nedenstaaende Afhandling, er Grunden dels, at Lhéritier naturligvis behandler Sagen under græsk Synsvinkel, medens Hovedvægten i den følgende Fremstilling selvsagt kommer til at ligge i den danske Udvikling. Den franske Historiker kender og forstaar denne forbavsende godt gennem Beretningerne fra de herværende Stormagts- gesandter, men han har, da han arbejdede her oppe, ikke haft Adgang til selve Statsraadsprotokollerne og vistnok heller ikke kendt en Samlingspakke i Rigsarkivet, der findes mellem »Politiske Sager« fra Gesandtskabsarkivet i London: Korrespondance om det græske Tronfølgervalg 1863. Ligeledes har de mere fortrolige Akter i det engelske Kongehus' Arkiv (Royal Archives Windsor — R.A.W.) ikke været tilgængelige for ham, og det samme gælder politiske Privatarkiver som The Russell- og The Cowley-Papers (i Public Record Office — Foreign Office citeret: P.R.O., F.O.) samt The Palmerston Papers (endnu i Privateje paa Broadlands). Hele dette Materiale har jeg gennemgaaet under Forarbejderne til min Bog om »Helstatens Fald«.

Af de engelske Aktpublikationer fra Samtiden (se: Cambridge History of British Foreign Policy II, 668) findes paa Kgl. Biblio-

tek alene: Correspondence relating to the Election of Prince William of Denmark as the King of Greece and to the State of the Country (1863). En Del af dette Materiale er offentliggjort i »Archives diplomatiques«. En dansk Aktsamling: Actstykker angaaende den Græske Tronfølgesag (1863) eksisterer. Almindelige Fremstillinger af græske Forhold og Udviklingsgangen i 19. Aarhd. George Finlay: A History of Greece from the Conquest of the Romans to the Present Time VII (1874). — G. Fr. Hertzberg: Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens bis zur Gegenwart IV (1879). — Edw. S. Forster: A Short History of Modern Greece 1821—1940 (1944).

Omvæltningen 1862 og dens Forudsætninger.

Tidligt paa Dagen den 23. Oktober 1862 kunde Befolkningen i Athen læse en Proklamation, hvori det hed:

Fædrelandets Trængsler er forbi. . . Ved det græske Folks énstemmige Beslutning er fastslaet og forordnet som følger:

- 1) Otto er fjærnet fra Tronen;
- 2) Amalia er fjærnet fra Regentskabet;
- 3) En Provisorisk Regering er dannet . . .
- 4) En grundlovgivende Forsamling vil snarest blive indkaldt for at danne Regering og foretage Valg af en Konge¹.

Omvæltningen i Hovedstaden var foregaaet den 22. Næste Dag ankom Kongeparret fra Peloponnes til Piræus, men de fik ikke Lov at gaa i Land. Kong Otto ansaa herefter Kamp for haabløs og vilde undgaa Blodsudgydelse. Han abdicerede ikke, men forlod stilfærdigt det Land, han og Dronning Amalia havde elsket og blev ved med at elske til deres Død².

Det var Afslutningen paa en tredivaarig Statstragedie.

Otto v. Wittelsbach havde tiltalende menneskelige Egenskaber, men han magtede ikke Forholdene i det nydannede græske Rige, forstod dem vel aldrig helt. Opgaverne var ogsaa herkuliske. Landet var udpint gennem et mere end tre-hundredeaarigt

¹ Archives diplomatiques 1863, II, 359.

² L. Bower & G. Bolitho: Otho, King of Greece (1939), 241, 243f.

Tyrker-Herredømme og ødelagt i Bund og Grund under en ti-aarig Frihedskamp. Jordbruget var oldtidsagtigt, og store Omraader laa udyrket hen; den glimrende Handels- og Skibsfartsperiode var gaaet til Ende med 1815; der var ingen Industri. Det Folkestyre, som nu skulde begynde, antog rent ud forvildede Former. Et Parti blev i Grunden en Slags politisk Hird om den kaarne Fører, som støttede sig til en væbnet Livvagt. De parlamentariske Kampe gik paa den Maade lige over i Borgerkrig. Der var vedvarende Uro. Landet vrimgledede med Frihedskæmper (Palikarer), som var rede til øjeblikkelig at deltage i enhver Rejsning, og disse adskilte sig tit ikke mærkbart fra det Røveruvæsen, som var og blev en skrækkelig Landeplage. Forvaltningen var i Bund og Grund korrupt. Finanserne i uhjælpelig Forvirring.

Fihellenerne rundt i Europa var skuffede. En Stemningsreaktion satte ind. Var der egentlig noget at undres over, naar man husker, at Befolkningstallet var sunket til 800.000, at Statsindtægterne kun udgjorde £ 400.000 om Aaret, samtidig med at hele Kongeriget Statsvæsen var sat paa en Fod, der laa langt over Evne.

I 1843 tvang en Folkebevægelse Kong Otto til at indkalde en grundlovgivende Forsamling og sende sine bayerske Embedsmænd hjem; deres Styre var altid blevet følt som et Fremmedherredømme. Hvad der fulgte var imidlertid en Parodi paa parlamentarisk Liv. Til de andre politiske Koterier kom nu ogsaa et Hofparti. Otto kunde med sine tyske Forestillinger om Kongedømme af Guds Naade ikke undlade Forsøg paa at gøre personlig Indflydelse gældende. *Det* saa Hellenerne maaske stort paa. Hvad de egentlig bebrejdede deres Hersker var, at han ikke havde formaaet at udnytte den orientalske Krise i 1840 og Krim-Krigen til Virkeliggørelse af deres »store Tanke«. Det var i og for sig uberettiget. Den gik ikke blot ud paa Frigørelse af Folkefæller under Halvmaanen. Et græsk-byzantinsk Rige med Konstantinopel som Hovedstad skulde genopstaa. Det sidste var en Drøm, men samtidig saa Grækerne i Aarene efter 1859, hvad Italienerne opnaaede i Retning af national Samling. Dertil kom, at Kongens Ægteskab var barnløst, og at han ikke i Tide havde faaet Tron-

følgespørgsmaalet ordnet. Kong Otto erkendte imidlertid ikke Farerne. Alt det er Baggrunden for Begivenhederne i 1862.

Nogen øjeblikkelig Bedring medførte Omvæltningen selvfølgelig ikke. Tvært imod. Tilstanden nærmede sig i de næste Maanedet det fuldkomne Anarki¹.

Under Indtryk heraf foregik den følgende Udvikling.

En russisk og en engelsk Tronkandidat glider ud.

En af Grækenlands Ulykker havde i den foregaaende Tid været den Kamp om Indflydelse, der havde fundet Sted mellem de tre Stormagter, under hvis Beskyttelse det nye Kongerige i 1830 var blevet stillet: Stor-Britannien, Frankrig og Rusland. Det havde været en løbende Rivalisering. Navnlig havde den engelske Regering fortfarende været virksom gennem Gesandtskabet i Athen med Raad og Indblanding — det var nu engang Lord Palmerstons Maade at »sætte Skik paa Europa« — men i givet Tilfælde ogsaa med Tvangsforanstaltninger; kendt er navnlig her den engelske Blokade i 1850 for at sætte Erstatningskrav igennem. Det alle-Steds-nærværende Albion var da ogsaa blevet grundig upopulært i Grækenland, og disse Stemninger fremkaldte en tilsvarende Indstilling fra engelsk Side. Imidlertid var det Kong Otto, man i London gav Skylden for det daarlige Forhold. Lord Clarendon skrev i 1855 til Lord Palmerston: »Der vil hverken blive Fred eller Fremskridt i Grækenland, før Otto er sat ud; og alle deres Forbedringsforsøg er kun Lapperi«. Premierministeren saa, at der var »nogen Vanskelighed« ved »at slippe af med Otto paa en pæn Maade«², men mente som sin Udenrigsminister.

Nu var det altsaa sket og paa en Maade, som ganske billigedes fra engelsk Side. »Grækerne har handlet ud fra Principper, som har været vore egne«, skrev »Times« (29-XI-1862), og de har

¹ Levende skildret i Rumbolds Recollections of a Diplomatist II og A. Grenier: La Grèce en 1863.

² Clarendon til Palmerston 10.X.1855 (Broadlands Papers) og Palmerston til Clarendon 8.IV.1856 (ib. Private Letterbook No. 2).

»samme Ret til at vælge deres egne Herskere som Befolkningen i Toscana og Parma«. »Daily News« skrev efter lignende Recept, og Ministrene mente ganske det samme. Straks instrueredes Beskyttelsesmagternes Gesandter til ikke formelt at anerkende den nye Regering og til at arbejde i nøje Forstaaelse¹. Men allerede 6. November skrev Lord John Russell, der nu i Palmerstons 2. Kabinet ledede Udenrigsministeriet, til Gesandten i Athen, P. Campbell Scarlett: »Hendes Majestæts Regering kan ikke nægte, at Grækerne har gyldige og tilstrækkelige Grunde til at handle, som de har gjort, og som Følge deraf vil Hendes Majestæts Regering ikke kunne finde nogen Grund til, at de fremmede Magter skulde gribe ind med det Formaal at opfordre Grækerne til at gøre deres Beslutning om«².

Det var et klart og tydeligt Standpunkt. Det var det samme, Russell havde udviklet i sin berømte Depeche til James Hudson i Turin (den 27. Oktober 1860), hvor Berettigelsen af Omvæltningerne i Italien blev begrundet³. Og meget hurtigt knæsatte de andre Regeringer Betragtningen, ogsaa den russiske⁴. »Berlingske Tidende« sammenfattede 5. November Stillingen saaledes: »At Kong Otto selv er Skyld i sin Ulykke, er man allevegne enig om undtagen i Baiern«.

Men allerede 25. Oktober, inden Udfaldet af den græske Revolution endnu var kendt i London, havde Russell skrevet til den engelske Gesandt i Paris, Lord Cowley: »Der er et Spørgsmaal, som (ikke overraskende) trænger sig paa os i Grækenland . . . Jeg er stemt for at holde fast ved den Traktat [3-II-1830], som udelukker engelske, franske og russiske Tronsøgere (Pretenders) og at gøre meget lidt ud over dette⁵. I Henhold til denne Opfattelse — at Medlemmer af Beskyttelsesmagternes Herskerfamilier paa Forhaand skulde være afskaarne fra at modtage Tilbud om den græske Krone — instruerede Russell 6. November ydermere

¹ Driault & Lhéritier III, 3, flg.

² Archives diplomatiques 1863, III, 375.

³ Spencer Walpole: Life of Lord John Russell II, 325f.

⁴ Driault & Lhéritier III, 14.

⁵ Russell til Cowley 25.X.1862 (Cowley Papers: P.R.O. — F.O. 519/199).

Scarlett om, at Hertug Nikolaus af Leuchtenberg og Prins Alfred af England maatte anses for udelukkede fra den græske Trone¹. Dette meddelte Scarlett 14. November den græske Udenrigsminister, Diamantopulos².

Der foreligger tilsyneladende ingen autentisk Redegørelse for Grundene til denne Holdning fra engelsk Side, men en Artikel i »Times«, nogle Uger senere (25-XI-1862), giver ganske sikkert Udtryk for Regeringens Betragtninger. Det hedder her:

Skønt det maaske ikke er helt sikkert, at et Medlem af den engelske Kongefamilie er udelukket ved Bestemmelserne i den gamle Traktat, kan der ikke være Tvivl om, at det vilde falde i høj Grad ubehageligt ud for en Prins af England eller af Frankrig eller af Rusland at blive sat paa den græske Trone. Den lille Halvø har lige fre sin Uafhængighed været en Slagmark for rivaliserende Diplomater . . . Hvis vi skulde sætte Prins Alfred paa Tronen, er det sikkert, at Besværligheder af en meget brydsom Art straks vil begynde.

Til disse Statshensyn kom noget andet. Dronning Victoria vilde »for intet i Verden og under ingen Omstændigheder« give sit Minde til, at Prins Alfred blev Konge. Hun paastod at vide, at dette ogsaa var Sønnens Opfattelse. Det var Hensynet til Arvefølgen i England og Coburg, som for hende var det afgørende³, og i et saadant Familiespørgsmaal vilde Ministrene vanskeligt kunne komme uden om Kronens Bærer.

Imidlertid havde Udlandet svært ved at tro paa en saa uin-

¹ Archives diplom. 1863, III, 374.

² Driault & Lhéritier III, 20 — Prins Alfred var Dronning Victorias næstældste Son. Hertug Nikolaus af Leuchtenberg var en Sonneson af Eugène Beauharnais, som efter Napoleon I's Fald fik Hertugtitlen i Kraft af sit Ægteskab med en bayersk Prinsesse. Hans Son, Maximilian Eugen, blev gift med en Datter af Czar Nikolaus I, og hans Testamente (1852) anerkendte deres Børn som Medlemmer af den russiske Kejsersfamilie (Archives diplom. 1863 III, 383). — Det er en utrolig Paastand af Sir Horace Rumbold (l. c. II, 105f.), at Russell først i December instruerede Scarlett om Regeringens Standpunkt.

³ Memorandum fra Drng. Victorias Haand 25-XI-1862 (Letters of Queen Victoria. 2. Series I, 48).

teresseret Holdning fra den engelske Regerings Side¹. Den almindelige Opfattelse var, at de engelske Konsuler i Grækenland arbejdede for Prins Alfreds Kandidatur². Men samtidig var det ikke muligt at faa klar Besked fra Paris og Petersborg om de andre to Beskyttelsesmagters Opfattelser³. Napoleon III's Udenrigsminister, Drouyn de Lhuys, forklarede det franske Standpunkt saaledes, at man ikke vilde sætte sig imod, hvis Grækerne valgte Hertugen af Leuchtenberg⁴. Fyrst Gortchakov udtalte Forundring over, at London-Regeringen kunde tillægge Sagen saa stor Betydning og advarede mod at drive Grækerne over i Republikanisme ved at indtage et for ubønhørligt Standpunkt i Kongespørgsmaalet; til sidst nægtede han rent ud at svare, da den engelske Gesandt, Lord Napier trængte ind paa ham. Det var som Retorsion mod al denne hypotetiske Udenomssnak og Tavshed, at den engelske Regering hen i November nævnedes Muligheden af, at Stor-Britannien ogsaa kunde erklære sig løst fra sine Traktatforpligtelser⁵. Og det var aabenbart dette taktiske Træk, som fremkaldte Dronning Victorias ovenfor citerede kategoriske Udtalelse mod Prins Alfreds Kandidatur.

Sammenhængen i dette diplomatiske Spil var, at Czar Alexander og den russiske Regering gerne havde set Hertugen af Leuchtenbergs Valg, og at Kejser Napoleon, som paa dette Tidspunkt endnu arbejdede hen imod en fransk-russisk Samvirken, støttede disse Bestræbelser. De mente til en Begyndelse ikke, at der var nogen Udsigt til Prins Alfreds Valg paa Grund af Uviljen mod Stor-Britannien i Grækenland og var følgelig lige glade med de gamle Traktater⁶. Men de gjorde her afgjort Regning uden Hellenerne. De nærede næppe nogen Tilbøjelighed til Republikanisme. Proklamationen af 22. Oktober havde sat et nyt Konge-

¹ Ledende Artikel i »Times« 5.XII.1862.

² Finlay: History of Greece VII, 276 f.

³ Russell til Cowley 5-XI-1862 (Cowley Papers l. c.). Napiers Depeche 31-X-1862, vistnok gl. Stil, altsaa 11-XI (Archives diplom. 1863, III, 377f).

⁴ Archives diplom. 1863, III, 381 f, smlgn. Cowley til Russell 7-XI-1862 Cowley Papers — F. O. 519/230).

⁵ Driault & Lhéritier III, 16 fig. Archives diplom. 1863, III, 381.

⁶ Finlays Forklaring. Anf. Værk VII, 278—81.

valg som Maal, og Stemningen i Landet var vistnok aldeles overvejende monarkisk¹. Men den engelske Offentligheds gunstige Reaktion overfor Revolutionen havde gjort stærkt Indtryk. Grækerne haabede nu ved Valg af en engelsk Prins at kunne faa Stor-Britannien bort fra dets traditionelle Støttepolitik overfor Osmanner-Riget og opnaa Hjælp fra London-Regeringen til Virkeliggørelse af deres »store Tanke«. Det var atter politiske Luftspejlinger. Men Grækerne levede i dem og kastede nu deres Kærlighed paa Prins Alfred, som oven i Købet var dem personlig bekendt siden et Besøg i 1860². Fra sidste Uge af November satte en voldsom Propaganda ind for hans Valg.

Der gik ikke mange Dage, før det var klart, hvor Bevægelsen bar hen³. Den 29. November fik den franske Gesandt i Petersborg Anvisning om at sige, at saafremt Rusland ikke opgav Leuchtenberg-Kandidaturen, vilde Prins Alfred blive udraabt til Grækernes Konge⁴. Det virkede omgaaende; i Skrivelser til Lord Russell af 2. og 4. December meddelte den russiske Gesandt, Baron Brunnov nu, at det ikke vilde stemme med Czarens Hensigter, hvis Hertugen af Leuchtenberg blev kaldet til den græske Trone, og at det russiske Hof »fastholder . . . den Forpligtelse, i Følge hvilken Medlemmer af de tre regerende Familier i Frankrig, i England og i Rusland er udelukket fra den hellenske Trone«⁵. Saa var den Sag klaret. Men det hindrede ikke, at der i Dagene mellem den 6. og 15. December blev afholdt en Folkeafstemning i Grækenland, ved hvilken 230.016 af 241.206 stemmeberettigede erklærede sig for Prins Alfred.

Det var et Slag i Luften. Med en Kollektivnote af 13. December 1862 underrettede Beskyttelsesmagterne den græske Regering om, at de ikke vilde fravige de indgaaede Aftaler, og at følgelig hverken Prins Alfreds eller Hertugen af Leuchtenbergs

¹ Goudas: *Considérations sur le rôle de la monarchie en Grèce* (1863), 4 og 48.

² C. A. Mano: *La Grèce et le Danemark* (1863), 71 flg.

³ Ledende Artikel i »Times« 25-XI-1862.

⁴ Driault & Lhéritier III, 25f.

⁵ Archives diplom. 1863, III, 386.

Valg kunde modtages¹. Imidlertid gik Hellenerne stadig videre ad deres egen Vej. Den nye Nationalforsamling godkendte straks ved sin Sammentræden 3. Februar 1863 Udfaldet af Kongevalget i December. Men hermed var man ogsaa naaet til Rejsens foreløbige Maal. To Dage senere erklærede den engelske Trontale, at

denne Tilkendegivelse af Velvilje overfor Hendes Majestæt og Hendes Familie og dens tilbørlige Anerkendelse af de Fordele, som den engelske Forfatnings Principper og Praksis medfører, ikke kan andet end blive i høj Grad paaskønnet og er blevet dybt følt af Hendes Majestæt. [Imidlertid] har Hendes Majestæts Krones diplomatiske Forpligtelser, sammen med andre vægtige Betragtninger hindret Hendes Majestæt i at imødekomme det græske Folks almindelige Ønske«.

Tilbage stod nu kun at give den græske Regering formel Underretning om den Beslutning, som her havde faaet Udtryk. Russell forelagde Dronningen Udkast til en Note, der nøje fulgte Trontalens Ordlyd². I den endelige Form kom der et Indskud med, som aldeles umiskendeligt skyldes Dronningens Haand: »Hendes Majestæt ser i dette Valg et Bevis paa den Tillid, Grækenland sætter til Frugterne af den Opdragelse, hans berømte Fader har givet Prins Alfred«³.

Det var afgjort én bedre.

De græske Partihøvdingers Forhold til den britiske Forfatning var i bedste Fald noget platonisk, men om Prins Alberts Opdragelsesmetoder vidste de næppe mere end de Børn, der samme Morgen kom til Verden.

Engelsk Tilbud om De Joniske Øer. Et Kongsemne søges. En dansk Prins findes.

Med alt dette gav Trontalen i et følgende Afsnit Udtryk for et Haab om, at »de samme Principper, som i første Omgang

¹ Archives diplom. 1863, III, 391.

² Russell til Dronning Victoria 7-II-1863 (R.A.W.-j. 99).

³ Archives diplom. 1863, III, 393.

fik det græske Folk til at vende Tankerne« mod Prins Alfred, ogsaa »maa lede dem til Valget af en Hersker, under hvis Styre Kongeriget Grækenland maa nyde de Velsignelser, som Velvære hjemme og fredeligt Forhold til andre Stater vil medføre« — Det var godt nok med Grækernes Valg, men faktisk tog Beskyttelsesmagterne nu som i 1830 Sagen i deres Haand, og den gamle Rivalisering mellem dem begyndte paany, men dog saaledes at Førerskabet straks gik over til England. Napoleon III og Drouyn de Lhuys var i Virkeligheden lammede ved det Vidnesbyrd om den engelske Indflydelses Styrke, Folkeafstemningen i December havde givet, og forholdt sig passive¹. Czar Alexander og Gortchakov var vrangvillige, men lod Sagen gaa sin Gang, da de fyrstelige Personligheder, som der nu blev Tale om, var dem temmelig ligegyldige². Derimod havde de engelske Ministre deres ganske bestemte Maal — som Russell senere udtalte: Hendes Majestæts Regering vil være mod et Valg, der skaffer Rusland eller Frankrig overvejende Indflydelse i Athen³. Og her havde London-Kabinettet et udmærket Kort paa Haanden. Allerede 26. November havde Lord Russell skrevet til Lord Cowley: »Saa fremt der bliver valgt en Prins, som er venligt indstillet overfor England, kunde vi maaske give ham De [Joniske] Øer⁴ nærmest ved Grækenland og hjælpe ham til en bedre Grænse«⁵. Navnlig det sidste smagte maaske noget mere af den »store Tankes« Virkeliggørelse end godt var fra det daværende engelske Interessesynspunkt. Men under alle Omstændigheder stillede Lord Russell 11. December den græske Gesandt, Trikupis i Udsigt, at Hendes Majestæts Regering kunde tænke sig at opgive Protektoratet til Gunst for hans Land⁶. En tidligere Gesandt i Athen, Sir Henry G. Elliot, blev derpaa sendt i særlig Mission til Grækenland, og

¹ Cowleys Depecher 12-I og 20-III, 1863 (F.O. 27 — France).

² Driault & Lhéritier III, 36, 40.

³ Russell til Elliot 16-III-1863 (R.A.W. — j. 99).

⁴ Stod som »selvstændig« Republik siden 1815 under Stor-Britanniens Beskyttelse.

⁵ Russell til Cowley 26-XI-1862 (Cowley Papers — F.O.519/199).

⁶ Driault & Lhéritier, III, 30.

den 24. December overrakte han Regeringschefen, Bulgari, et Memorandum, som gav Meddelelse om, at saafremt Grækerne opretholdt det konstitutionelle Monarki, undlod Aggressioner overfor Nabostater og ikke valgte en Konge, som Beskyttelsesmagterne havde noget at indvende imod, vilde De Joniske Øer kunne overdrages til Kongeriget¹.

Som sagt — det var et Trumfkort, som her blev spillet ud. Spørgsmaalet kom til at medføre lange Forhandlinger i den følgende Tid, men Tilbudet underbyggede den engelske Indflydelse solidt ved ethvert Kongevalg. Dog — hvem skulde den udkaarne være?

Spørgsmaalet havde naturligvis meldt sig fra første Færd², men efter at Beskyttelsesmagterne i December 1862 var blevet enige om at sætte Prins Alfred og Hertugen af Leuchtenberg ud af Spillet, kom det til at foreligge paa en ny Maade. Den 24. skrev Russell til Palmerston:

Under Samtale med Trikupis i Dag var tre Navne fremme:

- 1) Prins Oscar [af Sverige].
- 2) Den danske Prins William, Broder til Prinsesse Alexandra.
- 3) Hertugen [Ernst] af Coburg.

Kunde De tænke Dem at forelægge disse Navne for de andre Magter? Da Prins Oscar har givet et klart Afslag, synes jeg ikke, at det er nogen Nytte til at spørge ham igen.

Prinsesse Alexandras Broder vilde passe meget godt ligesom Hertugen af Coburg . . .³.

Palmerston fandt som Russell, at »Prinsesse Alexandras Broder vilde være et godt Valg«,⁴ men Dronning Victoria mente noget andet; hun satte nok Pris paa Prinsesse Alexandra eller lærte at sætte Pris paa hende, men afgjort ikke paa hendes Familie. Hun fandt, at det ikke vilde være noget »særlig godt«

¹ Archives diplom. 1863, III, 391f.

² Russell til Cowley 5-XI-1862 (Cowley Papers — F.O. 519/199).

³ Russell til Palmerston 24-XII-1862 (Broadlands Papers).

⁴ Palmerston til Russell 25-XII-1862 (Russells Arkiv — Corr. & Papers 1860—63, 14).

Valg; »det vilde sikkert være bedre, hvis Hertugen [af Coburg] vilde sige Ja«¹. Og foreløbig fjede Ministrene sig efter hende. Den 2. Januar 1863 skrev Palmerston til Majestæten: »Under disse Omstændigheder og i Betragtning af alle disse Overvejelser mente han, at Hertug Ernst vilde være det bedste Valg for England og for Grækenland«² — Dronning Victoria var lykkelig, skrev til Kong Leopold om Sagen og indflettede følgende Udbrud i Brevet: »Jeg *elsker* Coburg med en Kærlighed, jeg ikke kan beskrive«.³

Den engelske Regering havde for Resten prøvet andetsteds først — hos Kong Fernando, saligt afdøde Maria da Gloria af Portugals Mand. Han tilhørte iøvrigt en Sidelinje af den elskede Familie (Coburg-Cohary), men gav hurtigt et bestemt Nej⁴. Og Hertug Ernst stillede Betingelser, som Dronningen gav Lord Palmerston Ret i ikke var til at antage⁵. Hun mente derefter, at de rimeligste Kandidater maatte blive »Arveprinsen af Holstein-Augustenburg« og Fyrst Ernst af Leiningen⁶. Imidlertid blev Forhandlingerne med Coburgerne alligevel fortsat; 26. Januar instruerede Lord Russell Elliot om at tilraade den græske Nationalforsamling at vælge ham⁷. Men der var Vanskeligheder; han var barnløs; Arvespørgsmaalet maatte altsaa ligeledes ordnes, og Stænderne var imod, at deres Hertug skulde være Hersker i et andet Land. Den 5. Februar bekræftede »Coburger Zeitung«, at han havde givet endeligt Afslag⁸.

Nu var gode Raad dyre. Prins Nikolaus af Nassau, hvis

¹ Dronning Victoria til Russell 28-XII-1862 (R.A.W. — j. 98). — Ogsaa Michel Lhéritier har forstaaet, at Prins Vilhelm allerede var paa Tale i første Omgang (anf. Værk III, 39).

² Palmerston til Dronning Victoria 2-I-1863 (R.A.W. — j. 98).

³ Dronning Victoria til Kong Leopold 3-I-1863 (ib.).

⁴ »Le Moniteur« 13-I-1863.

⁵ General Grey (Dronning Victorias Privatsekretær) til Palmerston 13-I-63 (R.A.W. — j. 98).

⁶ Memorandum af Dronning Victoria 14-I-1863 (ib.).

⁷ Russell til Elliot 22-I-1863 (Archives diplom. 1863, III, 392f).

⁸ Endnu 29. Januar havde »Times« haft en højstemt Artikel om hans Fortræffelighed.

Navn hele Tiden ogsaa havde været fremme, udtalte Kejser Napoleon sig bestemt imod, fordi den unge Mand havde talt nedsættende om ham og Kejserinden, og Russell opfordrede nu Lord Cowley til at spørge, om der da ikke var nogen, »De Franskes Kejser« vilde foreslaa¹. Selv foreslog han Dronningen at sondere i Wien angaaende Ærkehertug Maximilians Stilling². Men Napoleon III var tavs, og Ærkehertugen vilde — fraset alt andet — ikke modtage en Krone, som i den Grad havde været paa Omgang³. Derpaa fablede man om Prins Wilhelm af Baden, Prins Waldemar af »Holstein-Augustenburg« og en Prins af Hohenzollern-Sigmaringen⁴.

Men saa dagedes det fra en helt anden Kant. En Lykkeprins »kom baade først og sidst«.

Den 10. Marts havde Prinsesse Alexandras Bryllup med Prinsen af Wales staaet paa Windsor. Hendes Fader og Moder, Prins Christian af Danmark og Prinsesse Louise, var derovre med Sønner og Døtre. Opmærksomheden var uvilkaarligt blevet rettet mod Lyksborg-Familien. Prinsessen var populær: We are each all Dane in our welcome to thee — Alexandra, hed det i Tennysons Velkomstdigt. Den 14. Marts skrev Russell til Palmerston:

Der tales om Prins William af Danmark mellem Grækerne her. Tror De, han kunde bruges? I saa Fald anser jeg ham for bedre end William af Baden. Vi kunde bede Dronningen om Tilladelse til at sondere Prins Christian⁵.

Bemærkningen om Grækernes Interesse for Prins Vilhelm har en vis Betydning, fordi den giver Baggrund for en Oplysning i »Fædrelandet« (27-III-1862) om, at det skulde »være Baron Hambro [den kendte danske Bankier i London] og nogle der

¹ Russell til Cowley 11-II-1863 (F.O. 27 — France) og Cowley til Russell 10-II-1863 (Cowley Papers — F.O. 519/230).

² Russell til Dronning Victoria 11-II-1863 (R.A.W. — j. 99).

³ Driault & Lhéritier III, 50f.

⁴ Russell til Palmerston 7-III-1863 (Broadlands Papers), til Dronning Victoria 1-III-1863 (R.A.W. — j. 100).

⁵ Russell til Palmerston 14-III-1863 (Broadlands Papers).

boende græske Kjøbmænd, der ere hans Venner, som Erhvervelsen af den nye græske Troncandidat skyldes¹. Men ganske tydeligt er det, at Lord Russell i de følgende Dage har søgt nærmere Oplysninger om Prinsen eller har været i personlig Forbindelse med ham. I et Telegram til Elliot af 16. Marts, hvor Udenrigsministeren giver den særlige Gesandt i Athen de samme Oplysninger, som Lord Palmerston fik, hedder det videre om Prinsen, at »han er intelligent og tiltalende«².

Imidlertid var Dronning Victoria blevet meget fortørnet over, at dette Telegram var sendt uden at have været hende forelagt; hun forlangte, at Elliot skulde instrueres om intet yderligere at foretage sig, og hun udtalte Betæneligheder ved Valg af en mindreaarig Prins. Dagen efter lod Dronningen General Grey skrive til Russell, at hun ikke havde andet mod Prinsen, end at han var saa ung, men ogsaa, at han ikke skulde lægge sig for fast i sin Modstand mod Prins Wilhelm af Badens Valg. Det var tydeligt den tyske Prins, hun foretrak³. Men her var Ministrene ubøjelige; de frygtede russisk Indflydelse gennem hans russiskfødte Gemalinde, og Lord Russell telegraferede til Elliot 23. Marts, at i Tilfælde af hans Valg vilde England ikke kunne opgive De Joniske Øer⁴. Under saadanne Omstændigheder gav Kronens Bærer altid efter, og Lord Russell talte nu med General Oxholm, en af Prins Christians personlige Raadgivere, om Sagen og senere med Prinsen selv og hans Søn umiddelbart inden deres Afrejse fra London den 23. Marts. Det Indtryk, han ved denne

¹ Dansk biografisk Leksikon IX 12. — Derimod forekommer en Meddelelse i »Berlingske Tidende« (16-III-1863) noget tvivlsom. Det berettes her, at den græske Udenrigsminister, Mavrokordatos, der er i England, har virket for den danske Kandidatur gennem Indlæg i »Times«. Tilsyneladende findes fra de paagældende Dage kun en Gengivelse af en græsk Circulardepeche af 27-II-62 i City-Bladet, og dets ledende Artikel af 17-III er tavs om Mavrokordatos' Virksomhed, smlgn. Korr. fra Athen (17-III). Lhéritier har heller ikke noget om Besøget.

² Russell til Elliot 16-III-1863 (officielt Telegram).

³ General Grey til Russell 16. og 17-III-63 og Dronning Victoria til Russell 21-III-63 (R.A.W. — j. 100).

⁴ Russell til Elliot 23-III-63 (Telegram).

Lejlighed fik, var, at nu »aabnede der sig endelig en Udsigt til en lykkelig Ordning af dette ømtaalige (thorny) Spørgsmaal¹.

Ud fra den Opfattelse handlede han derpaa i de samme Dage. Han bad Lord Cowley og Lord Napier om at skaffe oplyst, hvorledes Kejser Napoleons og Czar Alexanders Holdning var, og fik den Besked, at der ingen Indvendinger var at vente hverken fra Paris eller Petersborg². Drouyn de Lhuys mente blot, at man maatte lade Grækerne tage Initiativet,³ hvad Russell gav ham Ret i. Lord Cowley kunde yderligere meddele, at den græske Gesandt i Paris, Kalergis — en indflydelsesrig Politiker — havde sagt, at hans Landsmænd langt vilde foretrække en dansk Prins for en tysk⁴. Den 23. Marts telegraferede Lord Russell saa til Sir Augustus Paget i København:

Hendes Majestæts Regering er ivrig efter at sikre sig en Kandidat til den græske Trone, som ingen af de tre Magter vil gøre Indvendinger imod. Det er Tilfældet med Prins William af Danmark. Napoleon III tager mod ham af et godt Hjærte. Alexander II gør ingen Indvendinger. Da Prins Christian blev spurgt, henviste han Hendes Majestæts Regering til Kongen af Danmark. Bed Hall søge Kongens Afgørelse⁵.

Den danske Regering og Kong Frederiks Holdning. - Prins Christians Optræden.

Sir Augustus var syg, da Russells Telegram indløb sent paa Dagen den 23. Marts; han maatte bede Hall om at komme til Gesandtskabet den 24. kl. 11 for at modtage den overraskende

¹ Russell til Dronning Victoria 22-III-1863 (R.A.W. — j. 100). »Morning Post« (cit. »Berl. Tid.« 16-IV-1863).

² Cowleys Depeche 23-III-1862 (F.O. 27 — France). Napiers Telegram (samme Dag).

³ Driault & Lhéritier III, 57. Russell til Cowley 25-III-1863 (F.O. 27 — France).

⁴ Cowleys Depeche 23-III-1863. — Han troede straks, at det drejede sig om Prins Wilhelm af Baden (Privatbrev til Russell 24-III-1863 — Cowley Papers — F.O. 519/230).

⁵ Russell til Paget 23-III-1863 (F.O. 22 — Denmark).

Meddelelse. Den danske Konsejlspræsident og Udenrigsminister var imidlertid underrettet om Sagen. Tidligere paa Dagen den 23. havde den franske Gesandt, Monsieur Dotézac, faaet Underretning fra Paris om Kejser Napoleons Holdning til Spørgsmaalet. Men indtil da havde ingen i København anet noget om, at Prins Vilhelms Kandidatur havde været paa Tale i London. Ud paa Aftenen havde Hall ydermere modtaget et Telegram fra Oxholm, som bebudede Brev med vigtige Efterretninger; de gjaldt naturligvis det samme. Der havde altsaa været Tid til at overveje Sagen inden Samtalen med Paget. Den engelske Gesandt var straks ganske klar over, at Hall stillede sig imødekommende til Forslaget, og det samme havde Dotézac forstaaet. Vi ved intet autentisk om, hvilke Betragtninger der var afgørende for ham, selv om hans Udtalelser i Statsraadsmødet den 7. April 1863 giver visse Antydninger¹. Dotézac mente, at han var »smigret ved Udsigten til at gøre et godt Kup« [faire une grande affaire]. Det kan være rimeligt nok; Tilbudet vilde utvivlsomt kaste en vis Glans over Danmarks Navn og dets tilkommende Kongehus. Men dette har næppe været afgørende. Hall har rimeligvis heller ikke næret Forventninger om, at der under den dansk-tyske Konflikt skulde kunne drages positive Fordele af Tilbudets Antagelse. Hvad der drev ham var snarere noget negativt: Erkendelsen af, at et Nej i al Almindelighed skæbnesvangert vilde kunne skade Landets Forhold til Vest-Magterne og navnlig til England². Han saa iøvrigt fortrøstningsfuldt paa Muligheden af at føre Sagen igennem. I Følge Russells Telegram havde Prins Christian gjort Antagelsen afhængig af Kong Frederiks Billigelse, og den ansaa Hall ikke for uopnaelig. Han havde straks søgt at faa Hans Majestæt i Tale; det var dog ikke lykke-

¹ Smlgn. nedenf.

² Den Betragtning, at et Afslag vilde faa højst uheldige Følger, fremhæves stærkt i Brev fra Torben Bille til Vedel 8-V-1863 (V.'s Papirer V, R.A.). Vedel selv udtaler sig meget spottende angaaende Oxholms Forestillinger om, at der kunde opnaas haandgribelige Fordele (Papirer XI). Vedel mener, at Hall ogsaa delte disse Illusioner, men hans Udtalelser i Statsraadet 7-IV-1863 tyder ikke derpaa.

des. Og foreløbig mente han, at man maatte afvente Oxholms Brev¹.

Det kom den 26. Marts og stillede straks Sagen i et noget andet Lys. Oxholm berettede, at Prins Christian og Prinsesse Louise snarere havde været tilbøjelig til at sige Nej end Ja, og indtil de fik at vide, hvordan de Betingelser, de havde stillet, blev modtaget, vilde de se Sagen som et Familieanliggende; de havde derfor holdt det danske Gesandtskab i London udenfor Sagen, og Prins Christian havde ikke skrevet til Kong Frederik om den. Hall paapegede øjeblikkelig Meningsløsheden i alt dette; naar Prins Christian overhovedet havde modtaget en officiel engelsk Henvendelse, kunde han ikke behandle den som et Familieanliggende. Hidtil var man i København gaaet ud fra, at han, som Lord Russell mente, havde refereret eller vilde referere til Kong Frederiks Afgørelser. Det var foreløbig ikke sket. Den danske Konsejlspræsident forudsaa, at en Undladelse af denne Henvendelse vilde indvirke afgjort ugunstigt paa Kong Frederiks Stemning overfor Sagen. Der var nu, efter hans Mening, intet andet at gøre end at afvente Prins Christians Tilbagekomst².

Naar vilde han indfinde sig? Hvor var han? Hans Optræden havde faktisk været højst mærkværdig. I London var han ikke blot gaaet uden om det danske Gesandtskab, men havde prøvet at søge Raad hos den russiske Ambassadør, Baron Brunnov, som imidlertid intet vilde sige eller foretage sig, før han havde hørt fra Petersborg³. Siden var Prinsen med Ægtefælle og Børn taget over til Belgien, men et Telegram til Kong Frederik fra Bryssel, hvori han gav Meddelelse om, at han fortsatte til Tyskland, be-

¹ I Almhed.: Dotizacs Telegram 23-III og Depeche 24-III-1863 (Franske U. M. Arkiv, 1863, 242). Pagets Telegram 24-III og Depeche 25-III-1863 (F.O. 22).

² Dotézacs Depeche 26-III-1863 (Fr. U. M. 1863, 242). Pagets Depeche 26-III-1863 (F.O. 22). — Man forstaar egentlig ikke Vedels Optegnelse (Papirer XI, R.A.): »Regeringen maatte nu [efter Modtagelsen af Oxholms Brev] — — antage at alt forholdt sig rigtigt«.

³ Driault & Lhéritier III, 60 og følg.

rørte overhovedet ikke Kandidaturen¹. Maalet for Rejsen var nu Ballenstedt, Prins Christians Søster, Friedericke af Anhalt-Bernburgs Residens. Her »i en afsides tysk Skovegn«, omgivet af Slægtninge, der indtrængende fraraadede Antagelse af Kandidaturen, dvælede Familien nu, medens Begivenhederne udviklede sig i København, London og Athen.

Samme 26. Marts, som man i den danske Hovedstad grublede over Oxholms Brev, forklarede Lord Russell netop Paget, at det havde været »nødvendigt at fremskynde Tingenes Gang i Athen«². Dette Telegram foranledigede den engelske Gesandt til 27. Marts om Morgenen at opsøge Hall i hans Hjem paa Bakkegaarden; han ønskede, at de sammen skulde tage ud til Fredensborg for at formaa Kong Frederik til at udtale sin Godkendelse af Kandidaturen. Den danske Konsejlspræsident mente stadig, at man maatte afvente Prins Christians Hjemkomst; han tvivlede om, at Hans Majestæt vilde være glad ved et saadant Fællesbesøg, og antog, at nogle Bladmeldinger om et Familieraad paa Slottet Laeken havde stemt ham endnu daarligere; ydermere havde han (Hall) lovet de andre Ministre intet at foretage uden i Forstaaelse med dem. Han lovede i den Sammenhæng at indkalde et Ministerraad³.

Det har næppe beroliget Paget. Han troede, at Hall, snart sagt, var den eneste i Kabinettet og i København, som ikke var Modstander af Kandidaturen. Han mente som Dotézac, at der var en fast organiseret Koalition i Offentligheden, som sammen med Prins Christians Familie og hans sædvanlige politiske Raadgivere — Bluhme, Sponneck og David — vilde fraraade Antagelsen af Tilbudet⁴. Man mærker tydeligt, hvor den engelske

¹ »Fædrelandet« 27-III og »Dagbladet« 28-III-1863 bragte en Meddelelse om, at Prins Christian under sit Ophold i Bryssel havde afholdt et Familieraad paa Slottet Laeken (smlgn. Pagets Depeche 27-III-1863 — F.O. 22). Men dette benægtede Prinsen senere under en Samtale med den engelske Gesandt (Depeche 6-IV-1863 — ib.).

² Russell til Paget 26-III-1863. Telegram (F.O. 22).

³ Pagets Telegram og forskellige Depecher af 27-III-1863 (F.O. 22).

⁴ Dotézacs Depeche 1-IV-1863 (Fr. U. M. 1863, 243) smlgn. Pagets Depeche 1-IV-63 (l. c.).

Gesandt havde sin Omgang. Modstand var der, og den gik faktisk ud over den nævnte konservative Kreds. »Dagbladet« havde 25. Marts en Artikel, der udtalte sig bestemt mod en dansk Kandidatur; Betragtningen var her, at det vilde svække »den sindrige Arvelovs« Værdi, hvis en af Prins Christians Sønner modtog en fremmed Krone¹.

Hvordan det nu end forholdt sig, saa besluttede Ministerraadet, »at Forslaget modtages saaledes at Kongen erklærer at han ei *modsætter* sig Candi[datoren] under Forudsætning af Prins Christians og Prins Wilhelms Tilbøielighed«. Hall tog derefter ud til Fredensborg, hvor Kongen erklærede sig »meget beredvillig til det foreslaaede Svar«, men han havde »ikke hørt et Ord« fra Prins Christian².

Imidlertid var Hall ingenlunde tilfreds. Han mente, at Prins Christian baade kunde og burde have sat sig i Forbindelse med Kong Frederik. Han var ogsaa betænkelig ved den Fart, der var kommet over Udviklingen andet Steds, samtidig med at Sagen var gaaet i Staa paa dansk Side³. Den 30. Marts havde Nationalforsamlingen i Athen nemlig énstemmig udraabt Prins Georg (Vilhelm) til Grækernes Konge som Georg I, og en Deputation, der skulde opsøge ham i København, var blevet valgt⁴. Vedel udtalte i Brev til Torben Bille Frygt for, »at det skulde see ud som vi vrøvlede og ei vide hvad vi ville«, men han opfordrede samtidig Gesandten til »ikke endnu at yttre Tvivl om at herfra

¹ Betænkelighederne vedrørende Arveordningen omtales ogsaa i Dotézac's Depeche 27-III-1863 (Fr. U. M. 1863, 242). — Bille luftede ligeledes sine Meninger om Arveloven i »Dagbladets« Revue de la semaine 1-IV-1863, hvad der fremkaldte nogle meget skarpe Bemærkninger i »Morning Post«, Lord Palmerstons Talerør i Pressen (cit. »Berl. Tid.« 16-III-1863). Torben Bille i London er navnlig rystet over en »afskyelig« Artikel i »Times« og spørger 1. April: Kan jeg bestemt benægte at Kongen og Regeringen opstiller saadanne Betingelser eller andre af politisk Betydning og erklære, at Sagen nu afhænger alene af Prins Christian? (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.). Hall giver ham den ønskede Bemyndigelse 9. April (ib.).

² Vedels Papirer XI (R.A.). Paget mente Kongen havde handlet »meget naadigt og højsindet« (Depeche 31-III-1863 l. c.).

³ Pagets Depeche 31-III og 1-IV-1863 (F.O. 22).

⁴ Archives diplom. 1863, III, 408; her med Datering 1. April.

nogensomhelst Vanskeligheder kan opstaae¹. Og Hall foreslog endelig Hans Majestæt at kalde Prins Christian hjem. Det skete pr. Telegram den 3. April².

Paget trøstede sig længst muligt med, at Prins Christian var gaaet saa vidt, at han ikke kunde komme tilbage. Men urolig var han. Han foreslog Hall, at de sammen skulde rejse til Ballenstedt for at tale med Prinsen³. Og endelig 2. April telegraferede han til sin Chef: Vil det ikke være rigtigt, at jeg faar at vide, hvad der er foregaaet i London mellem Prins Christian og den engelske Regering⁴?

Lord Russell blev aabenbart hed om Øerne ved denne Henvendelse. Han indrømmede straks i Telegram af 2. April, at det ganske vist var Oxholm, han havde forhandlet med, men hans Forklaring havde været, at saafremt Kong Frederik gav sin Billigelse, vilde Prins Christian ingen Indvendinger gøre; ellers kunde han jo have sagt Nej straks. Det var rigtigt nok. Men Prins Christian af Danmark gik nu engang i denne Sag ikke frem ad den logisk afstukne Vej. Russell var blevet alvorlig opskræmt. Han tænkte paa ogsaa her at mobilisere Sir Henry Elliot, der ligeledes havde været Gesandt i København⁵. Han bad Cowley i Paris om at faa fat i Oxholm og indtrængende at opfordre ham til at opsøge Prins Christian og forklare ham Følgerne af et Afslag; hvis han »ikke siger Ja, faar han Ansvar for Anarkiet i Grækenland og Uenigheden i Europa⁶.

Lord Cowley fik fat i Oxholm, men fik ikke noget ud af sin Samtale med ham. Generalen vilde ikke rejse til Ballenstedt; der var foreløbig intet at gøre; man maatte gaa langsommere til Værks; de svævende Spørgsmaal maatte ordnes først. Afgørende var her efter hans Mening Opnaaelsen af en Abdikations-

¹ Vedel til Bille [2-IV-1863] — (Billes Arkiv, R.A.).

² Vedels Papirer XI (Aktstkr. og Afskrifter, R.A.).

³ Pagets Depecher 1. og 2-IV-1863 (F.O. 22).

⁴ Pagets Telegram 2-IV-1863 (ib.).

⁵ Russell til Paget 2., 3. og 5-IV-1863 (F.O. 22). Smlgn. 8-IV-1863.

⁶ Russell til Cowley 2-IV-1863 (Cowley Papers — F.O. 519/200).

erklæring fra Ex-Kongen; selv vilde han ikke raade til noget, som hans Samvittighed sagde ham var ærekrænkende; Abdikationserklæringen var utvivlsomt ogsaa en Betingelse for Ruslands Tilslutning. Han haabede iøvrigt, at Petersborg-Regeringen vilde tage Ordningen af Sagen i sin Haand. Det kom for Resten i sidste Omgang til at dreje sig om et Pengespørgsmaal. Men under alt dette havde Tingene udviklet sig saa langt, at det blev vanskeligt at komme tilbage¹.

Russell fandt, at Oxholm havde et Talent for at gøre Vanskeligheder. Lord Cowley kunde paa sin Side ikke slippe af med sin Frygt for, at der drives et Dobbeltspil. Danskerne ønsker at virke samtidig i det holstenske og græske Spørgsmaal, og følgelig vil de intet gøre, som de tror er ubehageligt for Rusland og Frankrig;² han havde ogsaa Mistanke om, at Oxholm var under Paavirkning af Drouyn de Lhuys, og prøvede forgæves at faa

¹ Cowley til Russell 3-IV-1863 (Cowley Papers — F.O. 519/230). — Kravet om formel Abdikation satte forøvrigt Lord John i umaadelig Affekt. — Georg I og Napoleon I modtog ingen Abdikationserklæring fra Stuarterne eller Bourbonerne! Jakob II krænkede Forfatningen, forlod Kongeriget [England] og abdicerede derved. William [af Oranien] havde ingen Vanskeligheder ved at tage hans Plads, og paa samme Maade kan den nye William tage Ottos Plads, der er en ny Stuart (Russell til Cowley 4-IV-1863. — Cowley Papers F.O. 519/200). Oxholm havde aabenbart ikke anet, at han her var paa farlig Grund.

² Cowley til Russell 5-IV-1863 (Cowley Papers — F.O. 519/230). — »Danskerne« var i dette Tilfælde Oxholm. Det er mærkeligt at se, hvor nær Vedels Bedømmelse af ham ligger ved Englændernes: »vist er det at Oxholm puserede til i alt Fald at holde Sagen hen og var henrykt over en Leilighed, hvorved han kunde udfolde sit usædvanlige Talent for Intriger og snildt at rede sig ud af complicerede Situationer. I sine Breve berører han stadigt hvilken Fordeel for den dansk-tydske Strid der kunde drages af det græske Spørgsmaal, og senere da Confusionen ret udviklede sig, saaledes som den altid gjør hvor Oxholm har Fingrene med i Spillet, forsikrede han at han ved at holde Sagen hen og manøvrere med Fiffighed havde haft til Hensigt at trække Prinsen ud af Sagen paa en Maade der skulde stille Pr[ins] Chr[istian]s ædle Tænkemaade i det rette Lys og desuden gavne D[an]m[ark] i det tydske Spørgsmaal. Hvorledes dette complicerede Formaal skulde naaes, har Oxholm rigtignok aldrig nærmere forklaret, og vist er det i alt Fald at hans Fiffighed ikke var synderlig heldig«.

ham til at indse, hvor lidt Spørgsmaalet om Abdikationen betød¹. — Paa den anden Side mente General Grey, Dronningens Privatsekretær, at »Lord Russell i sin Iver for dog at opnaa en Ordning, hvor kortvarig den end blev, har taget Prins Christians svævende Forsikringer som en positiv Billigelse og ud fra denne Antagelse har skyndt sig at skride til Handling i Athen«². Noget lignende sagde Lord Malmesbury i Overhuset 16. April. Han mindede om, at det var blevet paastaet, at »den ædle Lord var gaaet ind for den unge Prins, forinden han havde sikret sig hans Faders Samtykke«³. Alligevel gik Lord Russell videre ad sin slagne Vej. Han skrev 6. April til Lord Palmerston, at det næppe var klogt at lægge Pres paa Prins Christian, selv om hans Betingelser var uantagelige; han regnede med, at Prinsen var gaaet for langt til at kunne komme tilbage⁴. Og Palmerston gav ham Attest for, at han var »en god Laksefisker«, der ikke vilde lade »den danske Fisk, han havde paa Krogen, sprænge Snøren og slippe bort, naar han trak den for voldsomt op«⁵.

Prins Christians Betingelser. - Afgørelsen i Kong Frederiks Haand.

Det bemærkelsesværdige i ovenomtalte Sammenhæng er imidlertid, at Lord Russell nu taler om Prins Christians »Betingelser«. Han havde lært dem at kende gennem et Telegram fra Paget af 4. April⁶. Forklaringen var, at Prinsen af Danmark havde fulgt Kong Frederiks telegrafiske Opfordring om at komme

¹ Cowley til Russell 3. og 5-IV-1863 (Cowley Papers — F.O. 519/230).

² Grey til Dronning Victoria 6/?-IV-1863 (R.A.W. — j. 100).

³ Den konservative Opposition var mod Opgivelsen af Protektoratet over De Joniske Øer, kritiserede derfor Regeringens græske Politik i det hele og brugte — som altid naar en Opposition er magtesløs — besynderlige Midler. Malmesbury turde saaledes ikke sige, at det, han fremførte, var »Kendsgerninger«.

⁴ Russell til Palmerston 6-IV-1863 (Broadlands Papers). Smlgn. Telegram til Paget 5-IV-1863 (F.O. 22).

⁵ Palmerston til Russell 6-IV-1863 (Russell Papers. P.R.O.).

⁶ Pagets Telegram 4-IV-1863 (F.O. 22 — Denmark).

hjem og var dukket op i København Lørdag den 4. April. Han talte med Ministrene, med Slægtninge og personlige Raadgivere. Han talte med Paget, gav her ondt af sig i Anledning af den Brug, Lord Russell havde gjort af hans Udtalelser i London, og fremførte nu sine Betingelser. Det var:

- 1) Kong Ottos formelle Abdikation.
- 2) Grænseudvidelse for Grækenland i Nord.
- 3) Appanage paa £ 50—60.000 for den unge Konge garanteret af Beskyttelsesmagterne.

Han lod forstaa, at hvis Punkt 1 skete Fyldest, kunde der forhandles om 2 og 3. Men under en senere Samtale rykkede Prinsen ud med nye Fordringer: Hans Søn skulde bevare sin Arveret til den danske Trone, og, saafremt han maatte forlade den græske, skulde han have en Aarspenge paa £ 10.000 sikret.

Sir Augustus forklarede, at Kravet om Abdikationserklæring fra Ex-Kongens Side var ganske uigennemførligt. Han udmalede Prins Vilhelms straalende Fremtid for Faderen: allerede nu kunde han opnaa Erhvervelsen af De Joniske Øer. De to Mænd kom alligevel ikke videre. Prinsen forklarede, at hele hans Familie og alle hans Venner var mod Planen.

Senere paa Dagen tog Prinsen ud til Kongen paa Skodsborg. Han var ogsaa misfornøjet med Majestætens Forhaandsbilligelse af Kandidaturen. Kong Frederik hørte paa ham, billigede i og for sig, at der blev stillet Betingelser, men ændrede noget i dem, og efter Kongens Forklaring enedes de tilsidst om, at Afgørelsen nu skulde ligge i Hans Majestæt Kongens Haand. Alligevel ymtede Prins Christian noget om, at han dog maaske i sidste Instans vilde omstøde Betingelserne og nægte at acceptere, men saa gav Kong Frederik ham — efter eget Sigende følgende Besked: »Min kære Christian! Prøv ikke den Slags Kunster med mig. Jeg skal skaffe Dig de bedste Betingelser, men naar jeg éngang har taget Dine Sager i min Haand, vil Du nok være venlig og lade det blive ved min Afgørelse«¹.

¹ Pagets Depecher 6. og 8-IV-1863 (F.O. 22). H.M.K.s Forklaring i Statsraadet 7. April 1863 (Geheime Statsraads Protocol VII 1860—63).

Søndag Formiddag havde Paget en ny Samtale med Prinsen. Det gjorde er vist Indtryk paa ham, at den engelske Sendemand nu ogsaa henviste til, at Prins Vilhelm selv ønskede, at Tilbudet skulde modtages, men noget virkeligt Svar kunde Sir Augustus ikke opnaa. Han forstod Sammenhængen meget godt. »Jeg var i den vanskelige Stilling at skulle forhandle med en Mand, som ikke forsvarede sine egne Idéer, men dem, der var foreslaet ham af andre med den Formaning, at han ikke skulde indrømme noget, ikke give efter i nogen Henseende«. Paget mente, at Fordringerne om Abdikationserklæring og om Grænseudvidelser i Thessalien og Epirus var sat i ham paa Ballenstedt; han havde i Virkeligheden maattet kæmpe mod Prinsens Familie og Venner¹. Prins Christian havde føjet sig efter Kong Frederiks Ønske og var kommet til København, men nogen egentlig Betydning havde han øjensynligt ikke tillagt Besøget. Derfor havde han ladet sin Familie blive i Tyskland. Nu dæmrede det dog for ham, at det ikke drejede sig om et Familieanliggende alene, og for at faa sine Kompasser rettede efter denne overraskende Vending i Situationen rejste han allerede Søndag Aften tilbage til Ballenstedt.

Om Mandagen havde Paget en »højest tilfredsstillende« Samtale med Kong Frederik under en Audiens. Det var tydeligt, at Majestæten stod fast paa sit Standpunkt. Han beklagede, at Prins Christian ikke i Tide havde sat sig i Forbindelse med ham. »De tror«, tilføjede han, »at de kan ordne deres Sager uden mig. Men jeg er bestemt paa at gøre min Myndighed gældende og vise, at jeg betyder noget«². Den følgende Dag (7. April) var der Statsraad. Kong Frederik forklarede det nogle Dage senere saaledes til L. N. Scheele, at han ikke havde villet være ene om Ansvaret³. I Statsraadet redegjorde han for, hvorledes Prins Christian havde lagt Afgørelsen i hans Haand; »Hans Kongelige Høihed var saaledes bunden til at gaae ind paa hvad Hans Majestæt

¹ Pagets Depeche af 6. April.

² Pagets Telegram 6-IV-1863, smlgn. Depecher af 8-IV-1863 (F.O. 22).

³ Frederik VII til Scheele 11-IV-1863 (Scheeles Arkiv, R.A.).

beslutter i Henhold til de aftalte Betingelser«. Disse gennemgik Kongen derefter og begrundede dem med visse Forbehold.

Under Drøftelserne i Statsraadet gjorde Udenrigsministeren (Hall) Kong Frederiks Opfattelse af Prins Christians Forpligtelse til sin. Han billigede ligeledes de opstillede Betingelser, men umiskendeligt med stærkere Tvivl om Muligheden af deres Gennemførelse; Spørgsmaalet om Prinsens Arverettigheder maatte muligvis frem i Rigsraadet, og Konsekvenserne heraf var uoverskuelige. Betæneligheder og end mere alvorlige blev ogsaa gjort gældende af Kultusministeren (Monrad) og af Indenrigsministeren (Lehmann); sidstnævnte mente, at Prins Vilhelm ubetinget maatte opgive sin Arveret til den danske Trone, ellers maatte et saadant »Forbehold bringes i Lovform og gjøres til Gjenstand for en additional Akt til Tronfølgeoven«, og Forslag herom forelægges Rigsraadet. Men navnlig lagde Lehmann Fingeren haardt paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Prins Christian virkelig kunde anse sit Votum for frit, efter at han havde »voldgivet« Hans Maj. Kongen Sagen; »hvis dette Punkt ikke er aldeles paa det Rene«, maatte han »principaliter henstille at Sagen stilles ganske i Bero . . . thi det er dog, naar ikke Hans Majestæts Regjering skal være udsat for grovelig at compromitteres, et Punkt hvorom der ikke kan være den allermindste Tvivl at naar Udenrigsm[inisteren] forhandler paa Basis af de Betingelser, der ere stillede, da ogsaa, naar disse Betingelser opfyldes, Sagen dermed har sin Ende«. Iøvrigt maatte Kravet i Punkt 1 ikke hindre Prins Vilhelm i at modtage Kronen. Der havde været en virkelig Folkestemning bag Kravet om Kong Ottos Fjærnelse, og ved at forhandle om Kandidaturen havde Stormagterne anerkendt, at Tronen var vakant.

Det havde selvsagt alt sammen sin Rigtighed, men der var ogsaa blevet fremsat andre Betragtninger i Statsraadet, som mere umiddelbart vedrørte danske Forhold. Marineminister Bille gjorde med Støtte fra Krigsminister Thestrup gældende, at der her var »Leilighed til at sikkre Noget for Danmark; det er de andre Magter, der er komne til Danmark om at faae Prinds Vilhelm til Konge i Grækenland«; for Danmark er det et Offer

at bortgive Prinsen. Det var rimeligt, at Regeringen vilde »have Noget for dette Offer«. Men det er karakteristisk, at Hall øjeblikkelig spurgte: Hvad kan vi forlange? De neutrale Magter var alene i Stand til at støtte en Udsondring af Holsten-Lauenburg af Helstatsordningen; de kunde ikke formelig forlange den. Imidlertid var deres Støtte i al Almindelighed ønskelig, og Danmarks Forhold til dem var utvivlsomt forbedret ved, at vi stillede os imødekommende i det græske Spørgsmaal. Men det vilde dog næppe være heldigt at fremsætte Betingelser. Lehmann gav Udenrigsministeren Ret i dette, men mente dog, at det kunde være muligt at opnaa en Erklæring om Slesvigs Uafhængighed af Det Tyske Forbund. Hall reflekterede aabenbart ikke, og det er disse Udtalelser, der — som tidligere omtalt — giver et Fingerpeg om, hvordan han bedømte Stillingen. Iøvrigt sluttede han Mødet med en Udtalelse om, at i Tilfælde af, at de opstillede Betingelser ikke lod sig gennemføre, skulde Sagen atter til Behandling i Statsraadet¹.

Saa meget var altsaa opnaaet, at den danske Regering vilde prøve paa i alt væsentligt at sætte de af Prins Christian meddelte Betingelser igennem. Paget var ikke tilfreds. Han troede ikke, at Beskyttelsesmagterne vilde være i Stand til at garantere en Civilliste af en bestemt Størrelse. Hall svarede, at han ikke havde ønsket at opstille Betingelser, men hvad der var bestemt i Statsraadet maatte ændres dér; han nævnede som en Mulighed, at en Del af Indtægterne fra De Joniske Øer kunde benyttes til en Forhøjelse af Appanagen². Saa kom der imidlertid til almindelig Overraskelse, 8. April³ Telegram til Sir Augustus Paget fra Ballenstedt. Dér var det samtidig blevet besluttet at opstille nye og mere vidtgaende Betingelser. Prins Christian forlangte nu:

¹ Geheime Statsraads Protocol VII 1860—63. Delvis aftrykt i »Statsrådets Forhandlinger om Danmarks Udenrigspolitik 1863—79«, udg. af Aage Friis (1936).

² Dotézacs Depecher 8-IV-1863 (Fr. U. M. Arkiv 1863,243). Paget 9-IV. (Prins Christians Telegram vedlagt — F.O. 22).

³ Pagets Depeche 9-IV-1863 (F.O. 22).

- A) Opløsning af den græske Hær og Organisering af en ny.
 B) Den engelske Eskadre skal staa til »min Søns« Disposition, saa længe han mener at behøve den.
 C) Hær og Flaade aflægger alene Ed til Kongen.

Det var god tysk Statsvisdom.

Kong Frederik fnøs. Hall harmedes over, at Prins Christian havde kunnet finde paa noget saadant, og bad Paget om ikke at melde Sagen til London. Den engelske Gesandt ansaa dog noget saadant for umuligt og saa det sidste Forlangende som et Vidnesbyrd om, at Prinsens endelige Svar blev et Afslag¹. Hans eneste Haab var, at Kong Frederik vilde anslaa en meget bydende Tone og sige, at nu, da Prinsen var fremkommet med disse nye Betingelser, følte han sig ogsaa løst fra sine Tilsagn, og at Prinsen maatte tage de Betingelser, han kunde opnaa². Dotézac fandt ogsaa Hall fast bestemt paa at føre Sagen igennem³. Det sidste Forlangende var uantageligt.

Prins Vilhelms Optræden. -

Kong Frederiks Magtsprog i Statsraadet 14. April. - Den græske Deputations Ankomst.

Det var den Stemning, den Holdning, Prins Christian mødte, da han endelig den 11. April med hele sit Hus vendte tilbage til København. Men samtidig kom herved en ny og vigtig Person direkte ind i Billedet: Den unge Prins Vilhelm selv. Paget, der nu traf ham, skildrer ham som »en rask, intelligent, velbegavet lille Fyr«⁴. Han var ung, kun sytten Aar, endnu paa mange Maader en Dreng, men hans Meninger og Ønsker var meget bestemte, hvor det angik hans egne Forhold. Hans Standpunkt var: Jeg vil ikke være Prins Ferdinand II⁵, og den svenske Gesandt, Grev Hamilton, fortæller, at han sagde til Paget: Går det

¹ Pagets Depeche 9-IV-1863 (F.O. 22).

² Paget til Russell (Russell Papers — P.R.O. 51).

³ Dotézacs Depeche 9-IV (Fr. U. M. Arkiv 1863,243).

⁴ Paget til Russell 16-IV-1863 (Russell Papers. 51 — P.R.O.).

⁵ Vedels (utrykte) Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik 1858—64 (Vedels Arkiv, R.A.).

illa, så drag blott ut på tiden med underhandlingarne. I December är jag myndig, och då resar jag till Grekland, man må såga derom, hvad man vill¹. Det var nu ganske klart, hvad *han* vilde; heller ikke Moderen, Prinsesse Louise kunde benægte det. Og dette Ønske kunde herefter føres i Marken mod Forældrene af dem, der agtede at sætte hans Kandidatur igennem.

Prins Christian talte straks efter sin Ankomst med Paget². Den næste Dag kom Kong Frederik ind fra Skodsborg og læste ham Teksten. Med de nye Betingelser var Prinsen af Danmark gaaet uden om Hans Majestæt, der overhovedet ikke vilde regne med dem. I Virkeligheden havde Prinsen allerede selv ladet dem falde. Alligevel skal Meningsudvekslingen have været meget heftig³.

Den blev det næppe mindre under et paafølgende Statsraad den 14. April.

Udenrigsministeren (Hall) begyndte med at gennemgaa den Korrespondance, der var ført, og mindede om, at Lord Russell tvivlede paa, at en Abdikationserklæring lod sig opnaa; den var formentlig heller ikke nødvendig. Prins Christian bønfaaldt imidlertid Kongen om at gøre Afgivelsen af en saadan Erklæring til en ufravigelig Betingelse. Det var aabenbart en Livssag for ham. Han mente, at det kunde rokke hans egen Stilling, som hvilede paa London-Traktaten af 1852, hvis man satte sig ud over London-Traktaten af 1831 om det græske Kongedømme⁴.

Kongen og Hall prøvede at stille tilfreds; naar Beskyttelsesmagterne erklærede Tronen for ledig, maatte dette være nok. Monrad udtalte sig skarper: Naar Prins Christian efter det, der var sagt i London, opstillede Betingelser, kunde det se ud, som han gik fra sit Ord. Ballenstedt-Fordringerne betød, »at den unge Konges Herredømme i Grækenland skulde væsentlig opret-

¹ Hamilton til Manderström 18-IV-1863 (Brevveksling — Uppsala-Universitets bibliotek). Smlgn. Pagets Depeche 16-IV-1863 (F.O. 22).

² Pagets Depecher 16-IV og 11-IV-1863 (F.O. 22).

³ Dotézacs Depeche 15-IV-1863 (Fr. U. M. Arkiv — 1863. 243).

⁴ Bag denne Urokkelighed laa dog sikkert mere end det personlige; man aner her de tyske Hoffers Sympati for Ex.-Kongen og deres Uvilje mod det Folkesuverænitetetsprincip, Englænderne skød frem.

holdes ved fremmed Bajonetter«. Da Prinsen forklarede, at Kravene skyldtes »et bekymret Faderhjerter«, mindede Hall om, at det ikke var korrekt at meddele Betingelserne til Paget uden saa meget som at underrette Hans Majestæt Kongen og Udenrigsministeriet om dette Skridt. Prinsen indrømmede Fejlen, men undskyldte sig med, at han paa sin Side ikke havde faaet Besked om, at Hans Majestæt havde billiget Kandidaturen. Dette førte til en ny Meningsudveksling mellem ham og Kongen, og Monrad paapegede, at det vilde virke uheldigt paa Englands og Frankrigs Holdning til Danmark, hvis det viste sig umuligt at gennemføre Kandidaturen. Prins Christian gentog sit. Men alle Ministrene vendte sig nu imod ham, og Kong Frederik bemærkede, at han af H. t. Danmarks Nytte maatte opfordre Hans Kgl. Højhed til at frafalde sin Fordring — Prinsen kunde imidlertid »ikke indsee, hvad Nytte Danmark kan have af at hans Søn modtager den græske Krone«, hvorpaa Hall endnu engang udviklede, at ved at opstille Betingelser, der er umulige for Magterne at opfylde, gav man Afslag, som vil skade Danmark — Prins Christian mente stadig at maatte fastholde sine Betingelser for at sikre sin Søns Stilling. Monrad bemærkede hertil, at det var det samme som at sige Nej; saa maatte man hellere lade Sagen falde og svare, at Prins Christian ikke vilde samtykke, hvad Hall gav ham Ret i.

Imidlertid blev dette Kong Frederik for meget. Han erklærede med den Vægt, han ved afgørende Lejligheder kunde lægge i sine Ord, at han som Konge ikke kunde lade Sagen falde. Afgørelsen var overladt til ham, og han var med Ministeriet naet til Enighed om Kandidaturens Ønskelighed. Spørgsmaalet maatte kunne ordnes gennem en Erklæring af Magterne — Prins Christian forstod det dog stadig ikke.

Drøftelserne fortsatte. Udenrigsministeren lovede at gøre Forsøg paa at fremskaffe en Erklæring som den af Kongen antydede — Prinsen blev ved sit. Kultusministeren foreslog at udsætte Sagen til Prins Vilhelm blev myndig — Prinsen af Danmark fastholdt, at hans Søn *ikke* var myndig og forlangte nu, at Sagen før den endelige Afgørelse skulde frem for »Monarkiets

Repræsentation, for Rigsraadet ligesom ogsaa for den holstenske Stænderforsamling, da den seneste Kundgjørelse om Holstens Forfatningsforhold [Marts-Kundgjørelsen] formentlig gjør en Forelæggelse for de holstenske Stænder nødvendig«. Hall erklærede, at det foreliggende Spørgsmaal laa helt udenfor Rigsraadets Kompetence, og Kongen gav ham Ret. Men nu havde Kronens Bærer forøvrigt faaet nok af Indvendingerne. Han mindede om, at det efter Kongeloven var ham, der bestemte om Prinsernes Forhold, og »som Sagen ligger, kan H.M. ikke svare Nei . . . Det er ikke til Stormagterne eller til Protokoller at Hs. Kgl. Høihed i den Henseende kan støtte sig, men det er til hans Konges Hjertelag og til Folkets Kjærlighed. Derfor skylder Hs. Kgl. Høihed Kongen og Landet Alt«. Det gjorde ham ondt at maatte handle mod Prins Christians Ønske, men »Prinds Vilhelm skal og maa til Grækenland som Konge. Hans Majestæt var overbeviist om, at hvis Prindsen stod her i Geheime-Statsraadet vilde han med Glæde give sit Ja«, og lige saa sikker var han paa, at Prins Christian vilde følge H. Maj. Kongens Ønske i denne Sag. Prinsen af Danmark fattede endelig, at nu var det Alvor, men »yttrede, at Hans Majestæt og Ministeriet da maatte tage Ansvar«, hvorpaa Kong Frederik rakte ham sin Haand som Tegn paa Forstaaelse¹ og »tog paa sig Ansvar for at den tilbudte Krone modtages«.

Man udvekslede derefter Meninger om Appanagespørgsmaalet. Prins Christian gjorde nu her Civillistens Ansættelse til £ 50.000 til Betingelse².

Det var gaaet haardt til, haardere sikkert end Statsraadsprotokollen udviser. Vedel havde erfaret, at Monrad skulde have sagt: »de Konger, som ikke kunne blive siddende paa deres Throner, men ruller i Rendestenen, fortjener at man lader dem ligge der«³. Prins Christian havde hele Tiden villet fastholde, at det alene drejede sig om et Familieanliggende, at Statshensyn ikke spillede ind, og han havde kun bøjet sig for et Magtsprog. Paget

¹ Kriegers Dagbøger II, 301.

² Geheime Statsraads Protocol VIII.

³ Vedels Papirer XI. Samling af Aktstykker og Afskrifter (R.A.).

mente, at baade han og hans Gemalinde vedblev at tro, at der maatte være en Maade, paa hvilken de kunde slippe ud af det hele¹.

Den engelske Gesandt havde i nervøs Spænding ventet paa Udfaldet. Han saa det straks som et daarligt Tegn, da Hall langt hen paa Dagen kom til ham, men hørte saa om det gunstige Udfald af Statsraadmødet, der havde været langt og stormende. Senere gik han til et Aftenselskab hos Landgreven af Hessen. »Jeg . . . kunde ikke lade være at more mig over de sure Ansigter; for hele Klanen af Modstandere var samlet dér². Sir Augustus var glad. Hans franske Kollega saa sikkert dybere i Sagen, da han i en Depeche udtalte Mistanke om, at denne Modstand mindre havde sin Forklaring i Grækenland end i Hertugdømmerne³, med andre Ord, at den var Led i den danske Konservatismes almindelige Forsøg paa at lægge Ministeriet Hall Sten i Vejen.

Skønt Spørgsmaalet om Kandidaturen i Statsraadmødet den 14. April var bragt sin Løsning et langt Skridt nærmere, stod flere Punkter endnu tilbage, om hvilke en Forstaaelse med Stormagterne var nødvendig. Fra dansk Side forlangte man nu:

- 1) En Erklæring om, at den græske Trone var ledig.
- 2) Sikkerhed for De Joniske Øers Forening med Kongeriget.
- 3) Beskyttelsesmagternes Garanti for en tilstrækkelig Appanage⁴.

Det sidste havde Prins Christian, som nævnt i Statsraadet, gjort til en ufravigelig Betingelse for Kandidaturens Antagelse.

Egentlig havde den danske Regering vistnok helst set, at det under disse Forhold havde ventet noget med den græske Deputations Ankomst⁵.

Den tonedede imidlertid op den 25. April 1863.

¹ Paget til Russell (Russell Papers 51 — P.R.O.).

² Ibid.

³ Dotézacs Depeche 14-IV-1863 (Fr. U. M. Arkiv 1863, 243).

⁴ Pagets Telegram 26-IV-1863 (F.O. 22).

⁵ Dotézacs Depeche 26-IV-1863 (l. c.).

Gode Budskaber bragte den ikke med hjemme fra. Den provisoriske Regering, der var blevet dannet den 22. Oktober 1862, havde allerede i Februar maattet vige for en Folkedemonstration, som støttedes af Hæren. Nationalforsamlingen havde atter overtaget den udøvende Magt¹, og en ny Regering var blevet dannet. Men Gæringen i Landet vedblev. Efterretningerne herom var naturligvis allerede tidligere naaet frem², og den 20. April havde den danske Gesandt i Petersborg, Otto Plessen fra Baden-Baden indtrængende advaret mod Antagelse af Kandidaturen³. Det gav alt sammen Rygstød for Modstanden.

Nu stod Grækerne altsaa i København.

Selve Deputationen bestod af Viceadmiral Kanaris, berømt Søhelt under Rejsningen mod Tyrkerne, mindre berømt som Politiker og Minister, men en Mand med rene Hænder. Grivas, en 33aarig Officer fra Militærskolen i Athen, der havde kæmpet under Garibaldi i Italien; som Søn af en anset Fører fra Frihedskrigen havde han senere slaet sig paa Politik. Og endelig Zaimis, én af de virkelig ledende i græsk Statsliv, af anset Familie fra Peloponnes og vest-europæisk dannet, ligeledes tidligere Minister. De repræsenterede, enten det nu var tilfældigt, eller fordi Valget af dem var sket med Hensigt, tre forskellige Tendenser i deres Hjemlands offentlige Liv. Kanaris havde den fra Fortiden overleverede russiske Indstilling, Grivas, der havde studeret i Paris, var fransk-orienteret. Zaimis delte fuldt ud den nyvakte Begejstring for England. Disse Meningsforskelle kom snart til at mærkes i Deputationens Holdning.

Straks var alle Grækerne ganske desorienterede. De havde troet, at alt var i Orden, og de kun skulde overbringe det formelle Tilbud til Prins Vilhelm fra Nationalforsamlingen. Nu blev de stillet overfor ganske bestemte Betingelser, og de havde ingen Fuldmagt til at forhandle. Zaimis henvendte sig — ganske naturligt — til den engelske Gesandt om Raad. Han ønskede, at deres unge Konge snarest skulde rejse til Athen; han havde

¹ Archives diplom. 1863, III, 394. »Times« 24-II-1863.

² »Berl. Tid.« 9-III-1863.

³ Plessen til Vedel 20-IV-1863 (Vedels Arkiv, R.A.).

intet mod, at en personlig Raadgiver fra Danmark fulgte ham, men han ønskede ikke noget Regentskab og advarede bestemt mod Kravet om en Aarspenge i Tilfælde af Abdikation; det vilde gøre et meget daarligt Indtryk. Fra Hall fik Deputationen den Besked, at Kong Frederik ikke var i Stand til at tage nogen Beslutning, før der var opnaaet en Forstaaelse med Beskyttelsesmagterne, og at Betingelserne maatte opfyldes, inden Kronen kunde modtages — saa telegraferede Grækerne, efter Pagets Raad, hjem og bad om Instruktioner¹.

Forhandlinger med Beskyttelsesmagterne. - Konferencen i London.

Nu gjaldt det altsaa om at naa til en Forstaaelse med Stormagterne om Betingelserne. Hall havde 16. April sendt Torben Bille et Aperçu med deres Indhold². Kong Frederik havde jo lovet Prins Christian at skaffe ham de bedst mulige, og Regeringen lagde sig virkelig i Selen. Hall var bange for, at Prinsen vilde bryde helt af, hvis alle hans Fordringer blev afvist³.

Paa den anden Side var Stemningen ikke gunstig. Den faste Understatssekretær i det engelske Udenrigsministerium, Mr. Hammond udtalte i et Privatbrev til Lord Cowley Haab om, at »vi vil være faste og beherskede angaaende de danske Forlangender«, og senere skriver han:

De ser, hvilken rar Dreng Christian er. Jeg vilde ønske, at Lord Russell kunde tage en Beslutning og nægte at have mere at gøre med den græsk-danske Tronfølge⁴.

Lord John gik dog ikke videre end til at erklære, at Magterne ikke var i Stand til at garantere den nye Konges Civilliste og ikke kunde disponere over De Joniske Øers Pengemidler, kun

¹ Pagets Depecher 27. og 30-IV-1863 (F.O. 22). Dotézacs 28-IV-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243). Smlgn. Kriegers Dagbøger 3-V-1863 (II, 304).

² Hall til Bille 16-IV-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

³ Pagets Depecher 8. og 14-V-1863 (F.O. 22).

⁴ Hammond til Cowley 11. og 13-IV-1863 (Cowley Papers—F.O. 519/191).

gennem »Henstillinger og Forstaaelse« kunde der opnaas noget¹. Fra fransk Side var der afgjort Modstand at vente². Lord Cowley mente, at den havde sin egentlige Forklaring i Udenrigsministeren, Drouyn de Lhuys' Misfornøjelse med Englands stigende Indflydelse i Grækenland; han mistænkte Herren paa Quay d'Orsay for gennem General Oxholm ligefrem at have opfordret Prinsen af Danmark til ikke at slaa af paa sine Fordringer, saa Kandidaturen røg i Lyset. Og Cowley formodede, at det franske Diplomati virkede med det samme Formaal i Athen³.

Imidlertid gik Lord Russell roligt frem efter den Plan, han havde lagt. Han agtede at træde sammen med de to andre Beskyttelsesmagters London-Gesandter til en Konference, hvor de straks skulde erklære, at deres Forpligtelser overfor det wittelbachske Kongehus var bortfaldet⁴, og baade den bayerske og den danske Gesandt skulde indbydes til at deltage. Han var sikker paa Frankrigs Tilslutning og ventede ingen Modstand fra Petersborg⁵. Det viste sig at være rigtigt. Derimod protesterede den bayerske Sendemand Cetto mod denne Underkendelse af sin Konges Rettigheder⁶, medens Hall 24. April gav Bille Anvisning om at modtage alle Meddelelser og Materiale vedrørende Konferencen, men intet positivt Skridt at tage uden Instruktion hjemme fra⁷. Russell lovede, at Konferencen vilde underkaste de danske Betingelser en velafvejnet Prøvelse⁸ og fortsatte uanfægtet af de bayerske Indsigelser med formløse Drøftelser, hvor Beskyttelsesmagternes Repræsentanter enedes om Udkast til to Protokoller; den første fastslog de tre Regeringers Standpunkt

¹ Russell til Paget 13. og 16-IV-1863 (F. O. 22).

² Drouyn de Lhuys til Dotézac 17-IV-1863 (Q. d'Orsay 1863, 243).

³ Cowleys Depecher 17. og 23-IV-1863 (F.O. 27 France); ogsaa den danske Gesandt i Frankfurt vidste, at der var Ugler i Mosen ved Seinen (Dirckinck-Holmfeld til Vedel 20-IV-1863 (Vedels Papirer V).

⁴ Cowleys Depeche 21-IV-1863 (F.O. 27 France).

⁵ Russell til Paget 22-IV-1863 (F.O. 22).

⁶ Russell til Cowley 21-IV-1863 (F. O. 27, France).

⁷ Russell til Paget 22-IV-1863 (F. O. 22). Hall til Bille 24-IV-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg. R.A.).

⁸ Russell til Paget 27-IV-1863 (F. O. 22).

til Opgivelsen af Ordningen i Grækenland fra 1832, den anden godkendte Nationalforsamlingens Valg af Prins Vilhelm og de finansielle Arrangementer, som blev en Følge heraf¹. Aabenbart af Hensyn til Prins Christians særlige Fordringer gav Lord Russell 6. Maj ydermere Paget følgende nærmere Forklaring angaaende de Skridt, Beskyttelsesmagterne rimeligvis kunde enes om

- 1) Kong Ottos Ret til Tronen er bortfaldet.
- 2) Kong Georg vil blive anerkendt.
- 3) Grækenland yder £ 36.000 som Civilliste. England opgiver £ 4000 af aarlige Renter paa Gæld og anmoder De Joniske Øer om at bidrage med £ 10.000. Rusland opgiver ligeledes £ 4000, og maaske gør Frankrig det samme.
- 4) Den danske Gesandt maa have Bemyndigelse til at acceptere. Kong Georg skal ikke skifte Tro og ikke opgive sin Arveret til den danske Trone, men han bør inden seks Uger rejse til Grækenland og erklæres myndig. En forstandig Ven skulde helst følge med ham.

Det vil aldrig falde de tre Magter ind at garantere Civilliste eller Appanage, og det maa følgelig nu blive Prins Christians og Prins Vilhelms Sag, om de vil antage Forslagene »uden en saa urimelig Betingelse«².

Helt beroede det nu ikke paa Fader og Søn alene. Der var udtalt et »maaske«, hvor det drejede sig om Frankrigs Holdning, og det var velbegrundet. Lord Cowley havde 2. Maj telegraferet, at Protokoludkastene billigedes i Paris »med Undtagelse af Bestemmelsen i den 2. om de fire tusind Pund, som hver af Beskyttelsesmagterne skulle opgive. Han tilføjede, at Drouyn de Lhuys var principielt imod paa nogen Maade at opmuntre Grækenland til ikke at betale sin Gæld, og en saadan Opmuntring laa efter hans Mening i Opgivelsen af den paagældende Sum³.

Foreløbig drejede det sig dog om Udformningen af de to før-

¹ Russell til Cowley 27-IV-1863 (F.O. 27 France).

² Russell til Paget 6-V-1863 (F.O. 22).

³ Telegram og Depeche fra Cowley 2-V-1863 (F.O. 27 France).

ste Protokoller. Paget telegraferede 8. Maj, at hvis Protokol No. 1 svarede til den 1. danske Betingelse, vilde Bille straks undertegne Protokol No. 2 med De Joniske Øers Overdragelse til Grækenland som Forudsætning¹. Et Tilsagn herom var ganske selvfølgelig et Hovedpunkt paa dansk Side ², men samtidig mente Hall ikke at kunne lade Protokol No. 2 undertegne, før han kendte Indholdet af Protokol No. 1³; og her var Lord Russell i Vinden. Han forstod egentlig godt Halls Standpunkt⁴, men da Beskyttelsesmagterne intet havde hørt fra München, laa Protokol No. 1 stadig hen i Udkast⁵.

Den Vanskelighed løste sig dog af sig selv, idet den bayerske Regering simpelt hen nægtede at underskrive⁶, og Beskyttelsesmagterne gik saa videre uden Hensyn til, hvad man mente i München; imidlertid maatte Protokol No. 1 nu formes paa en ny Maade⁷. Men i samme Depeche, hvor Kravet om De Joniske Øer præciseredes, hed det ogsaa, at Prins Vilhelm som udvalgt Konge ønskede Sikkerhed for at faa de £ 12000 som personligt Tilskud (*dotation personnelle*)⁸.

Om dette Spørgsmaal kom Forhandlingerne nu til at dreje sig. Hall instruerede 20. Maj Bille til at sige, at den danske Regering opfattede Spørgsmaalet om den græske Tronfølge som europæisk og derfor roligt kunde afvente, hvorledes Beskyttelsesmagterne vilde forme Protokollerne, men af Hensyn til Udvikling i Grækenland var han nødt til at fremskynde Sagen, saa vidt det stod til ham. Efterretningerne dér nede fra lød stadig mere foruroligende, og dette fremkaldte bekymrede Spørgsmaal

¹ Pagets Telegram 8-V-1863 (F.O. 22, Denmark).

² Hall til Bille 13-V-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

³ Samme til samme 9-V-1862 (ib.).

⁴ Billes Depeche 11-V-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

⁵ Russell til Bille 8-V-1863 (l. c.), til Paget 9-V-1863 (F.O. 22).

⁶ Billes Telegram 11-V-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

⁷ Billes Depeche 14-V-1863 (l. c.).

⁸ Hall til Bille 13-V-1863 (l. c.).

fra Prins Vilhelms Familie. Han maatte derfor insistere paa snarlig Udformning af Protokol No. 1, for at hele Forsøget ikke skulde mislykkes. Iøvrigt mente han, at den engelske Regering ikke fuldt ud havde forstaaet det danske Forslag; der krævedes ikke noget Offer fra Stor-Britanniens Side, kun en Garanti for en Aarspenge (*rente viagère*)¹.

Lord Russell lovede det bedste. Naar Prins Christian stadig gjorde Vanskeligheder, vilde Beskyttelsesmagterne nok opgive en Del af Renteydelserne fra Grækenland til Fordel for Civilisten, men han agtede ikke at indlade sig paa at tilsikre en Aarspenge, fordi England da kunde komme til at betale direkte, og det vilde Underhuset aldrig billige². Han kom ind paa samme Spørgsmaal under en Samtale med Bille, som den 24. Maj havde opsøgt ham i hans Hjem paa Pembroke Lodge ude i Richmond Park; han forstod ikke den Vægt, man fra dansk Side tillagde dette Spørgsmaal, men lovede iøvrigt at gøre alt for at fremskynde Sagen³. Ogsaa den russiske Gesandt, Baron Brunnov trængte paa med Afslutning og mente, at Bille paa Konference-mødet den 27. Maj maatte kunne underskrive det engelske Forslag til en Protokol No. 3, som Bille selv ansaa for tilfredsstillende⁴. Hall bebudede da ogsaa 27. Maj telegrafisk en Depeche, der gav ham Bemyndigelse til betingelsesvist at love Antagelse af Protokollen⁵.

Bille havde 25. Maj faaet Udkastet til Protokol No. 3 fortroligt meddelt⁶. I de næste Dage blev der imidlertid foretaget Ændringer heri. Han mente endnu den 28., at de ingen større Betydning havde og bad om Bemyndigelse til at underskrive, endskønt den franske Gesandt, Baron Gros, endnu ikke havde faaet Instruktion i saa Henseende. Men senere paa Dagen sendte han et Telegram til København med Meddelelse om, at

¹ Hall til Bille 20-V-1863 (l. c.).

² Russell til Paget 20-V-1863 (F.O. 22).

³ Billes Depecher 23. og 25-V-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

⁴ Billes Telegram 26-V-1863 (l. c.).

⁵ Halls Telegram til Bille 27-V-1863 (ib.).

⁶ Russell til Bille 25-V-1863 (ib.).

»Ordene for Livstid« (*sa vie durante*) til hans Beklagelse var blevet slettet i Protokolteksten¹. Og den 29. Maj skrev han til Russell, at han ikke havde vidst,

[at] de aldeles afgørende Ord »for Livstid« var blevet slettet i Paragraffen om det »personlige Tilskud«. Telegrammet fra Hall... gik ud fra denne Ordlyd, . . . og jeg kan derfor ikke mere anse den Bemyndigelse, det gav mig til betinget Modtagelse af den græske Krone, for bindende, men maa paany referere til min Regering².

Nu var gode Raad dyre. Lord Russell forsvarede iøvrigt Udeladelsen af de omstridte Ord med, at Hall fra sin Side kun havde talt om »et personligt Tilskud«³. Men efter Baron Brunnovs Mening bundede den egentlige Vanskelighed i Frankrigs Modstand mod den paatænkte Finansordning; han foreslog at lade hele Paragraffen udgaa af Protokollen og »i Stedet at føje Bestemmelsen om et personligt Tilskud for Livstid til [Overenskomsten] om Afstaaelsen af De Joniske Øer«⁴.

Det blev dog ikke nødvendigt. Samme Dag telegraferede Lord Cowley nemlig, at Kejser Napoleon gik ind paa at afse de fire tusinde Pund; hans Holdning havde fra første Færd været en anden end Drouyn de Lhuys'⁵. Lord Russell var sjæleglad og skrev privat til Cowley: »Jeg haaber, det vil bringe den græske Krone paa Prins Vilhelms Hoved — skønt Betingelsen i sig selv er utiltalende, lurvet og underfundig«⁶. I København virkede Billes Beretning om den Vending, Tingene havde taget, saaledes at Kong Frederik ikke kunde se Udeladelsen af Ordene »for Livstid«, med hvilke Konferencen har troet at maatte rejse Indvendinger, som tilstrækkelig Grund til at udsætte Sagens Løsning længere«⁷.

Tilsyneladende var alt nu klappet og klart, men i sit Brev til

¹ Billes Telegram 28-V-1863 (ib.).

² Bille til Russell 29-V-1863 (ib.).

³ Billes Depeche 29-V-1863 (ib.).

⁴ Billes Telegram 29-V-1863 (ib.).

⁵ Cowleys Depecher 29-V og 17-IV-1863 (F.O. 27, France).

⁶ Russell til Cowley 30-V-1863 (Cowley Papers. F.O. 519/200).

⁷ Hall til Bille 2-VI-1863 (Korrespondance om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

Bille af 30. Maj med Meddelelsen om Kejser Napoleons Beslutning havde Russell tilføjet en Bemærkning om, at saafremt Hall insisterede paa en anden Ordlyd end den valgte, som Lord John ansaa for fuldt tilfredsstillende, haabede han, at Modstanden herimod alligevel kunde lade sig overvinde¹. Hall insisterede, imidlertid, da han fra Bille havde modtaget Ordlyden af det seneste Udkast til Protokol No. 3. Den danske Konsejlspræsident og Udenrigsminister gentog 2. Juni telegrafisk Kravet om De Jøniske Øers faktiske Forening med Grækenland, og i Protokollens § 2 forlangte han Ordene »for Livstid« indsat; naar dette var sket, kunde Bille underskrive². Og Dagen efter sendte Lord Russell saa den danske Gesandt et nyt Udkast til Protokol No. 3, »i hvilket de Ændringer er indføjet, som M. Bille fra sit Hof har faaet Instruktion om at foreslaa«³. Russell mente dog, at Øernes Overdragelse først kunde finde Sted, naar Grækenland havde en Konge. Den 4. Juni telegraferede Hall derpaa den ønskede Bemyndigelse⁴, og samme Dag fremsendte Bille en ny Form for Meddelelsen om Hans Majestæt Kongen af Danmarks Modtagelse af Tilbudet til Prins Vilhelm⁵. Noten herom blev forelagt paa Konferencemødet den 5. Juni, hvor den danske Gesandt var med, og en Resolution, som »virkeliggjorde det græske Folks Ønsker«, blev vedtaget⁶.

Den danske Regering havde ikke sveget Kong Frederiks Løfte om at skaffe Kong Georg de bedst mulige Vilkaar.

Grækerne i København. - Statsraadsmøderne 26. og 30. maj. - Prins Christian maa bøje sig.

Dagen efter at Beskyttelsesmagterne havde taget deres afgørende Beslutning i London, fik den græske Deputation ogsaa det endelige Svar i København.

¹ Russell til Bille 30-V-1863 (ib.).

² Hall til Bille 1-VI-1863. Smlgn. Billes Depeche 29-V-1863 (ib.).

³ Russell til Bille 3-VI-1863. Billes Telegram til Hall af samme Dag (ib.).

⁴ Halls Telegram til Bille 4-VI-1863 (ib.).

⁵ Bille til Russell 4-VI-1863 (ib.).

⁶ Actstykker No. 4.

Dens Medlemmer havde under de langstrakte Forhandlinger meget mod deres Ønsker maattet vente i den danske Hovedstad. De var blevet vel modtaget og havde været til Middag hos Kong Frederik, der underholdt dem om Nødvendigheden af — i Betragtning af det danske Klima — at købe varmt Undertøj. Men om officiel Audiens kunde der ikke være Tale, før Sagen var formelt i Orden. Kedede Grækerne sig, saa var Københavnerne til Gengæld glødende optaget af dem, navnlig af Tjenerskabet, der for en Dels Vedkommende optraadte i Nationaldragt med de struttende Stivskørter (Fustaneller); stadig saa man nogle af dem paa Post udenfor Hotel d'Angleterre¹. Egentlig gjorde Deputationen ikke noget godt Indtryk². Dens diplomatiske Fremgangsmaade var, ganske vist, ikke helt almindelig, i hvert Fald ikke udenfor Sydøst-Europa. Trætte af at vente mødte de tre Herrer 10. Maj op hos Hall og forklarede, at de var instruerede til at vende hjem senest den 14. Hall forklarede fra sin Side, at han ikke kunde gøre noget, før han kendte Ordlyden af den 1. Protokol fra London-Konferencen; naar han var saa vidt, vilde han sætte alt ind paa at overvinde Prins Christians Modstand. Hvis Deputationen rejste fra København, kunde det blive

¹ »Berl. Tid.« 25-IV-1863.

² Pagets Depeche 27-IV-1863 (F.O. 22). Vedel giver dens Mænd følgende Skudsmaal: »Canaris saa ud som en gammel Skudeskipper og havde blandt andre Agrements ogsaa den, ikke at forstaa andet Sprog end Græsk og desuden at være saa temmelig Idiot. Grivas var en raa Efterkommer af en berømt Fader, derimod var Zaimis en fiin dannet Mand. Af andre betydelige Græker der ledsagede eller fulgte efter Deputationen fortjener endnu at nævnes Mavrocordato, der var en meget sympathetisk Mand, Philemon senere Mini[ster] i Athen soi disant juridisk Professor ved Universitetet og Journalist. Hans juridiske Lærdom var ikke stor, men desto større var hans Veltalenhed og hurtige Fatteevne. Endelig var der en Grev Theotoki fra de Joniske Øer, der var bekjendt ved sine mange Eventyr og som var uimodstaaelig for Damer — saaledes var, hvis jeg ikke husker Feil, Lady Ellenborough løbet bort med ham (Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik 1858—64. Vedels Papirer). — Et yderligere pikant Moment var det, at som Tolk for Deputationen optraadte en kosmopolitisk Herre, A. L. Køppen, der var Søn af Grevinde Danners Fader (Robert Neiiendam: Bogen om Grevinde Danner (1956), 13f.).

lige skæbnesvangert for Danmark og Grækenland. Derefter gik Zaimis til Paget og betroede ham, at Deputationen *ikke* var instrueret om at bryde op, men *kunde* gøre det, hvis den vilde. Dette var Grivas stemt for, og han havde vundet Kanaris for Planen om at rejse den 14. Maj. Sammenhængen var, at Grivas egentlig ikke ønskede, at der kom en Forstaaelse i Stand; han syntes ikke om Prins Vilhelm, som han ansaa for Englands Protegé¹. Baade Paget og Dotézac opfordrede indtrængende Zaimis til at blive, og han lovede at hindre Afrejsen, men en Uges Tid senere kom han tilbage til Spørgsmaalet og bønfuldt Paget om at formaa Lord Russell til at fremskynde Sagen. Baade Deputationens og Regeringens Stilling blev uholdbar, hvis det trak ud. Der mærkedes Intriger mod Prins Vilhelms Kandidatur i Athen, og hans Forkæmpere mistede efterhaanden Modet². Ogsaa fra anden Side var der kommet foruroligende Efterretninger. Lord Cowley meldte hjem om den græske Gesandt Kalergis Virksomhed i Paris, og Lord Russell opfattede det saaledes, at hans Maal var at sætte Splid mellem den danske Regering og Grækerne for at trænge den engelske Indflydelse tilbage³. I Athen herskede der først i Maj et Slags Militæranarki⁴, som Vest-Magternes Gesandter besværede sig kraftigt over, og Drouyn de Lhuys gjorde Gesandten i København opmærksom paa Forholdene; Dotézac mente, at Meddelelsen herom ikke tiltalte Hall, som frygtede, at det nu vilde blive sværere at føre Sagen igennem⁵.

For Resten saa Dotézac ganske klart, at den egentlige Vanskelighed paa dansk Side laa i Prins Christians Pengekrav. Efter Deputationens Henvendelse til Hall var Paget i Forstaaelse med ham gaaet til Prinsen og havde forsøgt at faa ham til at indse, at der nu ikke mere var noget: Tilbage, og at den unge Konges

¹ Pagets Depecher 11. og 13-V-1863 (F.O. 22). Dotézacs 15-V-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243).

² Pagets Telegram 19-V-1863 (F.O. 22).

³ Cowleys Depeche 2-V-1863, Russell til Cowley (F.O. 27).

⁴ Correspondence relating to the State of the Country [Greece] og Archives diplom. 1863, III, 400 flg.

⁵ Drouyn de Lhuys til Dotézac 19-IV-1863. Dotézacs Depeche 22-V-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243).

Stilling vilde blive sikker nok. Hans kgl. Højhed svarede, at selve den Kendsgerning, at Grækerne ikke kunde vente paa en Ordning, viste, hvordan Forholdene var i det Land, hvor hans Søn skulde bære Kronen¹. Han var vedvarende uvillig til overhovedet at give sit Minde til Kandidaturen; Dotézac gengiver følgende Udtalelse af Prinsen til Paget: »Godd! Dersom det hele mislykkes, saa skal jeg ikke være ked af det«. Og han tilføjede: Jeg vil ikke snakke mere om Sagen; jeg har allerede haft Ubehageligheder nok af den. Prinsesse Louise skal have sagt, »naar slipper vi for det væmmelige og forbandede Grækenland? Dotézac mente ogsaa nu, at Prins Christian var under Paavirkning ude fra: Bluhme og Sponneck bebrejdede ham hans Svagheit. Hans Familie var misfornøjet¹. Fra sine tyske Forbindelser hørte han kun Misbilligelse. Den franske Gesandt mente ogsaa at vide, at Prinseparret havde henvendt sig direkte til Dronning Victoria og bedt hende hindre Prins Vilhelms Kandidatur; hun havde jo selv ikke villet have Prins Alfred til Grækenland².

Den 22. Maj havde Lord Russell meddelt Paget Indholdet af London-Konferencens Protokol No. 1³. Den 25. foretog den græske Deputation en ny Henvendelse til Hall om at træffe en Afgørelse. Men den danske Udenrigsminister tøvede endnu; saa blev Sagen Tirsdag den 26. Maj paany taget op i et Statsraad paa Skodsborg.

Det var i Grunden Mødet den 14. April om igen, blot, at det nu kun drejede sig om en Stormagtsgaranti for en livsvarig Pension paa £ 10.000 for Kong Georg, hvis han blev nødt til at opgive den græske Krone. Prins Christian syntes, at det var et billigt Forlangende, og mindede om, at han havde gjort dette Krav til en ufravigelig Betingelse. Marineminister Bille fandt ikke, at en saadan Bestemmelse vilde kunne sikre den unge Konges Stilling; Lehmann og Hall mente det samme. Tonen

¹ Pagets Telegram 11-V-1863 (F.O. 22).

² Dotézacs Depecher 22., 9. og 13-V-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243). Krieger har 15-V-1863 en Oplysning om en engelsk Agents Virksomhed i København.

³ Russell til Paget 22-V-1863 (Telegram — F.O. 22).

blev efterhaanden skarpere; Udenrigsministeren gjorde gældende, at i Betragtning af den Imødekommenhed, der var udvist fra den anden Side, kunde man ikke lægge sig fast paa »en saa ussel Ting som Pengespørgsmaalet«. Hans Majestæt mindede Prins Christian om, at han havde overladt »sin Konge og Herre at føre Sagen«, og saa maatte han ogsaa stole paa, at samme vilde ordne den paa »retfærdigste og hensigtsmæssigste Maade«; han »vilde finde, det var en stor Compromis for hans Land og en Plet paa hans Ære«, hvis en Forstaaelse brast paa Spørgsmålet om de £ 10.000 — Prins Christian mente derimod, at han som Fader maatte staa fast paa den vedtagne Betingelse. Og da de andre gentog deres Paastande, gjorde han det samme og erklærede, at han havde handlet fuldt ud loyalt; tog man ikke Hensyn til hans Betingelser »fik det hele gaa overstyr«.

Det var den gamle Modsætning: Prinsen opfattede Sagen som et Familieanliggende, og Kultusminister Monrad søgte at forklare ham, at han ikke stod som »*privat Mand*« til Sagen. Da han atter og atter henviste til sine Forpligtelser som Fader, mindede Hans Majestæt »Hans Kongelige Høihed om, at hans Børn var Landets Børn« — Det gik stadig mere hedt til. Monrad »yttrede at det, naar Hs. Kgl. Høihed nu bragte Sagen til at strande, maatte paa en éclatant Maade lægges for Dagen fra Hans Majestæts Side, at Hs. Kongelige Høihed var i Unaade«, ellers fik Kongen og Regeringen Skylden. Lehmann »yttrede at det kunde gaae ud over London-Protokollen, og at Spørgsmaalene kunde rulle videre«. — Det var at tage Prinsen af Danmark paa det ømmeste Sted. Han erklærede, tydelig ophidset, at det ikke stod i Indenrigsministerens Magt at bryde den traktatlige Overenskomst, og paa den Maade kunde »Hs. Excellence ikke true ham«. Han bøjede sig altid for Kongen, »men med Hensyn til det Punkt som har været Gjenstand for Forhandlingerne idag vil Hans Majestæt ikke kunne have imod at Hs. Kgl. Høihed nedlægger som Fader en allerunderdanigst Protest«.

Saa var man lige vidt. Kong Frederik suspendede for en $\frac{1}{2}$ Time Gehejmestatsraadets Møde.

Han prøvede i sit Kabinet at tale Prinsen til Rette. Det

varede 1½ Time, og da Mødet blev genoptaget, kunde Kongen kun meddele, at Prinsen havde udbedt sig Betænkningstid til Fredag den 29. Den blev ham tilstaaet, idet Kong Frederik udtalte Haab om, at Hans Kgl. Højhed vilde naa til Erkendelse af, »at det som Hans Majestæt har begyndt paa ikke bør kuldcastes, men maa fuldføres til Prindsens eget, hans Søns og vort alles Bedste, saa at ikke Konge og Land skal faae en Plet paa sin Ære som ikke kan afvadskes«¹.

Om Morgen den 27. Maj kom Prins Christian til Hall vistnok kun for at gentage sine Indvendinger fra Statsraadmødet. Udenrigsministeren meddelte ham, at et Telegram var indløbet fra Gesandten i London, Torben Bille, hvori han berettede, at den russiske Sendemand havde sagt, at nu maatte der en Ende paa Sagen, og at han (Bille) ansaa den 3. Konferenceprotokol for tilfredsstillende. Det gjorde et vist Indtryk paa Prinsen, men overbeviste ham ikke.

Lidt senere kom Paget til Udenrigsministeriet. Medens han og Hall talte sammen, blev det meldt, at Prins Christian atter ønskede at tale med Ministeren. Han blev vist ind og forklarede, at han var kommet i Tanker om, at Ordet »Garanti« ikke var nævnt i Protokollen, og en Stormagtsgaranti for de Aarspenge, der vilde tilkomme Kong Georg, hvis han abdicerede, var netop det, han forlangte. Hall henviste til den meget gunstige Ordning med Afslag i Gældsbetalingen, som Lord Russell havde foreslaet. Prins Christian var ikke tilfreds; paa den Maade fik hans Søn £ 12.000; han (Prins Christian) havde kun forlangt £ 10.000. Hall mente, at saafremt Vanskeligheden laa dér, kunde den løses ved, at den unge Konge hvert Aar betalte £ 2.000 til den græske Statskasse. Imidlertid blev Paget meget ilde berørt af det, han havde hørt. Han mente, at Prins Christians egentlige Standpunkt her var kommet for en Dag, og frygtede, at han vilde bryde af i den 11. Time paa Finansspørgsmaalet. Han ønskede, at Hall nu skulde give Bille i London Anvisning om at under-

¹ Geheime Statsraads Protocol VIII. Smlgn. Pagets Depeche 27-V-1863 (F.O. 22) og Dotézacs 28-V-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243). Gesandterne er ojsensynligt blevet nøjagtigt underrettede om Forhandlingernes Forløb.

skrive Protokollen. Den danske Udenrigsminister havde dog visse Betænkeligheder. Forsøgene paa at tilkalde den bayerske Gesandt huede ham ikke, og han vilde i hvert Fald først tale med Kong Frederik om Sagen¹.

Den følgende Dag opsøgte Prinsen af Danmark Sir Augustus Paget. Det var ogsaa her den kendte Forklaring: »Jeg stillede som Betingelse, at Aarspengene skulde garanteres, og garanteret af de tre Magter skal den blive«. Han var blevet drevet til at give efter i Spørgsmaalet om Kong Ottos Abdikation; nu var han bestemt paa, at hans andre Betingelser skulde opfyldes bogstaveligt«. Paget syntes iøvrigt, at den Ordlyd af Protokollen, Prinsen ønskede, var den mest saarende for Grækernes Nationalstolthed, der kunde tænkes. Og Hall havde for Resten faaet noget lignende at høre af selve Deputationens Herrer under Samtaler den 26. om Aftenen og den 27. hen paa Dagen. Lige straks havde de tre Grækere Indtryk været, at det hele var forbi, og de havde begæret Afskedsaudiens².

Da Paget efter Samtalen med Prins Christian den 28. opsøgte Hall, blev den danske Udenrigsminister synlig overrasket over, at Prinsens Standpunkt stadig var det gamle, men han tilføjede, at det intet betød mere, da han under en Samtale paa Skodsborg den foregaaende Dag havde opnaaet Kong Frederiks Godkendelse af, at Bille instrueredes til at sige, »at alle Hindringer for Modtagelsen af Kronen nu var fjernede og at den formelle Erklæring«, der skulde afgives, vilde blive fastsat i Statsraadet. Medens han tidligere havde ventet, at Forslaget her vilde være gaaet glat igennem, forstod han nu, at det atter vilde komme til en hidsig Meningsudveksling³.

Statsraadets Forløb den 30. Maj svarede ogsaa fuldt ud til disse Forventninger.

Mødet begyndte med, at Udenrigsministeren indstillede, at Hans Majestæt Kongen gav sit Samtykke til, at den græske

¹ Pagets anf. Depeche af 27-V-1863.

² Pagets Telegram og Depeche 28-VI-1863 (F.O. 22) og Dotézacs ovenf. anførte Depeche af samme Dag.

³ Pagets Depeche 28-V-1863 (F.O. 22).

Trone antages af Prins Vilhelm »under den ovenanførte Betingelse angaaende De Joniske Øers Forening med Grækenland«. Imidlertid bemærkede Prins Christian straks, at han maatte staa paa, »at dette Punkt stilles saa betrygget for hans Søn som muligt«. — Saa gik Meningsudvekslingen videre ad de kendte Baner, men under den oplyste Hall, at der var indløbet et kort Telegram fra London om, at Protokollens Passus vedrørende Dotationen paa de £ 12.000, der skulde tilkomme Prins Vilhelm »Livet igennem«, var strøget i Protokollen; han mente dog ikke, at dette betød nogen reel Ændring, men Prins Christian greb Bemærkningen og afæskede Finansminister Fenger en Udtalelse om Sagen. Den gik ud paa, at Ordene burde indsættes igen, og Justitsminister Casse var i hvert Fald betænkelig ved, at de var gaaet ud. Andre Ministre gjorde afvigende Meninger gældende, og der faldt atter haarde Ord. Marineminister Bille troede, at Prinsen af Danmark gjorde sin Søn en daarlig Tjeneste ved offentlig at slaa fast, at han paa Forhaand havde sikret sig Pension; blev han senere forjaget, vilde han ikke komme til at »mangle Brød i sit Fædreland«. Udenrigsministeren var ligeledes bange for, at han vilde faa en uheldig Stilling, hvis han optraadte »som apanageret angelsk, fransk, russisk Prins«.

Det blev endnu engang Kong Frederik, som sagde de afgørende Ord. Han mente som Bille, at Prins Vilhelm aldrig vilde komme til at gaa Tiggergang i sit Fædreland. Men i Prins Christians Sted vilde han tage mod Tilbudet — »hans Fremtid staar i Guds Haand« — og være »glad ved at kunne hjælpe min Konge, Stormagterne og Grækenland«.

Men i det Tilfælde at Hs Kongelige Høihed Prinds Christian nu skulde foretrække at blive ved sin Halstarrighed saa maatte Hans Majestæt handle som Konge. Hans Majestæt kan ikke gaae tilbage, og Prinds Vilhelm *skal* være Konge af Grækenland. Hans Majestæt har allerede engang før sagt, at Prinds Vilhelm skulde være det, og han *skal* være det.

[Prins Christian] yttrede, at han da saa ondt det gjør ham maa bede om, at den Erklæring gives med til Svaret, at det er *mod* Faderens Samtykke at Kronen modtages forinden den af ham stillede Betingelse . . . opfyldes; den hele Sag er bleven Hs Kongelige Høihed meget ubehagelig.

Kong Frederik troede af personlig Erfaring at kunne forsikre Prins Christian om, at man ikke kom Livet igennem uden at give efter. Prinsen af Danmark fandt, at det var »svært som Fader« — Marineministeren bemærkede, at ogsaa han var Fader, men han vilde ikke se mere paa sine Sønners Interesser end paa Landets. Udenrigsministeren fremhævede »det Exorbitante og aldeles Uhørte i at en Kongelig Prinds gjør den Fordring at Hans Majestæts Erklæring til Skytsmagterne skulde ledsages af en Protest fra ham«. Endelig advarede Indenrigsministeren Prins Christian mod at gaa videre; hans [Lehmans] Følelser overfor det nye Dynasti havde allerede lidt haarde Stød under Forhandlingerne. Prinsens Svar var højst karakteristisk: Det var ikke for Pengenes Skyld, at han holdt igen, men hele Sagen var »bleven ham forhadt«.

Den Bemærkning medførte, at alle Ministrene efterhaanden vendte sig imod ham. Prinsen følte det og greb til følgende Retræte: »hvis Hans Majestæt tillod det, saa skulde han imorgen give sit endelige Svar, da han ønskede først at tale med sin Hustru i en Sag, der saa nær angik deres Barn«.

Hans Majestæt forstod det nok, men han mente ikke igen at kunne give Prins Christian en »Betænkningstid til imorgen«.

Hs. Kongelige Høihed maatte til iaften kunne faa talt med sin Hustru om Sagen, og til den Tid vilde Hans Majestæt Intet have imod at udsætte Geheime-Statsraads-Mødets Slutning. Men Hs. Kongelige Høihed maatte imidlertid ikke troe, at hvis han vedbliver den Modsætning hvori han har stillet sig til Hans Majestæt dette for Hs. Kongelige Høihed bliver Enden paa Sagen.

Det var endelig en Trussel. Det var, tydelig nok, Monrads Bemærkning fra det foregaaende Statsraadmøde om kongelig Unaade, der havde faaet Genlyd.

Men Prins Christian gik ind paa Forslaget. Statsraads-Mødet blev udsat; Klokken var blevet fem. Prinsen fik et Memorandum, Hall havde udarbejdet, overrakt, lod spænde for og agede Syd paa fra Skodsborg til Bernstorff Slot¹ — enten Vejen saa blev lagt gennem Dyrehavens Sletter og Skove eller ad Strand-

¹ Pagets Depeche 3-VI-1863 (F.O. 22). Geheime Statsraads Protocol VIII.

vejen og Jægersborg Allé med deres skiftende Udsigter og Omgivelser. I Følge Traditionen bemærkede Kong Frederik ved den foreløbige Afsked: Nu gaar jeg ind til min Louise. Tag Du nu hjem til Din Louise.

Hvad sagde hans Louise?

Prins Christians Bemærkning om, at den græske Sag var bleven ham forhadt, viste tydelig nok, at det nu var et Magtspørgsmaal, der nagede ham. Det var i Virkeligheden ikke, eller ikke mere, Sønnens Forhold, det drejede sig om for ham. Det var dette, at han var blevet nødt til at opgive Kravet om en bayersk Abdikationserklæring, og nu ogsaa maatte lade Fordringen om en Stormagtsgaranti fare. Det var en vred Mands, men ikke en forstandig Mands Betragtningssmaade. Prinsessen var klogere eller havde tilstrækkelig kvindeligt Instinkt til at forstaa, at *det* Standpunkt ikke kunde holde. Over hele Samtalen paa Bernstorff maa Kong Frederiks Udtalelse om, at et Nej ikke blev Enden paa Sagen, have hængt som en Tordensky. Enden blev her, at Prinseparret besluttede sig til at sige: »Vi giver os i Deres Majestæts Hænder. Vi takker Ham for alle de Beviser paa Velvilje, der er vist os« — Med den Besked² kørte Prinsen af Danmark saa i den lyse Sommeraften tilbage til Skodsborg.

De andre Deltagere i Statsraadsmødet har vel nok med Utaalmodighed, men næppe med større Spænding ventet paa den bortdragne Prins' Tilbagekomst. Kong Frederik havde — som en anden Achilles — trukket sig ind i det Telt, hvor han, af en eller anden besynderlig Grund, sov under sine Ophold paa Skodsborg. Her modtog han Prinsen, da han indtraf Kl. otte og afleverede sin Harangue. Hans Majestæt svarede med et tydeligt Tak, Christian!³ som Indledning til en større Forsoningsscene. Hvorefter »continuerede Geheime-Statsraadsmødet atter under Hans Majestæt Kongens allerhøieste Præsidium — Hs. Kongelige Høihed Prinds Christian yttrede, at efterat han har raadført sig med sin Kone, have de Begge anset det for bedst at under-

¹ Neiiendam: anf. Skrift, 160.

² Dotézacs Depeche 31-V-1863 (Fr. U. M. Arkiv 1863, 243).

³ Kriegers Dagbøger II, 308.

kaste sig Hans Majestæts Villie — Hans Majestæt Kongen takkede Hs. Kongelige Høihed derfor baade i sit eget og Geheime-Statsraadets Navn«¹.

Naar Enden er god, saa er Alting godt.

Meddelelsen til Stormagterne og den græske Deputation. Kong Georgs Afrejse trækker ud.

Tilbage stod Meddelelsen af Beslutningen til Beskyttelsesmagterne og til den græske Deputation. Det første er allerede omtalt. — Det andet foregik altsaa Dagen efter i København. Den græske Deputation blev nu endelig modtaget i officiel Audiens af Kong Frederik i Apartementssalen paa Christiansborg, hvor Søvløverne fra Rosenborg var opstillede foran et Podium, paa hvilket Kongen tog Plads i en Tronstol med Prins Ferdinand og Prins Frederik paa sin højre, Prins Christian og Prins Vilhelm paa sin venstre Side. Mellem en Dobbelttrække af Ministrene, Beskyttelsesmagternes herværende Gesandter og høje Hofembedsmænd bevægede de tre græske Herrer sig op til Løvernes Hegn. Kanaris holdt en Tale paa Græsk, i hvilken han henviste til Nationalforsamlingens Valg den 30. Marts, det var en Hyldest til Kong Frederik og et Bevis paa Tillid til den unge Fyrste. Majestæten svarede paa Dansk og gav Prinsen det Raad at »vinde og bevare Dit Folks Kjærlighed . . . deri bestaaer en Konges sande Lykke«. Det endte med, at han omfavnede og kyskede Prins Vilhelm med de varmt følte Ord: »Modtag Din gamle Konges Velsignelse. Gud være med Dig paa Din Fremtids Vej«².

Kong Frederik havde haft en af sine virkelig store Dage. Alle anerkendte det. Den franske Gesandt, Dotézac, der ikke var nogen sentimental Natur, berettede til Paris: »Frederik VII har under denne gribende Ceremoni vist sig som Konge og Fader med Værdighed og Æmhed. Kongen tog sig virkelig ud og midt i Kongedømmets Pragt mindede hans Træk om Christian IV's —

¹ Geheime Statsraads Protocol VIII.

² »Berl. Tid.« 6-VI-1863 Aften.

Slægtens Helts — Ansigt. Han straaledes¹. Dotézac betroede Vedel, at han ligefrem havde haft Taarer i Øjnene under Kongens Tale. Grækerne, der jo for Resten kun kunde følge hans Optræden, havde faaet et helt andet Indtryk af ham, end da han talte om Uldtrøjer².

Senere paa Dagen aflagde Deputationen Besøg hos deres unge Konge i Det Gule Palæ. Kanaris takkede her Gud for, at han i sin høje Alder havde faaet Lov at overbringe Grækenlands Lykønskning; det var den skønneste Dag i hans Liv. Kong Georg lovede at ofre sine bedste Kræfter paa at gavne Grækenland; den Lærdom, han havde modtaget i Danmark, »skal følge og lede mig i mit nye Fædreland«; han vilde altid have Kong Frederiks Valgsprog for Øje³. Om Aftenen var der Galataffel. Da Kong Frederik her traf de tre Gesandter, der havde været med ved Audiensen, trykkede han deres Hænder og sagde: »I Dag er vi virkelig alle sammen én«. Han var stadig i høj Stemning⁴. Hvem der ikke var det, var den unge Konges Forældre; trods den ydmyge Underkastelse paa Skodsborg var de stadig i Opposition og viste det. Da Gesandterne aflagde Lykønskingsvisitten efter Ceremonien den 6., talte Prinsessen ikke til dem, og Prins Christian svarede Dotézac, at han kunde lykønske sig selv. Men det var navnlig Sir Augustus Paget, deres Uvilje vendte sig imod; Prinsessen sagde, at det hele skyldtes hans Intriger. Endelig modtog Prins Christian Deputationen til Middag, men dér var hverken Hall eller de tre Gesandter med⁵.

¹ Dotézacs Depeche 7-VI-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243). Smlgn. Pagets Depeche 6-VI-1863 (F.O. 22).

² Vedels Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik (Vedels Papirer, R.A.). — Der voksede senere her i Landet en Tradition op om, at Kong Frederik VII den 6. Juni 1863 i Virkeligheden havde holdt en helt anden Tale end den officielt fastslaaede, og det hed sig, at det var den, der greb de tilstedeværende. Noget saadant var maaske muligt, da Kongen talte paa Dansk, men der er i 1863 ingen Antydning om en Improvisation af denne Art, og baade Dotézac og den russiske Gesandt, Nicolay forstod antagelig saa meget Dansk, at de vilde have lagt Mærke til det.

³ Archives diplom. 1864, IV, 342f.

⁴ Dotézacs anf. Depeche.

⁵ Dotézacs Depeche 10-VI-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 243).

Hverdagen ventede alt imens med sine Krav. Den 10. rejste Grækerne hjem, efter Pagets Forklaring meget tilfredse med de foregaaende Dages Begivenheder¹. En Plan om, at den unge Konge skulde aflægge et kort Besøg i Grækenland straks, blev opgivet. Han nøjedes med at lade Deputationen overbringe en personlig Hilsen til Nationalforsamlingen². Prinsen af Wales advarede mod at trække Afrejsen for længe ud³, men Fader Christian mente det modsatte. Efterretningerne fra hans Søns Kongerige lød heller ikke beroligende. Udviklingen paa London-Konferencen og den danske Kongefamilies Antagelse af Nationalforsamlingens Tilbud havde ganske vist til en Begyndelse haft gunstige Virkninger; den 19. Juni konstaterede Scarlett fra Athen »en stor Forandring til det bedre«⁴. Alligevel udviklede et Skyderi mellem en Røverbande og en Gendarmeriafdeling sig saaledes, at det ved Begyndelsen af Juli kom til Kamp mellem forskellige Afdelinger af Garnisonen i Hovedstaden og Nationalgarden; det kongelige Slot blev bombarderet, og Ministeriet traadte tilbage⁵. Finlay forklarer Forsommerens Begivenheder paa den Maade, at »alle Partiers egentlige Maal var at sikre sig Midler til at udøve den kongelige Myndighed i Kongens Navn, indtil han ankom til Grækernes Land,⁶ og Lord Russell saa, i og for sig, rigtigt, naar han skrev til Scarlett, at Bevægelsen hverken var rettet mod Kong Georgs Tronret eller Nationalforsamlingens Magt⁷. Elliot havde berettet, at det hele var gaaet anderledes, hvis Kong Georg havde været til Stede⁸. Og allerede 4. Juli var et nyt Ministerium dannet, der forlagde Tropperne til Pro-

¹ Pagets Depeche 11-VI-1863 (F.O. 22).

² Archives diplom. 1863, III, 411 f.

³ Billes Depeche 25-VI-1863 (Korr. om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

⁴ Scarletts Depecher 26-V, 11. og 19-VI-1863 (Correspondence No. 9, 14 og 17).

⁵ Samme No. 22.

⁶ Finlay l. c. VII, 292.

⁷ Russell til Scarlett 16-VI-1863 (Corr. No. 25).

⁸ Billes Depeche 13-VII-1863 (Korr. om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

vinserne, medens Nationalgarden forblev i Hovedstaden for at opretholde Ro og Orden¹. Alligevel saa det hele betænkeligt ud. Hall besluttede at sende tidligere Politidirektør Bræstrup til Grækenland for at undersøge Forholdene².

Hans Opgave var rent informatorisk. Men et andet Spørgsmaal krævede samtidig sin Løsning. Allerede i April havde Lord Russell udkastet den Tanke, at Prins Christian kunde følge med Sønnen til Athen og faa Tingene i Gang; ellers maatte en Tillidsmand lede hans første Skridt³. Faderen følte dog ingen Trang til at komme til Grækenland, og følgelig maatte en Raadgiver findes. Allerede den 6. Juli havde Prins Christian foretaget den uundgaelige Henvendelse til Gehejmeetsraad Andræ⁴ og faaet det uundgaelige Afslag fra ham. Valget faldt saa paa Grev Sponneck, anset Toldembedsmand, Minister baade under A. W. Moltke og Ørsted-Bluhme, stadig mere konservativ i sin Indstilling og efterhaanden et af Prins Christians politiske Orakler. Han optraadte efter sin Vane straks som Hovmester for den unge Konge⁵; det var ham, der instruerede Bræstrup, da han rejste Syd paa⁶.

Tiden gik. Den 13. Juli 1863 var Traktaten mellem Danmark, England, Frankrig og Rusland angaaende Prins Vilhelms »Bestigelse af den græske Throne« i Orden⁷. Der havde været Uoverensstemmelser til det sidste. Allerede paa Konferencemødet den 5. Juni havde Bille ment alene at kunne undertegne *sub spe rati* (i Forventning om Opfyldelse), »fordi de befuldmægtigede ikke har villet underskrive Protokollen saa længe som Noten [der var indgivet] fra min [Billes] Side indeholdt andet, end hvad der stod i Protokollen. Jeg har altsaa troet at maatte fordriste mig

¹ Scarletts Depeche 4-VII-1863 (Corr. No. 23).

² Pagets anf. Depeche 11-VI.

³ Russell til Paget 8-IV-1863.

⁴ Kriegers Dagbøger II, 307.

⁵ Smlgn.: Allerund. Forestilling til H.M.K. 20-VI-1863 (Conseilspræsidiets Resolutions-Protocol, 1862—69, R.A.).

⁶ Driault & Lhéritier III, 91—94.

⁷ Danske Tractater efter 1800 I No. 108.

til at slette Slutningen af Noten¹. Den danske Regerings Godkendelse af Protokollens Form kom forøvrigt omgaaende², men det tog Tid at redigere Traktaten, der skulde afsluttes mellem Beskyttelsesmagterne og Danmark; ikke før 1. Juli kunde Lord Russell fremsende Teksten³. Og nu gjorde Hall Indvendinger mod en Bestemmelse om, at Kong Georg ogsaa havde Krav paa en dansk Appanage⁴. Da Bille meddelte dette paa et Konferencemøde den 7. Juli, fremkaldte det Bestyrtelse mellem de andre, og Brunnov udtalte Haab om, at det alene drejede sig om Ord⁵. Vanskeligheden bundede imidlertid dybere. Hall gjorde opmærksom paa, at i Følge Forfatningen af 2. Oktober 1855 skulde alle Appanager bevilliges af Rigsraadet, og han tvivlede paa, at denne Forsamling vilde tilstaa en fremmed Fyrste noget saadant⁶. Og saa meget Brunnov end misbilligede den danske Regerings Holdning, besluttede han og Lord Russell sig dog til under disse Omstændigheder at stryge den paagældende Paragraf⁷. Baron Gros glimrede her ved sin Fraværelse; ingen vidste rigtigt, hvor han var⁸.

Herefter gav Hall 12. Juli telegrafisk Bemyndigelse til at underskrive⁹. Det skete altsaa den følgende Dag. Det varede ogsaa noget med Ratificeringen. Paa et Konferencemøde den 2. August meddelte Bille, at Georg I vilde tage Titlen: »Hellenernes Konge«. De befuldmægtigede anerkendte det¹⁰ og ænsede ikke Indvendinger fra tyrkisk Side¹¹.

Men paa en Maade var det brede endnu tilbage. Uendelige

¹ Billes Telegram 5-VI-1863 (Korr. om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

² Hall til Bille 6-VI-1863, Telegram (ib.).

³ Russell til Bille 1-VII-1863 (ib.).

⁴ Hall til Bille 6-VII-1863, Telegram (ib.). Smlgn. Pagets Telegram 6-VII-1863 (F.O. 22).

⁵ Billes Depeche 7-VII-1863 (Korr. om det græske Tronfølgervalg, R.A.).

⁶ Hall til Bille 7-VII-1863 (ib.).

⁷ Billes Telegram 11-VII-1863 (ib.).

⁸ Billes Depeche 11-VII-1863 (ib.).

⁹ Halls Telegram 12-VII-1863 (ib.).

¹⁰ Actstykker No. 7.

¹¹ Driault & Lhéritier III, 84—85.

Forhandlinger om Overdragelsen af De Joniske Øer fulgte. Lord Russell indkaldte nu samtlige Stormagter ogsaa de tyske til et Møde om Sagen den 20. Juli¹, medens den danske Regering ikke deltog direkte. Beskyttelsesmagternes Befuldmægtigede mente nu, at Kong Georg snarest burde begive sig til Athen². Sponneck var derimod af den Opfattelse, at han ikke kunde rejse, før Spørgsmaalet om Øerne var bragt til Afslutning, og Hall gav i en Depeche til Bille Udtryk for den Betragtning, at de beklagelige Begivenheder i Grækenland viste Nødvendigheden af at naa til en Ordning³. Imidlertid kom der gunstige Beretninger fra Bræstrup om Stemningen paa Øerne, og en Beslutning maatte nu tages⁴. Grækerne havde resolut bragt en af Betænelighederne ud af Verden ved at erklære deres kaarne Konge for myndig. Alligevel kom han ikke af Sted. Det havde været Regeringens Plan, at han paa Vejen til Grækenland skulde aflægge Besøg i Vest-Magternes Hovedstæder, og samtidig var det Hensigten med Beklagelse at meddele i Petersborg, at et Besøg ved Czarhoffet vanskeligt lod sig indpasse i Rejseplanen. Men Meningens hermed var i Virkeligheden at give England og Frankrig en Favør under deres spændte Forhold til Rusland i Anledning af den polske Rejsning. Gortchakov havde, som sædvanlig, taget Sagen med Ro, men Arrangementet passede ikke Prins Christian og hans Familie, for hvem Czarriget var og blev det forjættede Land, og de fik med Gesandten Otto Plessens Hjælp et Besøg ved Neva-Floden ordnet til Begyndelsen af September⁵. Den russiske Regering havde iøvrigt aldrig stillet sig særlig velvillig til Prins Vilhelms Kandidatur, som var Englands Forslag⁷. Men det hele faldt for Resten godt ud. Imidlertid forsinkede det Kong Georgs endelige Afrejse; han kom senere til Frankrig og England end ventet. Fra Paris meldte Cowley, at Hellenernes Konge

¹ Driault & Lhéritier III, 102—03.

² Billes Depeche 13-VII-1863 (Korr. om det græske Tronfølgervalg).

³ Hall til Bille 17-VII-1863 (ib.).

⁴ Pagets Depeche 7-VII og Telegram 27-VIII-1863 (F.O. 22).

⁵ Pagets Depeche 7-VII og Telegram 27-VIII-1863 (F.O. 22).

⁶ Dotézaes Depeche 10-IX-1863 (Fr. U. M. Arkiv. 1863, 244).

⁷ Wedel-Jarlsbergs Depeche 1-IV-1863 (Sv. R.A.).

havde gjort »et meget tilfredsstillende Indtryk paa Kejseren og andre, der havde den Ære at komme i Forbindelse med ham«¹. I London fik den græske Gæst ikke Lejlighed til at se Dronning Victoria².

Ved Slutningen af Maaneden naaede Kong Georg endelig til sin Hovedstad. Med en Proklamation af 30. Oktober opfordrede han til at glemme gammel Uenighed til Gavn for det Fædreland, som nu var blevet hans. Maalet var at gøre det til »en Mønsterstat i Orienten«³.

Følger af Episoden i dansk Hjemmepolitik. - Georg I og hans Kongegerning.

Gehejmelegationsraad Vedel skriver i sin Fremstilling af den danske Udenrigspolitik: »Ganske vist skulle vi ikke rose os af den Maade, paa hvilken denne Forhandling førtes, men det var ikke Nationen og egentlig heller ikke Ministeriet, som havde nogen Skam deraf«⁴. Det er rigtigt. Og det anerkendtes ogsaa fra anden Side; Johan Bülow i Wien refererer en Udtalelse af Udenrigsministeren, Grev Rechberg, om, »at han havde Meddelelser fra [den russiske Gesandt] Baron Brunnov [i London], som viste, til hans store Tilfredsstillelse, at den danske Regjering i dette Spørgsmaals Behandling holdt sig fuldkommen »correct«⁵.

Men i dansk Hjemmepolitik kom hele Forhandlingen til at sætte ikke uforstaaelige Spor. Den uddybede Modsætningen mellem Prins Christian og de national-liberale Ministre, han inden længe skulde faa at gøre med som Konge. Han erklærede, at han aldrig skulde glemme, som de havde behandlet ham i Statsraa-

¹ Cowleys Depeche 23-X-1863 (F.O. 27).

² Kriegers Dagbøger II, 340. Russell havde meddelt Bille, at Dronningen ønskede at se ham (Korr. om det græske Tronfølgervalg).

³ Archives diplom. 1864, IV, 357.

⁴ Peter Vedel: Danmarks Udenrigspolitik fra Sommeren 1862 til Foråret 1863. Udg. af V. Sjøqvist (1953), 59. Mere summarisk Dom: Finlay VII, 292.

⁵ J. Bülows Depeche 13-IV-1863 (R.A.).

det¹, navnlig en spottende Bemærkning af Lehmann om den Verdensberømmelse et Slot, der hed Ballenstedt, havde faaet, saarede ham dybt². Men for Resten havde Sammenstødene med de militære Ministre, Bille og Thestrup, egentlig været de voldsomste. M. P. Bruun hørte senere af Hall og Lehmann, at Prins Christian havde udfordret Krigsministeren paa Liv og Død, og at Kong Frederik havde været nødt til at lægge sig imellem³.

Alt det fik Betydning under Krisen i Aarets sidste Maaneder.

I Hellas bidrog Kongeskiftet til at stille en lang Stats- og Samfundsudvikling i skarpere Lys. Det Rige, Kong Georg kom til, var et andet end det, Kong Otto fik overdraget af Stormagterne i 1832. I nogen Maade var der bødet paa Rejsningskampenes Ødelæggelser. Folketallet var steget, delvis ved Indvandring. Græsk Handel og Skibsfart havde taget Opsving. Indenfor Landbruget var i hvert Fald Frugtavlen (Rosiner) i Fremgang. Desuden var Palikarerne gaaet bort eller blevet til Aars; der var saaledes en Urosfaktor mindre.

Men græsk Hjemmepolitik og Partivæsen havde endnu det samme Præg. Der var langt igen til Mønsterstaten. Og selvsagt magtede Kong Georg, der, som han selv erklærede, hverken raadede over »Erfaring eller Visdom«⁴, ikke Forholdene.

Det mærkedes end mere, fordi Grev Sponneck ikke skal have vejledet »den unge Mand«.

Han var i Virkeligheden et mærkeligt Valg. Han havde fra første Færd været mod Antagelsen af Kandidaturen og hele Tiden givet Prins Christian Raad i Overensstemmelse hermed. Hans »sædvanlige Nedrakning af alt, hvad der var Græsk«⁵ efter Ankomsten til Hellas bundede formodentlig allerede i denne Indstilling. Han var ogsaa hjemmefra, som alle de konservative, vant til at fordømme Regeringernes Gerninger. Der er her noget gaadefuldt. Grev Sponneck havde uomtvisteligt været en frem-

¹ Dotézacs ovenanf. Depeche af 10-VI.

² Vedels Fremstilling.

³ M. P. Bruuns Dagbog (vgl. Bibl.) under 1-VIII-1864.

⁴ Proklamationen af 30. Oktober 1863.

⁵ Horace Rumbold: Recollections of a Diplomatist II, 126.

ragende Embedsmand og en dygtig Finansminister; en Tid var det ham, der beherskede A. W. Moltkes Kabinet. Paa den vanskelige Post i Athen, »hvor hans officielle Stilling skulde være = Nul og hans faktiske Stilling ved Kong Georgs Hof . . . saa høi, at han ikke veg Pladsen for Nogen«¹, blev han mødt med Foragt og skaanselsløs Kritik fra alle Sider, fra græske Politikere og fremmede Gesandter². Forklaringen var til Dels, at han straks søgte at tilrive sig Regeringsmagten og indlod sig i Konflikt med en Ministerpræsident, Bulgariis, som han selv havde overdraget Regeringsdannelsen. Endvidere manglede han efter alle samstemmende Vidnesbyrd i en sjælden Grad Takt. Man anerkendte ogsaa efterhaanden ved det danske Hof, at det var galt fat, og i Januar 1865 blev Christian IX's Broder, Prins Julius, sendt til Athen for at faa Sponneck til at forandre sit Styresæt eller at vende tilbage til København; Lord John Russell havde nemlig ladet forstaa, at hans Forbliven vilde være skæbnesvanger³. Dengang stod Sponneck Krisen igennem, men sidst paa Aaret maatte han vige for en Folketilkendegivelse.

Allerede den 19. November 1863 skrev Bræstrups hjem, at Kong Georg ikke forstod at bevare den Popularitet, der straks slog ham i Møde⁴. Paa Vejen gennem Frankrig havde han og hans unge Adjudanter⁵ taget den Fornøjelse af Rejsen, der svarede til deres Alder; i Paris var det bl. a. deres Morskab at trække Køppen ud af Sengen, naar de hen ad Morgenstunden kom hjem til Hotellet⁶. Kong Georg fortsatte paa samme Maade i Athen.

¹ Bille-Brahes Gengivelse af Sp.s egen Forklaring i Brev til Vedel 10-X-1863 (Papirer XI, Samling af Aktst. og Afskrifter (R.A.).

² Finlay skriver om ham: »den mest uvidende Statsmand og den største politiske Plage«, Beskyttelsesmagterne havde bragt over Landet.

³ Paget til Russell 20. og 22-XII-1864 (Russell Papers — P.R.O.). Smlgn. Lady W. Paget: Embassies of other Days I, 187. Vedels Papirer anf. St. og Driault & Lhéritier III, 135 flg., 154 flg.

⁴ Driault & Lhéritier III, 136f. Smlgn. i det hele Kapt. IV.

⁵ Marineløjtnanterne Funch og Baron Guldencrone samt Sekondløjtnant Leth af Dragonerne. Til hans Følge hørte endvidere A. S. Køppen, Deputationens Tolk, der nu tituleredes, »Professor« og Dr. Philemon, én af Grækerne, der havde været med i København (»Berl. Tid«. 27-VIII-1863).

⁶ Vedels Papirer anf. Sted.

Det skabte Undren og Forargelse. Det havde utvivlsomt en Del af sin Forklaring i, at han følte sig ene og ikke havde passende Omgangsfæller, men Uviljen mod den Slags Indfald var forklarlig nok. Mindre berettiget var Misfornøjelsen med, at den nye Konge ikke straks kunde tale ordentlig Græsk og ikke var i Stand til at følge med i Statssager. Sponneck lod ham, simpelt hen, ikke komme til. Men med alt dette saa den engelske Legationssekretær Horace Rumbold bag hans Drengestreger og »animalske Livslyst« allerede da mange af »de udmærkede Egenskaber, der har sat ham i Stand til at staa de mange Vanskeligheder igennem«¹. Han stillede sig fast ved Siden af Sponneck i 1865, fordi han opfattede Stormløbet mod ham som fremmed Indblanding. Da Greven var forsvundet, levede han sig efterhaanden ind i Forholdene i Grækenland og tilegnede sig betydelig Forstaaelse af mellemstatslige Tilstande i Europa. Sir Charles Dilke skrev i 1887, at den, der her skulde lære ham noget, maatte være en klog Mand². Frederick Ponsonby kalder ham »kløgtig og meget velbevandret i europæisk Politik«³. Folkekær som Frederik VII blev han aldrig, og i politiske Kredse klagedes der over, at han saa for personligt paa Tingene, ikke vilde ofre sig for Samfundet og aldrig havde forstaaet at gøre sig til ét med Nationen⁴. Han vidste det nok. Ponsonby siger ogsaa, at han forstod, hvor »tynde Traade, der bandt ham til den græske Trone«. Men derfor klæbede han heller ikke til den som Kong Otto. Han lod, tvært imod, sine Undersaatter forstaa, at hans Kuffert, figurligt taget, altid var pakket. Og hvad de alt for ofte glemte var, hvor mange storpolitiske Vanskeligheder og Letsindigheder han gennem sine fyrstelige Familieforbindinger i Aarenes Løb havde reddet dem ud af⁵. Maaske vil man sige, at det var negative Fortjenester. Men alligevel gik det saaledes rundt, at

¹ Rumbold: *Recollections* II, 137.

² Charles Dilke: *L'Europe en 1887*, 210f. Disraeli mente det samme (Gwyn & Tuckwell: *The Life of Sir Charles W. Dilke*, I, 329).

³ Fr. Ponsonby: *Recollections of three Reigns*, 223.

⁴ Artikel i »*Quarterly Review*» 1910, 513 flg.

⁵ J. L. Garvin: *Fortnightly Review* 1909, 569 flg.

»den store Tanke«, Kanaris ogsaa havde talt om paa Christiansborg den 6. Juni 1863, for en væsentlig Del blev virkeliggjort inden hans Regering gik til Ende. Han faldt for Morderhaand i det befriede Saloniki 18. Marts 1913, og en halv Snes Dage forinden var det blaa-hvide Flag ogsaa blevet hejst over Janina. — Fire Aar efter hans Død hed det i en Artikel af en græsk Forfatter: »Kong Georg, som regerede i halvtres Aar . . . gjorde alt i alt mindre Skade end hans Søn, som paa fjorten Maaneder har bragt de værste Ulykker over et lykkeligt og genvaagnende Folk¹.

— Der er her noget af Sagaernes Kongeforudsigelser, om at Folket en Dag gerne grov den i levende Live lidet paaskønnede Hersker op af Jorden med de bare Hænder.

Summary.

On October 23. 1863 the population of Athens was informed by proclamation from a Provisory Government that king Otho would have to leave the country and that a constituent assembly was going to elect a new king. This meant that Monarchy was to be upheld in Greece. But who was to be the choise of the assembly?

The treaty of February 3. 1830 stipulated that no prince related to the ruling houses of the three Protecting Powers, Great Britain, Russia and France should be permitted to acced to the throne of Greece. The British Government and Queen Victoria decided to abide by this engagement, though the Greeks were almost unanimous in desiring to elect her second son, Prince Alfred, and also Russia and France resolved to stick to the stipulations from 1830.

Consequently a new candidature had to be tried.

Already then (December 1862) Lord John Russell suggested Prince Vilhelm, the brother of Princess Alexandra who was engaged to be married to the Prince of Wales. Queen Victoria was decidedly against this plan, as Prince Vilhelm was not yet of age, but the true reason of her objection was that she wanted a German prince to mount the Greek throne. But the German princes held back, and in March 1863 Lord John returned to the Danish candidature. Prince Christian of Denmark, Princess Alex-

¹ Edinburgh Review 1917, 44.

andra's father and practically his whole family were at that time in London after the wedding, and now the British Foreign Secretary approached one of Prince Christian's personal advisers, Mr. Oxholm. He furthermore had a short and informal interview with Prince Christian, before he left for the Continent on March 23., and here Lord Russell got the impression that Prince Christian advised H. M. Government to apply to King Frederik of Denmark regarding the candidature. As a matter of fact Prince Christian considered the whole question a mere family affair, and he and his wife, Princess Louise, felt most inclined to reject the proposal. Accordingly he did not consult the Danish minister in London, but having left for Brussels he informed King Frederik that he was going to visit his sister, the duchess-dowager of Anhalt-Bernburg at Ballenstedt, but did not mention Lord John's suggestion at all. Consequently the Danish Government was quite taken aback, when the French and the British minister on March 23. reported Lord Russell's version of the interview to the President of the Council and Foreign Minister Mr. Hall. However, he instantly had made up his mind to accept, although he apparently did not expect any tangible advantage accruing from such a step in the current controversy with the German Diet and the German Powers, but he realized that a negative reply might unfavourably influence the attitude of the British Government and the British public towards Denmark.

Meanwhile a letter from Mr. Oxholm had arrived from which Mr. Hall learned that matters were more complicated than intimated by Lord Russell, and he now felt most inclined to await Prince Christian's return before taking further steps. However the British minister, Sir Augustus Paget, insisted on a decision, and on March 27. a conference of ministers took place, after which Mr. Hall went to see King Frederik. The king was by no means unwilling to accept, and they decided by telegram to call Prince Christian back to Copenhagen.

He arrived on April 4. and spoke with the king, with the Danish ministers and Sir Augustus Paget. The British minister realized in the course of their interview that it really was the family of the prince and his German kinsmen who stiffened him in objecting to the candidature; he especially wanted that the ex-king Otho should formally abdicate. But the king reminded him of the fact that in London he had referred matters to His Majesty's decision, and now he had to abide by it. During his stay in Copenhagen it gradually dawned upon the prince that he could not completely treat the question as a family affair, and he

consequently left for Ballenstedt and returned with the whole family on April 11. to the Danish capital.

But Prince Vilhelm was now also back and got an opportunity to speak for himself. He was eager to accept, made a favourable impression on Sir Augustus, and explained to him that the powers only had to protract the negotiations, as in December he would be of age and then intended to go to Greece, no matter what were the wishes of his parents.

Meanwhile Prince Christian had to uphold his personal views during various councils of state, as at first he regarded the question from a personal point of view, and did not see that any good might be obtained by Denmark in complying with the wishes of the Protecting Powers. He was anxious regarding the fate of his son in Greece, and he still wanted a formal abdication on the part of the ex-king. It was explained to him that such a declaration was not to be expected, and finally the king peremptorily declared that the subject could not be dropped now and that Prince Vilhelm was going to be king of Greece with which Prince Christian finally had to comply.

However, the Danish government had promised to a certain extent to uphold Prince Christian's demands as against the Protecting Powers, and Lord Russell discussed these conditions during conferences with the Russian and French ambassador in London. Another difficulty was that Prince Christian wanted the Powers to guarantee the new king of Greece "une rente viagère" of £ 10.000 in case of his abdication. It was now as a matter of fact not a question of money alone, any more than Prince Christian's objections were the protest of an anxious father; the truth was that he declined to give way over and over again. During a council of state on May 30. he and the ministers went over the old ground once more, and after a protracted discussion the king had to demand a final reply. Prince Christian submitted at last; an understanding was arrived at in London during the next days, and on June 6. the formal reply was given to a Greek deputation, who since April 25. impatiently had been waiting in Copenhagen. King Frederik was radiant. Prince Christian still sulked and postponed the departure of his son as long as possible. But King George himself was jubilant, and at the end of October he arrived in Athens.

Hallandslistens naturalieværdier.

A F

CHR. B. GRAVERSEN

H allandslisten i KVJ¹ giver fortegnelser over en række ydelser til hr kongen af Hallands 8 herreder. Ydelserne er dels naturalier, dels penge eller sølv. Endvidere angives antallet af skipen med deres havnetal i de enkelte herreder, samt antallet af rustici på nær Årstad herred.

I hvert herred angives tillige en summa provincie i mr sølv — eller blot mr — den såkaldte herredssum — efter en forudgående opregning af ydelser og på en sådan måde, at man må antage, at denne summa er værdien af disse ydelser. — Det kan dog ikke gælde Årstad herred.

De 3 nordlige herreder, Fjære, Viske og Himle, afviger fra de øvrige derved, at de ikke yder samme naturalier hvert år, idet de hver for sig yder en for herredet specifik varemængde i 2 år i træk, mens der det 3die år ydes en anden varemængde, der ligeledes er specifik for det enkelte herred, men af en anden værdi end den der gælder i herredet i 2-årsperiodens enkelte år.

Viske hrd yder således i det 3die år: 4 mr honning + 30 får + 12 sider flæsk + 11 svin + 2 mr brødkorn + 2 mr malt ÷ 20 ørtug sølv mere end i 2-årsperiodens enkelte år.

Ikke desto mindre angives Viske hrd's herredssum *årlig* at være 40 mr. Det må da være en nærliggende tanke, at disse 40 mr er den årlige gennemsnitsværdi for dette herreds ydelser, og

¹ KVJ = Kong Valdemars Jordebog, udg. af Svend Aakjær (1926—45), Hallandslisten er fol. 35 r—37 r *ibid*.

at Fjære og Himle hrd's herredssummer tilsvarende er årsgennemsnit for disse herreders vedkommende.

Sådan er disse herredssummer dog ikke hidtil betragtet. Uden egentlig begrundelse er man gået ud fra, at herredssummerne i de 3 herreder kun gælder for 2-årsperiodens enkelte år.

Ud fra denne forudsætning har Sture Bolin¹ af Hallandslisten udledt, at 1 marca honning skal tillægges værdien $4\frac{1}{4}$ eller 3 mr sølv, mens 1 pondus smør tilsvarende skal have værdien 4 øre eller 5 øre sølv.

Svend Aakjær overtager det sidste værdisæt for honning og smør² — omend med adskillig bekymring — for denne forfatter har gennemgået de ældste lensjordebøger for Halland og har herved gjort smukke iagttagelser, nemlig følgende³:

Himle hrd yder efter Hallandslisten 38 mensurata pondera smør og ost.

1591 ydes 543 pd = 38,8 tdr à 14 lispund.

Faurås hrd yder efter Hallandslisten 13 pondera smør + 13 pondera ost.

1591 ydes 378 pd = 27 tdr smør.

Årstad hrd yder efter Hallandslisten 26 mensurata pondera smør.

1580 ydes $369\frac{3}{4}$ pd = 26,41 tdr smør.

Heraf slutter Aakjær, at 1 pondus smør = 1 pondus ost = 1 hallandsk smørtønde.

For honning finder Aakjær følgende:

Fjære hrd yder efter Hallandslisten det enkelte år i 2-årsperioden 4 marca honning.

1591 ydes 13 asker à $\frac{1}{5}$ td = 2,6 tdr honning.

Viske hrd yder efter Hallandslisten 2 marca honning, ligeledes pr enkeltår i 2-årsperioden.

1591 ydes 4 asker à $\frac{1}{4}$ td = 1 td honning.

¹ Sture Bolin: Hallandslistan i kung Valdemars jordebok, Scandia II (1929), 190.

² Svend Aakjær: Maal, Vægt og Taxter i Danmark. Nordisk Kultur XXX (1936), 245. (MVT).

³ Svend Aakjær: KVJ *186—87. N 237—39.

Endvidere yder efter KVJ, Gønge hrd, Skåne, 1231: 7 marca honning, mens det ca 1523—25 yder 4 tdr honning.

Heraf slutter Aakjær, at 1 marca honning = $\frac{1}{2}$ td honning = $\frac{1}{2}$ pondus honning, idet han formoder, at der går 2 marca honning på 1 pondus honning på samme måde som 1 skålpund eller 1 bismerpund = 2 mr, og han finder det tilnærmelsesvis bekræftet ved de nævnte herredsydelser.

Sammenlignes nu disse smør- og honningmål med de værdier, som Bolin har fundet, kommer man til det resultat, at 1 td honning i værdi er lig enten 17 eller 9,6 tdr smør, hvilket er lidet tilfredsstillende sammenholdt med senere tiders vurdering, hvor 1 td honning = $\frac{1}{2}$ —1 td smør¹.

Jeg antager, at forudsætningen for Bolins regnskab er forkert, nemlig at 2-årsperiodens enkeltår svarer til herredssummerne i de 3 nordlige herreder, og der bliver da tilbage at bringe overensstemmelse mellem vareværdierne, hvilket kan gøres ved at antage, at herredssummerne i disse herreder er de årlige gennemsnit for alle 3 år, som det indledningsvis fandtes rimeligt.

Der kan gøres endnu en antagelse. Det viser sig, at Himle hrd's ydelser i 2-årsperiodens enkeltår er større end i det 3die år, mens det for Fjære og Viske hrd's vedkommende er omvendt. Den tanke er da nærliggende, at de forskellige års ydelser af disse herreder er sådan sammensat, at kongen alligevel hvert år får varer til de samlede herredssummers værdi, nemlig $237\frac{2}{3}$ mr sølv.

I hvert fald kan der findes rimelige naturalieværdier, der passer til disse 2 antagelser.

Bolin har godtgjort, at såfremt herredssummerne i de 2 sydlige herreder, Tønnersjø og Høks hrd, er rigtige, medfører det matematisk, at 1 mr havre har værdien: 2 mr sølv, og at pengekursen er $\frac{1}{2}$, dvs. 1 mr sølv = 2 mr penge, i Hallandslisten. Det medfører tillige, at herredssummen for Halmstad herred, 40 mr sølv, må ændres til 42 mr sølv, idet den sammensættes af 18 mr havre = 36 mr sølv og 12 mr penge = 6 mr sølv².

¹ Nordisk Kultur XXX, 269.

² Scandia II, 177.

For de 3 nordlige herreder er kursen uden betydning, da der ikke indgår penge i disses ydelser.

Vi skal nu se på de 3 nordlige herreders ydelser:

Fjære hrd yder i hvert af 2-årsperiodens år:

20 mr sølv + 25 mr annone + 4 mr honning + 20 okser + 13 øre sølv.

Det 3die år ydes:

20 mr sølv + 12 mr honning + 18 mr havre + 20 okser + 4 mr brødkorn + 4 mr malt + 24 svin + 24 sider flæsk + 60 får + 1 pondus smør + 1 pondus ost.

Herredssummen er $103\frac{2}{3}$ mr sølv.

Når man sammenregner ydelserne af begge 2-årsperiodens år med det 3die års ydelser, får man en varesum, der efter min ene forudsætning skal være = herredssummen multipliceret med 3. Dvs: der kan opstilles en ligning, der udtrykker dette. Når den er opstillet, vil det vise sig praktisk at erstatte flg varesum: 10 mr honning + 10 okser + 30 får + 12 sider flæsk + 12 svin + 2 mr brødkorn + 2 mr malt med den korte betegnelse: k. Derefter erstattes i ligningen enhver mr havre med 2 mr sølv, og 1 pondus ost regnes = 1 pondus smør.

Man kan da nå til følgende slutligning:

A: $25 \text{ mr annone} + 20 \text{ okser} + 1 \text{ pd smør} + k = 105\frac{7}{8} \text{ mr sølv.}$

Viske hrd yder hvert år i 2-årsperioden:

10 okser + 2 mr honning + 12 mr havre + 20 ørtug sølv.

Det 3die år ydes:

10 okser + 6 mr honning + 12 mr havre + 30 får + 12 sider flæsk + 11 svin + 2 mr brødkorn + 2 mr malt.

Herredssummen er 40 mr sølv.

Med samme fremgangsmåde, som anvendtes for *Fjære hrd*, fås flg slutligning

B: $20 \text{ okser} + k \div 1 \text{ svin} = 46\frac{1}{3} \text{ mr sølv.}$

Himle hrd yder hvert år i 2-årsperioden:

24 mr havre + 4 mr honning + 38 pondera smør og ost + 18 øre sølv + 8 mr sølv.

Det 3die år ydes:

24 okser + 12 mr honning + 4 mr brødkorn + 4 mr malt + 24 sider flæsk + 24 svin + 60 får + 8 mr sølv.

Herredssummen er 94 mr sølv.

Med samme fremgangsmåde, som for de 2 foregående herreder, fås:

$$C: 2 \text{ okser} + k + 38 \text{ pd smør} = 78\frac{3}{4} \text{ mr sølv.}$$

Endnu en ligning skal opstilles. Min anden forudsætning er den, at de 3 herreder tilsammen hvert år yder: $237\frac{2}{3}$ mr sølv, der er summen af de 3 herredssummer. Vi adderer da de 3 herreders ydelser i et af 2-årsperiodens år og kan sætte varesummen = $237\frac{2}{3}$ mr sølv.

Det giver følgende ligning:

$$D: 30 \text{ okser} + 25 \text{ mr annone} + 10 \text{ mr honning} + 38 \text{ pd smør} = 132\frac{23}{24} \text{ mr sølv.}$$

I de 3 ligninger: A, B og C indføres nu først eksempelvis værdien $\frac{3}{4}$ mr sølv for 1 okse. Derved fås 3 nye ligninger:

$$A_1: 25 \text{ mr annone} + 1 \text{ pd smør} + k = 90\frac{7}{8} \text{ mr sølv.}$$

$$B_1: k \div 1 \text{ svin} = 31\frac{1}{3} \text{ mr sølv.}$$

$$C_1: k + 38 \text{ pd smør} = 77\frac{1}{4} \text{ mr sølv.}$$

I forhold til de indgående størrelser er værdien af 1 svin et ganske lille beløb og kan foreløbig sættes = $\frac{1}{3}$ mr sølv. Indføres denne størrelse, får man af B_1 : $k = 31\frac{2}{3}$ mr sølv.

Denne værdi indføres i C_1 , hvoraf følger, at 38 pd smør = $45\frac{7}{12}$ mr sølv, eller 1 pd smør = ca $1\frac{1}{5}$ mr sølv.

Smørværdien: $1\frac{1}{5}$ mr sølv og k-værdien: $31\frac{2}{3}$ mr sølv ind sættes i A_1 , hvoraf flg: 25 mr annone = $58\frac{1}{120}$ mr sølv, eller 1 mr annone = ca $2\frac{1}{3}$ mr sølv.

Ligning D kan nu løses m. h. til honning og giver 10 mr honning = $6\frac{13}{15}$ mr sølv, dvs: ca $\frac{2}{3}$ mr sølv for 1 mr honning.

Der indføres nu en række andre okseværdier i ligningerne A, B og C, og de tilhørende værdier i mr sølv for smør, korn, honning og k udregnes. Flg. tabel viser, hvorledes disse værdier varierer for okseværdier mellem 1 og $\frac{1}{2}$ mr sølv:

1 okse	1 mr honning	1 pd smør eller ost	1 mr annona	k	k ÷ 10 okser ÷ 10 mr honning = 12 sider flæsk + 12 svin + 30 får + 2 mr brødkorn + 2 mr malt
1	÷ $\frac{1}{2}$				
$\frac{7}{8}$	$\frac{1}{11}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{3}$	$29\frac{1}{6}$	
$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{3}$	$1\frac{1}{5}$	$2\frac{1}{3}$	$31\frac{2}{3}$	$31\frac{2}{3} \div 7\frac{1}{2} \div 6\frac{13}{15} = 17\frac{3}{10}$
$\frac{5}{8}$	$1\frac{17}{60}$	$1\frac{1}{7}$	$2\frac{1}{3}$	$34\frac{1}{6}$	$34\frac{1}{6} \div 6\frac{1}{4} \div 12\frac{5}{6} = 15\frac{1}{12}$
$\frac{1}{2}$	$1\frac{7}{8}$	$1\frac{1}{12}$	$2\frac{1}{3}$	$36\frac{2}{3}$	$36\frac{2}{3} \div 5 \div 18\frac{3}{4} = 12\frac{11}{12}$

Den rette okseværdi kan nu indkredses.

Af tabellen ses først, at okseværdierne 1 mr sølv og $\frac{7}{8}$ mr sølv ikke kan anvendes, da deres tilhørende honningværdi bliver enten negativ: ÷ $\frac{1}{2}$ mr sølv, eller meget lille: $\frac{1}{11}$ mr sølv i forhold til den tilhørende smørværdi: $1\frac{1}{4}$ mr sølv.

Det ses også, at den værdi, som Bolin¹ og Runquist² anvender for 1 hallandsk mr byg, nemlig 5 mr sølv, ikke passer ind i regnskabet. Thi så skulle 2 mr brødkorn + 2 mr malt være mindst 20 mr sølv værd, og det kan ikke gå iflg sidste rubrik. Denne rubrik indeholder jo nemlig foruden værdien af 2 mr brødkorn + 2 mr malt også værdien af 12 sider flæsk + 12 svin + 30 får, og den højeste disponible værdi for alle disse varer tilsammen ses i tabellen at være $17\frac{3}{10}$ mr sølv, efter at okseværdierne 1 og $\frac{7}{8}$ mr sølv er eliminerede.

Den højeste okseværdi, der kan anvendes, er foreløbig $\frac{3}{4}$ mr sølv, og det skal nu vises, at ingen lavere okseværdi passer rimeligt ind i regnskabet.

Først skal dog fremsættes nogle betragtninger over værdien af svin, flæskesider og får.

I KVJ, Bjæreværd, Skåne, hovedstykket anno 1231, angives

¹ Scandia II, 192 f.

² Kjell Runquist: Rydmått, Vikter och Kronovärderingsvärden i Kung Valdemars Jordebok. Hallands Hembygdsförbunds Skriftserie III (1950), 30 f.

102 svin til vurderingssummen 30 mr sølv. Desuden — hedder det endvidere — lægges der til svinene undertiden 8, undertiden 9 mr penge, hvilket vel må forstås således, at 102 svin da har værdien: $30 \text{ mr sølv} \div 8$ eller 9 mr penge . Regnes der med kurs $\frac{1}{3}$, som er den kurs, der gælder for hovedstykket i KVJ (se Odenseregnskabet s. 609), varierer værdien af 1 svin da fra 0,264 til 0,294 mr sølv, dvs mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{3}$ mr sølv.

I den skånske taxt fra ca 1500, som Aakjær har anvendt ved sine studier over Hallands jordebøger, sættes 1 svin = 3 får i værdi¹. I Fr. III's matrikel 1662 vurderes 1 svin = 2 sider flæsk = 3 får².

Det forekommer da rimeligt at sætte værdien af vort regnskabs 12 sider flæsk + 12 svin + 30 får = 28 svins værdi, hvilket iflg. Bjareregnskabet 1231 kan bestemmes til at ligge mellem 7 og $9\frac{1}{3}$ mr sølv.

Hvis man nu tillægger 1 mr malt og 1 mr brødkorn hver samme værdi som 1 mr havre, nemlig 2 mr sølv, vil det sige, at de 2 mr malt + 2 mr brødkorn, der ydes sammen med flæsk, svin og får, får en samlet værdi på $4 \cdot 2 = 8$ mr sølv. Sammen med den angivne laveste værdi for flæsk, svin og får, 7 mr sølv, bliver det ialt: $8 + 7 = 15$ mr sølv. Det ses af tabellen, at der er $15\frac{1}{12}$ mr sølv til disposition, såfremt okseværdien er $\frac{5}{8}$ mr sølv. Tabellen viser dog samtidig, at 1 mr annona har værdien $2\frac{1}{3}$ mr sølv. Der må altså være korn, der er adskilligt mere værd end 2 mr sølv pr mr korn.

Man kunne nu hævde, at det udelukkende er en indgående hvedemængde, der hæver den angivne mængde annona's gennemsnit til $2\frac{1}{3}$ mr sølv, og at det omtalte brødkorn udelukkende omfatter rug. Under denne specielle synsvinkel kunne man antage en rugværdi på 2 mr sølv. Det vides gennem Aakjærs undersøgelser, at man i Halmstad hrd 1558 og i Fjære og Viske herreder før 1591 har regnet 8 skpr pr korntønde³, hvorefter 1 hallandsk mr rug kan sættes = $\frac{240}{8} = 30$ tdr. I Børglum hrd,

¹ Aakjær, KVJ, N. 243.

² RA. Fr. III's matrikel 1662, Antvorskov o. a. amter.

³ Aakjær, KVJ, N. 242, 251, 252, 253, 261.

Vendsyssel, angiver KVJ 1231: 3 mr rug eller 20 mr penge. Med kurs $\frac{1}{3}$ er 1 mr rug her da $2\frac{2}{9}$ mr sølv værd. Der har i Vendsyssel i middelalderen været anvendt mr på såvel 24 som 32 tdr. Antages det, at det er denne sidste mr på 32 tdr, der er $2\frac{2}{9}$ mr sølv værd, bliver 1 hallandsk mr rug à 30 tdr = $2\frac{1}{12}$ mr sølv værd, og en sådan værdi kunne nok indpasses til okseværdien $\frac{5}{8}$ mr sølv.

Det volder dog betænkeligheder at antage, at 2 mr brødkorn ikke må indeholde hvede. Det 3die års ydelser for de 3 nordhallandske herreder indeholder nemlig naturalier, der meget minder om de naturalier, der indgår i den såkaldte Vinternatholdsliste i KVJ, og i denne liste indgår af mel: 1 mr rugmel, 1 mr hvedemel og $\frac{1}{2}$ mr bygmel, dvs det halve brødkornsmel er hvede. Det er endvidere betænkeligt at antage, at i en ydelse på 25 mr annone, er det udelukkende hvede, der skal hæve de indgående andre kornmængder à 2 mr sølv pr mr korn til en gennemsnitsværdi pr mr annone à $2\frac{1}{3}$ mr sølv. Sammenligner man fx de landgildeydelse i mr annone, som Roskildebispens jordebog ca 1370 angiver for Odsherred¹, med samme områdes ydelser i Dragsholm slots jordebøger fra 1600-årene², ser man gang på gang, at 1 mr annone anno 1370 = 24 tdr rug (à 5 skpr) + 24 tdr byg (à 6 skpr) i 1600-årenes første halvdel. Dvs annona er her halvt rug og halvt byg. Dertil kommer, at den honningværdi, der følger med okseværdien $\frac{5}{8}$ mr sølv, forekommer høj i forhold til smørværdien, idet 1 td honning = 2 mr honning får værdien $2\frac{17}{30}$ mr sølv, mens 1 td smør kun bliver $1\frac{1}{7}$ mr sølv værd. Som tidligere omtalt er 1 td honning i senere tid = $\frac{1}{2}$ —1 td smør i værdi.

Jeg forlader derfor okseværdien $\frac{5}{8}$ mr sølv til fordel for okseværdien $\frac{3}{4}$ mr sølv og skal i det flg vise, at denne okseværdi med de værdier for andre naturalier, der følger den efter mit regnskab, på forskellig måde kan anses for rimelige.

1 okse = $\frac{3}{4}$ mr sølv. En sådan okseværdi kendes fra Lunde

¹ Roskildebispens jordebog. Danske middelalderlige regnskaber. 3. r. I. Udg. ved C. A. Christensen (1956).

² RA. Dragsholm slots jordebøger 1602 f.

domkapitels gavebøger 1250. I senere tid er den normale okse-værdi 1 mr sølv¹.

$1 \text{ mr honning} = \frac{2}{3} \text{ mr sølv}$. Værdien passer rimeligt til smør-værdien $1\frac{1}{5}$ mr sølv, idet 1 td honning = 2 mr honning = $1\frac{1}{3}$ mr sølv. Den passer også til Aakjærs studier over honning-mål², hvorefter 1 td honning i senere tid rummer snart 24, snart 30, 32 eller 36 kander, hyppigst 32 kander. Derved kunne 1 td honning fx blive = 32 kander à 1 ørtug sølv = $1\frac{1}{3}$ mr sølv.

$1 \text{ pondus smør} = 1 \text{ pondus ost} = 1 \text{ td smør eller ost} = 1\frac{1}{5} \text{ mr sølv}$. Den fundne smørværdi kan sammenlignes med smørvurderingen i Erik Menveds forordning for Nørrejylland 1304³, efter hvilken 1 lagena smør = 8 mr penge. En sådan lagena eller td kan næppe være langt fra den hallandske smørtønde i mål⁴. Kursen for penge 1304 kendes ikke. Man kan af Haubergs tabeller⁵ se, at kursen i Jylland 1298 er $\frac{3}{16}$, mens den 1313 er $\frac{3}{32}$. På Sjælland er kursen 1306 $\frac{1}{8}$. Disse tal kunne tyde på, at Hallandslistens smørvurdering ikke ligger langt fra den jyske i 1304.

$1 \text{ mr annona} = 2\frac{1}{3} \text{ mr sølv}$. Der bliver senere brug for at tillægge 1 mr byg værdien 2 mr sølv (se s. 611). Hvis man kunne antage, at 1 mr annone = $\frac{1}{2}$ mr rug + $\frac{1}{2}$ mr byg i Hallandslisten, får man med den angivne bygværdi, 2 mr sølv, at 1 mr rug = $2\frac{2}{3}$ mr sølv. Med en hallandsk mr rug = 30 tdr à $2\frac{2}{3}$ mr sølv, bliver 1 jysk læst à 24 tdr = $2\frac{2}{15}$ mr sølv. Det er nær den værdi på $2\frac{2}{9}$ mr sølv, som KVJ 1231 angiver for 1 mr rug i Børglum hrd, Vendsyssel, under forudsætning af kurs $\frac{1}{3}$. Som tidligere omtalt kan rugmarken her sættes til både 24 og 32 tdr efter de af Aakjær meddelte oplysninger fra middelalderen⁶. I senere tid bruges alene 24 tdr, og det er denne værdi,

¹ Nordisk Kultur XXX, 245 o. a.

² Nordisk Kultur XXX, 196—197.

³ Aarsberetninger fra Det Kgl. Geheimearchiv (1871—75), V, 41.

⁴ Nordisk Kultur XXX, 193.

⁵ P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241—1377. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1884, 217—374.

⁶ Nordisk Kultur XXX, 204.

der giver overensstemmelsen mellem den antagne hallandske og opgivne jyske rugværdi.

Fra Hanherred meddeler KVJ 1231 sådanne oplysninger, at man må antage, at 70 mr puri = 28 mr annone + 16 mr sølv. Regnes mr puri = mr argenti (sølv), får 1 mr annone i Hanherred værdien $\frac{27}{14}$ mr sølv. Er annona her = halv rug + halv byg, og regnes som i Vendsyssel med jysk læst = 24 tdr korn, får man ved at anvende rugværdien for Børglum (1 mr rug = 24 tdr = $\frac{2^2}{9}$ mr sølv), at $\frac{1}{2}$ mr byg i Hanherred = $\frac{27}{14} \div \frac{1^1}{9} = \frac{103}{126}$ mr sølv, eller 1 mr byg = $\frac{206}{126}$ mr sølv. Omregnet til Hallandsbyg à 30 tdr bliver 1 mr byg i Halland da lig $\frac{5}{4} \cdot \frac{206}{126} = 2,04$ mr sølv, og den af mig antagne værdi er 2 mr sølv. Måske er da 1 mr byg = 1 mr rug = 30 tdr = $\frac{240}{8}$ tdr i Halland på Hallandslistens tid. Det skal her nævnes, at Aakjær i Varberg lens jordebog 1591 har fundet en bygmængde for Faurås hrd på 962 skpr à $\frac{1}{6}$ td = 160 tdr, der sammenstillet med Hallandslistens 5 mr byg af Faurås hrd kunne tyde på 1 mr byg = 32 tdr¹.

En livlandsk oplysning fra 1238 skal anføres. Bisp Nicolaus af Riga indgår i dette år forlig med den tyske orden om en tiendeydelse, hvorefter den tyske orden til hans dages ende årlig skal yde ham »VII last annonae vel duodecim marcas argenti«. Altså en værdiansættelse af samme form som de danske i KVJ². Det kan med rimelighed antages, at annona her er halv rug og halv byg, hvilket stemmer med den oplysning, at da bisp Torchill af Reval 1242 tillægges tilsvarende ydelser, angives de at være halv rug og halv byg³.

1 rigask læst er meget nær 24 danske tdr⁴. Sølvmarken kan

¹ Aakjær, KVJ, N. 257.

² Liv-Esth-und Curländisches Urkundenbuch, herausg. v. F. G. von Bunge, III (1857), urk. nr. 159 a, reg. 178 a.

³ Liv-Esth-und-Curländisches Urkundenbuch I (1853), Urk. nr. 172; F. G. von Bunge: Das Herzogthum Estland (1877), 191.

⁴ Aakjær, KVJ, N. 356; jfr. A. Friis and Kr. Glamann: A History of Prices and Wages in Denmark I (1958), 127.

sættes = Kølnermarken = 233,85 g¹. Den danske mark sølv til 218,3 g². Regnet over den livlandske oplysning fra nær samme tid — 1238 — skal 1 hallandsk mr annone à 30 tdr da have værdien:

$12/7 \cdot 5/4 \cdot 233,85/218,3 = 2,3$ danske mr sølv, hvilket er i god overensstemmelse med den efter Hallandslisten fundne værdi: $2\frac{1}{3}$ mr sølv.

Da man kunne antage, at den livlandske mængde annona er halv rug og halv byg, støtter det den antagelse, at den hallandske mr annone ligeledes er halv rug og halv byg, en antagelse, der jo kunne bringe en dertil knyttet hallandsk rugværdi i overensstemmelse med en jysk, og en til denne igen knyttet annonamængde i overensstemmelse med hallandsk annona og byg på en rimelig måde.

k-værdierne.

$k = 10$ okser + 10 mr honning + 12 sider flæsk + 12 svin + 30 får + 2 mr malt + 2 mr brødkorn = $31\frac{1}{3}$ mr sølv + 1 svin (iflg ligning B₁).

Heri indsættes flg værdier: 1 okse = $\frac{3}{4}$ mr sølv, 1 mr honning = $\frac{2}{3}$ mr sølv, og 3 får = 2 sider flæsk = 1 svin. (Vurderingen efter Fr. III's matrikel).

Derved fremkommer følgende ligning:

E: 27 svin + 2 mr malt + 2 mr brødkorn = $17\frac{1}{6}$ mr sølv.

Efter det tidligere omtalte regnskab fra Bjære hrd, Skåne, 1231, kan 1 svin sættes = $\frac{1}{4} - \frac{1}{3}$ mr sølv.

Vi indsætter først 1 svin = $\frac{1}{3}$ mr sølv i ligning E. Det giver: 2 mr malt + 2 mr brødkorn = $8\frac{1}{6}$ mr sølv, hvilket stemmer præcis med 2 mr malt à 2 mr sølv + 2 mr brødkorn à $2\frac{1}{12}$ mr sølv. Denne mulighed for brødkornets værdi er tidligere diskuteret og forkastet ud fra betragtninger om brødkorn og annona, idet jo 1 mr annona = $2\frac{1}{3}$ mr sølv.

¹ Aakjær, KVJ, N. 360. H. Hildebrand: Das Rigische Schuldbuch (1872), XLIV f.

² Nordisk Kultur XXX, 179.

Dernæst indsættes i E: 1 svin = $\frac{1}{4}$ mr sølv. Det giver:
 2 mr malt + 2 mr brødkorn = $10^5/12$ mr sølv.

Jeg har tidligere fremsat den tanke, at 2 mr brødkorn = 1 mr rug + 1 mr hvede under henvisning til Vinternatholdslisten i KVJ. 1 mr rug har jeg ved diskussionen af annona sat til $2^2/3$ mr sølv. 1 mr byg har jeg sat til 2 mr sølv.

I langt senere tid har byg og malt ofte samme pris i Lybæk¹, og jeg sætter derfor 1 mr malt til byggens værdi = 2 mr sølv. Med disse værdier: 2 mr malt à 2 mr sølv + 1 mr rug à $2^2/3$ mr sølv bliver der som rest til 1 mr hvede: $10^5/12 \div 6^2/3 = 3^3/4$ mr sølv.

I KVJ, hovedstykket 1231, ydes af Møn 20 mr hvede eller 100 mr sølv, hvorefter 1 mønsk mr hvede kan sættes = 5 mr sølv. Regnes på Møn med 6 skpr pr korntønde — som senere² — og i Halland, som tidligere omtalt, med 8 skpr pr korntønde, vil det sige, at 1 hallandsk mr hvede skal have værdien: $5 \cdot 6/8 = 3^3/4$ mr sølv, hvilket er samme værdi, som den ovenfor på andet grundlag beregnede.

I Hjerm hrd, KVJ, Jucia 1231, angives, at man til skipen af det halve skipen yder: 10 øre annone, og af det andet halve: 44 lam. Man kunne herefter sætte 44 lam = 10 øre korn. I Hjerm hrd regnes i senere tid med 10 skpr pr tdr³. Hvis 1 mr korn = $240/10 = 24$ tdr, bliver 10 øre korn = 30 tdr. Er kornet sammensat halvt af rug og halvt af byg, får de 30 tdr Hallandslistens værdi: $2^1/3$ mr sølv. Efter Fr. III's matrikel, hvis forholdstal jo tidligere er benyttet for får, flæskesider og svin, regnes 6 lam = 1 svin. Man kan da sætte 44 lam = $44/6$ svin = 10 øre korn = $2^1/3$ mr sølv, hvoraf følgende: 1 svin = $7/22$ mr sølv, eller knap $1/3$ mr sølv, hvad der falder nær Bjære hrd's højeste vurdering af svin, som er omtalt tidligere.

Iøvrigt kan man for samme Bjære hrd udlede en svineværdi

¹ Johannes Hansen: Beiträge zur Geschichte des Getreidehandels und der Getreidepolitik Lübecks. Veröffentlichungen zur Geschichte der Freien und Hansestadt Lübeck. I, Hft. 1 (1912).

² Nordisk Kultur XXX, 210.

³ Ibid., 212.

= $\frac{1}{5}$ mr sølv, hvis man sammenstiller hovedstykkets oplysning i KVJ om, at Bjære hrd »modo ualet lxxx mr puri et c porcos«, med den formentlig senere indkomstlistes i KVJ, hvorefter herredet yder 200 mr penge, der her synes at skulle sættes til kurs $\frac{1}{2}$ ¹.

Hermed er da inddraget alle de i KVJ mere eller mindre sikre oplysninger om vurdering af korn og svin.

De i de foregående regninger fundne eller foretrukne naturalieværdier for Hallandslisten er følgende:

- 1 pondus smør = 1 td smør = $1\frac{1}{5}$ mr sølv.
 1 pondus ost = 1 td ost = $1\frac{1}{5}$ mr sølv.
 1 mr honning = $\frac{1}{2}$ td honning = $\frac{2}{3}$ mr sølv.
 1 mr havre = 2 mr sølv.
 1 mr byg = 2 mr sølv.
 1 mr malt = 2 mr sølv.
 1 mr rug = $2\frac{2}{3}$ mr sølv.
 1 mr hvede = $3\frac{3}{4}$ mr sølv.
 1 mr annone = $\frac{1}{2}$ mr rug + $\frac{1}{2}$ mr byg = $2\frac{1}{3}$ mr sølv.
 1 okse = $\frac{3}{4}$ mr sølv.
 1 svin = 2 sider flæsk = 3 får = $\frac{1}{4}$ mr sølv.

Listen omfatter alle Hallandslistens naturalier med undtagelse af laks og salt, høns og gæs.

Indføres disse værdier for naturalierne i de 3 nordlige herreder, fås følgende regnskab:

	1ste år	2det år	3die år	årligt gennemsnit	den opgivne herredssum
Fjære hrd.....	$97\frac{5}{8}$	$97\frac{5}{8}$	$116\frac{7}{30}$	$103\frac{140}{180}$	$103\frac{2}{3}$
Viske hrd.....	$33\frac{2}{3}$	$33\frac{2}{3}$	$52\frac{2}{3}$	40	40
Himle hrd.....	$106\frac{31}{60}$	$106\frac{31}{60}$	$68\frac{5}{6}$	$93\frac{43}{45}$	94
årligt af de 3 hrd tilsammen.....	$237\frac{97}{120}$	$237\frac{97}{120}$	$237\frac{11}{15}$	$237\frac{141}{180}$	$237\frac{2}{3}$

¹ Aakjær, KVJ, *130.

I Hallands 5 andre herreder og i sagefaldslisten indgår – foruden laks – af naturalier kun: havre, byg, smør, ost og okser. I det flg afsnit skal vises, at de angivne værdier for disse naturalier meget vel lader sig passe ind i Hallandsregnskabet som helhed.

Studhavren og liberacio expeditionis.

Det ses i KVJ, hovedstykket 1231, Fyn, at Odense yder »de exactione xxx mr puri. de ipsa ciuitate xx mr puri uel cl mr denariorum«. Kursen er da $\frac{1}{3}$, og denne kurs må gælde for hele hovedstykket¹.

Samme sted ses, at en række østfynske havne yder afgifter i havre og penge på en sådan måde, at der pr 1 mr havre ydes 1 mr penge². Dvs at der pr 1 mr havre ydes $\frac{1}{3}$ mr sølv, eller pr $\frac{3}{7}$ mr havre ydes $\frac{1}{7}$ mr sølv. Da Fyn i senere tid hører til Åbomålets område (1 td = 8 skpr)³, ligesom Halland har gjort, kan det formodes, at den fynske mr havre allerede 1231 har samme værdi som Hallandslistens, nemlig 2 mr sølv.

Det er nu bemærkelsesværdigt, at en række havne i Halland, der jo efter Hallandslistens text yder 1 mr sølv ialt, netop yder $\frac{3}{7}$ mr havre i stud (= $\frac{6}{7}$ mr sølv i værdi) og desforuden altså må yde $\frac{1}{7}$ mr sølv eller værdier svarende hertil. Det vil altså sige: et forhold mellem studhavren og havnens øvrige ydelse som for de omtalte fynske havne.

Det gælder Viske hrd, hvis 28 havne yder 12 mr studhavre ($28 \cdot \frac{3}{7} = 12$). Det gælder på det nærmeste Årstads 75 havne, der yder 32 mr studhavre ($75 \cdot \frac{3}{7} = 32\frac{1}{7}$) samt Tønnersjø hrd's 74 havne, der yder 32 mr studhavre ($74 \cdot \frac{3}{7} = 31\frac{5}{7}$).

Man kan da få den tanke, at det er en gennemgående regel i Hallandslisten, at enhver havn, der yder stud, yder $\frac{3}{7}$ mr havre + $\frac{1}{7}$ mr sølv (eller værdier svarende til $\frac{1}{7}$ mr sølv). Endvidere, at denne $\frac{1}{7}$ mr sølv udgør studhavnens ledings-

¹ Imod dette, se særlig Kjell Runquist, op. cit. (1950,) 57.

² I Gudme hrd således: $\frac{1}{2}$ øre havre + 18 penninge (18 penninge = $\frac{1}{2}$ øre penge) pr havn. — I Vindinge hrd: $\frac{1}{2}$ øre havre + 18 penninge + 2 øre havre + 2 øre penninge + 6 høns pr havn.

³ Nordisk Kultur XXX, 211.

afløsning: liberacio expeditionis. Som det vil vise sig i det følgende, kan denne størrelse identificeres med Hallandslistens udtryk: quersæt.

Med kurs $\frac{1}{2}$, som efter Bolin og Runquist gælder for Hallandslisten – der dermed må være fra en senere tid end hovedstykket 1231¹ — fås for

Halmstad hrd:

Biscopsthorp + Harpælyung yder 14 mr sølv og sættes = 14 havne. I alt er der i Halmstad hrd: 56 havne. Rest $56 \div 14 = 42$ havne, der skal yde $42 \cdot \frac{3}{7}$ mr havre = 18 mr havre = 36 mr sølv og dertil $\frac{42}{7}$ mr sølv = 6 mr sølv i liberacio expeditionis.

Der ydes efter listen: 18 mr havre og 12 mr penge i kvær-sæde (= 6 mr sølv) foruden de 14 mr sølv af Biscopsthorp og Harpælyung.

Herredet yder da ialt: 56 mr sølv.

Høks hrd har 98 havne. Attaworæ + Hurukuryth + Baramus + Hulmgærthorp + Kararyth + Ploghsthorp yder 18 mr sølv og sættes = 18 havne. Rest: $98 \div 18 = 80$ havne. Disse skal yde $80 \cdot \frac{3}{7}$ mr havre = $34\frac{2}{7}$ mr havre = $68\frac{4}{7}$ mr sølv og i liberacio expeditionis: $\frac{80}{7} = 11\frac{3}{7}$ mr sølv.

Der ydes efter listen: 34 mr havre = 68 mr sølv. Til gengæld sættes kvær-sæden = 24 mr penge = 12 mr sølv. Stud + kvær-sædepenge = 80 mr sølv.

Dertil ydes af fæstegods + Laholm: $8 + 15 = 23$ mr sølv.

Herredet yder da ialt: 121 mr sølv.

Tønnersjø hrd har 74 havne. Disse skal yde $74 \cdot \frac{3}{7}$ mr havre = $31\frac{5}{7}$ mr havre. Der ydes 32 mr havre. Kvær-sæden = 6 mr sølv, men skulle blive 10 mr sølv. Det antages derfor, at Halm-

¹ Jfr. den bedring i møntens værdi, der synes indledt i 1230'erne og som endnu kommer til udtryk i Christoffer I's rigslov. Se: P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146—1241, Det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr. 6 rk, Hist. filos. Afd. V. 3 (1906), 322—24. — Constitutio Christophori I regis i Aarsberetn. Geheimearch., V, 14. Endvidere Erik Arups fremstilling i Danmarks Historie I (1925), 295 og 304.

stadgårds afgift, 10 mr sølv, indeholder de resterende 4 mr sølv af lib. exp. Noget af studhavren må da skyldes Halmstadgård. Sammenlagt giver det 80 mr sølv, hvilket er herredssummen. Dertil afgift af 6 skovbyer. En skovby yder efter V. Hermansen 1 mr sølv¹.

Herredet yder da ialt: 86 mr sølv.

Årstad hrd's stud er tidligere omtalt; den svarer til havnetallet 74.

Herredets samlede regnskab bliver:

32 mr havre à 2 mr sølv	= 64 mr sølv
10 mr byg à 2 mr sølv	= 20 »
18 mr penge à $\frac{1}{2}$ mr sølv	= 9 »
26 pd smør à $1\frac{1}{5}$ mr sølv	= $31\frac{1}{5}$ »
Scønævathsburg yder	= 10 »
Asaka, Alryth, Hiortsbiarg	= 10 »

ialt: $144\frac{1}{5}$ mr sølv (heri er 26 skovbyer incl.)

I *Faurås hrd* vil jeg foretage en rettelse. Der opgives 77 havne. Der skulle ydes $77 \cdot \frac{3}{7}$ mr havre = 33 mr havre, men der opgives 35 mr. Jeg retter de 35 mr til 33 mr.

Herefter yder herredet:

5 mr byg à 2 mr sølv	= 10 mr sølv
*33 mr havre à 2 mr sølv	= 66 »
13 pd smør à $1\frac{1}{5}$ mr sølv	= $15\frac{3}{5}$ »
13 pd ost à $1\frac{1}{5}$ mr sølv	= $15\frac{3}{5}$ »
13 mr penge à $\frac{1}{2}$ mr sølv	= $6\frac{1}{2}$ »
Fauråsgård yder 8 mr *sølv	= 8 »

ialt: $121\frac{7}{10}$ mr sølv

Herredssummen angives til 122 mr sølv.

De samlede summer for *de 3 nordlige herreder* er tidligere gennemgået. Studhavren for *Viske hrd* er også omtalt. Den svarer til havnetallet. Tilbage står studhavren for *Fjære* og *Himle* herreder.

Fjære hrd yder kun studhavre det 3die år, nemlig 18 mr

¹ V. Hermansen: Hallandslistens Herredssummer. Festskrift til Kr. Erslev (1927), 171 f.

havre, dvs 6 mr havre gennemsnitlig pr år, hvilket svarer til $6 \cdot \frac{7}{3} = 14$ studhavre ydende havne.

Himle hrd yder 24 mr studhavre i hvert af 2-årsperiodens år, dvs 16 mr havre gennemsnitlig pr år, hvilket svarer til $16 \cdot \frac{7}{3} = 37\frac{1}{3} = 37$ studhavne.

De studydende havne bliver da flg:

Fjære	hrd.....	14
Viske	»	28
Himle	»	37
Faurås	»	77
Årstad	»	75
Halmstad	»	42
Tønnersjø	»	74
Høks	»	80

ialt: 427 studydende havne.

Deres *liberacio expeditionis* skal da blive: $427/\frac{7}{7} = 61$ mr sølv.

Efter Hallandslistens opgivelser udgør kongens indtægt af Halland ialt: 708 mr sølv + *liberacio exp.* + *sagefaldet* + *fiske-riet* af Laholm. De 3 sidste størrelser kan med Bolin¹ antages at være identiske med den såkaldte sekundære hovedsum: 210 mr sølv + et antal laks. Antallet af laks må være *fiske-riet* af Laholm. *Sagefaldet* specificeres til 96 okser + 77 mr sølv = $96 \cdot \frac{3}{4} + 77 = 149$ mr sølv. Som rest til *liberacio expeditionis* bliver da: $210 \div 149 = 61$ mr sølv, hvilket er den efter antagelserne fundne størrelse.

Det skal nu undersøges, om de i Hallandslisten meddelte specificerede poster med de angivne naturalieværdier er tilstrækkelige til at yde $708 + 210 = 918$ mr sølv.

De 3 nordlige herreder yder $237\frac{141}{180}$ mr sølv

Faurås	hrd	»	$121\frac{7}{10}$	»
Årstad	»	»	$144\frac{1}{5}$	»
Halmstad	»	»	56	»
Tønnersjø	»	»	86	»
Høks	»	»	121	»
Sagefaldet	udgør.....		149	»

ialt: $915\frac{123}{180}$ mr sølv = $915\frac{2}{3}$ mr sølv.

¹ Scandia II, 216 f.

Der mangler $2\frac{1}{3}$ mr sølv.

Sammenregnes efter antal af havne og skovbyer fås:

531 havne à 1 mr sølv yder	531 mr sølv
126 skovbyer à 1 mr sølv yder.....	126 »
Andre ydelser:	
Fjære hrd: Tølø m. Onsala	20 »
Himle hrd: Grimeton m. Warum.....	8 »
Faurås hrd: Fauråsgård.....	8 »
Årstad hrd: $144\frac{1}{5} \div 101$ havne og skovbyer...	$43\frac{1}{5}$ »
Tønnersjø hrd: Halmstadgård yder $10 \div 4 =$	6 »
Høks hrd: Laholm + wulgaris incolatus.....	23 »
Sagefaldet udgør	149 »
ialt: $914\frac{1}{5}$ mr s.	

Sammenlignes denne sum: $914\frac{1}{5}$ mr sølv med den foregående: $915\frac{2}{3}$ mr sølv, ses det, at der mangler godt 1 mr sølv, hvilket formodentlig skyldes, at noget af det resterende sølv i de 3 nordlige herreder repræsenterer ydelser, der ikke stammer fra havne eller skovbyer.

Når man efter V. Hermansens fremgangsmåde¹ da vil finde skovbyernes fordeling på herreder ved fra det enkelte herreds totale ydelse i mr sølv at subtrahere antallet af dets havne i mr sølv og dets godsydelse i mr sølv, må man i et af de 3 nordlige herreder få 1 skovby for meget. Det ses af følgende sammen-tælling af skovbyer, hvor skovbyerne er fordelt på herreder efter Hermansens fremgangsmåde.

Fjære	hrd	$103\frac{149}{180} \div 58 \div 20 =$	25 skovbyer	($25\frac{5}{6}$)
Viske	»	$40 \div 28 =$	12 »	
Himle	»	$93\frac{43}{45} \div 65 \div 8 =$	21 »	($20\frac{43}{45}$)
Faurås	»	$121\frac{7}{10} \div 77 \div 8 =$	37 »	($36\frac{7}{10}$)
Årstad	»	$144\frac{1}{5} \div 75 \div 43\frac{1}{5} =$	26 »	(26 er opgivet)
Halmstad	»	$56 \div 56 =$	0 »	
Tønnersjø	»	$86 \div 80 =$	6 »	(6 er opgivet)
Høks	»	$121 \div 121 =$	0 »	
ialt:				127 skovbyer

Herfra skal da trækkes 1 skovby i et af de 3 nordlige herreder.

¹ Festskrift til Kr. Erslev (1927), 171 f.

Hverken ved sammentælling over naturalier eller ved sammentælling over havne, skovbyer og gods nåedes den ønskede sum: 918 mr sølv, idet der kom til at mangle 2—3 mr sølv. Jeg forestiller mig, at der i denne sum: 918 mr sølv er indregnet 3 mr sølv af 3 havne, men at disse 3 mr sølv ikke er medtaget under herredernes specificerede ydelser. De 3 havne er heller ikke medregnet i herredernes havnetal under de enkelte herreder, hvis samlede antal havne udgør 531. Derimod dukker de op til allersidst i Hallandslisten, hvor der står: »Men der er i Halland i 18 skipen 534 havne eller ligeså mange mark sølv, og 126 skovbyer«. Regnskabet går da op, når man til ca 915 mr sølv lægger 3 mr sølv.

Resumé med nogle yderligere bemærkninger.

1. Der regnes med kurs $\frac{1}{3}$ i KVJ, hovedstykket 1231. Denne kurs ses af Odenseregnskabet¹.
2. Der regnes med kurs $\frac{1}{2}$ i Hallandslisten, hvilket matematisk er udledt af Bolin og Runquist for Hallands 2 sydlige herreder². Hallandslisten må da være yngre end hovedstykket i KVJ.
3. Der er udledt vurderingsværdier for alle naturalier i Hallandslisten — når undtages laks og salt — ud fra den antagelse, at de 3 ndl herreders herredssummer er årsgennemsnit for 2 år af 2-årsperiodens + det 3die års ydelser, og ud fra den antagelse, at de 3 herreders ydelser er sådan indbyrdes sammensat, at herrederne tilsammen alligevel hvert år yder samme beløb: $237\frac{2}{3}$ mr sølv.

På nær havre, okser og tildels svin, får og flæskesider har naturalierne værdier, der ikke stemmer med de af Bolin og Runquist publicerede³.

4. De angivne kornværdier er sammenlignet med hovedstyk-

¹ Imod dette, se særlig Kjell Runquist, op. cit. (1950), 57.

² Scandia II, 174.

³ Scandia II, 190 f.; Kjell Runquist, op. cit. (1950); Kjell Runquist: Hallandslistans förhållande till huvudstycket i Kung Valdemars Jordebok. Vet. Soc. i Lund Årsbok 1946 (1947), 97.

kets oplysninger. Det lader sig gøre at finde overensstemmelse. Endvidere kan der findes overensstemmelse med en livlandsk kornvurdering 1238.

5. Der påvises en sammenhæng mellem ydelserne af en række havne i Østfyn 1231 og Hallandslistens studydende havne, nemlig at der pr $\frac{3}{7}$ mr havre tillige ydes $\frac{1}{7}$ mr sølv, hvilket er de værdier en studydende havn i Halland yder. Dog med en korrektion for Faurås herred, hvis 35 mr stud rettes til 33 mr.

Efter Bolins fremstilling er de studydende havne sådanne, der yder hele deres beløb, 1 mr sølv, i havre¹.

6. Den indgående værdi, $\frac{1}{7}$ mr sølv, betragtes som havnens ledingsafløsning, liberacio expeditionis. Den formodes i Hallands 3 sydlige herreder at blive nævnt under navnet quersæt, og formodentlig svarer den til de ledingspenge, der i privilegiebreve ses at ydes sammen med stud². Det vises, at de 427 studhavnes liberacio expeditionis, 61 mr sølv, kan finde plads i regnskabet under denne betegnelse. Aakjær har på andet grundlag argumenteret for en lignende opfattelse³, mens Bolin har anbragt andre ydelser under denne betegnelse, nemlig af Høks hrd: 18 mr sølv, af Halmstad hrd: 14 mr sølv, af Årstad hrd: 10 mr sølv + ydelsen af 19 af dette herreds opgivne 26 skovbyer⁴.

7. Bolins antagelse⁵, at kongen af 3 skipen i Årstad og Faurås hrd foruden den normale indkomst af disse, 1 mr sølv pr havn, tillige som (formentlig) indehaver af disse skipen har en indkomst på 5 mr byg (å 5 mr sølv efter Bolins vurdering) pr skipen, bortfalder.
8. Hermansens 1-marksregel⁶, nemlig den antagelse, at en skovby yder samme beløb som en havn, 1 mr sølv, indgår som led i regnskabet.

¹ Se særlig: Sture Bolin: Ledung och frälse (1934), 79—98.

² Ibidem, 65—79 findes en gennemgang af privilegiebreve med deres begreber: stud, leding, kværssæde etc.

³ Aakjær, KVJ, *199 f.

⁴ Scandia II, 216 f.

⁵ Ibidem II, 209 f.

⁶ Festskrift til Kr. Erslev. (1927), 171 f.

Zusammenfassung.

Die Anregung zu dieser Abhandlung sind die Studien Svend Aakjærs über Butter- und Honigmasse in der Hallandsliste des Erdbuchs König Waldemars. Nach Aakjær gilt die Gleichung: 1 pondus = 2 marca = 1 Buttertonne, wo pondus das Buttermass und marca das Honigmass des Erdbuchs bezeichnen.

Die von Sture Bolin früher aus der Hallandsliste berechneten Butter- und Honigwerte sind folglich schwer zu verstehen. Bolins Werte sind: 1 pondus Butter = 4 oder 5 Öre Silber, 1 marca Honig = $4\frac{1}{4}$ oder 3 Mark Silber. Danach sollte 1 Tonne Honig (im Sinne Aakjærs) 17 oder 9,6 mal teurer als 1 Tonne Butter gewesen sein, während späterhin 1 Tonne Honig denselben Wert wie $\frac{1}{2}$ —1 Tonne Butter hat. Scheinbar enthält Bolins Berechnungsweise einen systematischen Fehler.

Nach der Hallandsliste erhält der König periodisch variierende Abgaben — grösstenteils in Naturalien — von den drei nördlichen Provinzen Hallands. Eine summa provincie in mr Silber ist für jede Provinz angegeben. Statt anzunehmen, dass die summa provincie einer bestimmten Periode angehört — wie es Bolin versucht hat — kann man den jährlichen Durchschnittswert der Abgaben einer Provinz mit ihrer summa provincie identifizieren, die ja auch angeblich annuatim gilt.

Es scheint ferner, dass die Abgaben der drei Provinzen *zusammen* jedes Jahr denselben Wert haben.

Auf Grund dieser Betrachtungen sind die Gleichungen A, B, C, D (S. 599—600) aufgestellt worden. In diesen Gleichungen ist 1 mr Hafer durch 2 mr Silber ersetzt, welcher Wert aus den südlichen Provinzen Hallands festgestellt ist. Weiter ist 1 pondus Käse = 1 pondus Butter gesetzt.

Versuchsweise wird 1 Schwein = $\frac{1}{3}$ mr Silber gesetzt, und verschiedene Ochsenwerte sind in den Gleichungen eingeführt. Daraus ergibt sich die Tabelle S. 601.

Nach einer Diskussion dieser Tabelle werden die zum Ochsenwert $\frac{3}{4}$ mr Silber gehörigen Naturalienwerte vorgezogen.

Alle die gefundenen oder vorgezogenen Naturalienwerte sind S. 608 aufgeführt worden. Die meisten dieser Wertangaben stimmen nicht mit den von Bolin und Runquist publizierten überein.

Es wird gezeigt, dass die Getreidewerte sich sowohl mit den anderen Getreidemittelungen des Erdbuchs als mit einem livländischen Getreidewert anno 1238 in Übereinstimmung bringen lassen.

In dem 2. Abschnitt: »Studhavren og liberacio expeditionis« ist die ganze Rechnung der Hallandsliste durchgegangen.

Die gefundenen Wertangaben von Hafer, Gerste, Butter, Käse und Ochsen, die in den übrigen Rechenschaftsberichten Hallands eingehen, lassen sich in die Gesamtrechenschaft gut einpassen.

Das Wertverhältnis: mr denariorum/ mr Silber wird $\frac{1}{3}$ für den sog. Hauptteil des Erdbuchs König Waldemars anzunehmen sein, wie die Odense-Rechenschaft zeigt, und nach Bolin und Runquist $\frac{1}{2}$ für die Hallandsliste, die folglich jünger als der Hauptteil von 1231 ist.

Es wird nachgewiesen, dass ein Hafen, der Hafer erlegt, pro $\frac{3}{7}$ mr Hafer zugleich $\frac{1}{7}$ mr Silber erlegt. $\frac{1}{7}$ mr Silber ist die liberacio expeditionis des Hafens. Diese Auffassung der liberacio expeditionis stimmt nicht mit der Auffassung Bolins, ist aber in Übereinstimmung mit der aus Privilegienbriefen bekannten Abgabe, expeditio, die zusammen mit einer Haferabgabe (»stud« genannt) geleistet wird. In den drei südlichen Provinzen Hallands ist die liberacio expeditionis unter dem Namen quersæt erwähnt.

Hermansens 1-Markregel, dass ein oppidum silvestris pro anno 1 mr Silber leistet, stimmt mit der Rechenschaft.

Anmeldelser.

Prins Christian (V.)s Breve. I. Kancellibreve i Uddrag 1626-1642. II. Kancellibreve i Uddrag 1643-1647 med et Tillæg af Prinsens egenhændige Breve 1627-1647. Udgivne ved E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 1952, 1956 (642 og 850 sider).

Den til tronfølger udvalgte prins Christian, Christian 4.s ældste søn (1603—47) hører jo ikke til de mere agtede personligheder i vor historie, hverken hvad evner, karakter eller livsførelse angaar. Men der er bevaret et ret omfattende arkiv efter ham, især koncepter til udgaaende skrivelser, men ogsaa originaludfærdigelser og indkomne breve. Ud fra de i udgaven af »Kancelliets Brevbøger« fulgte principer har udgiverne ladet de sidste ligge. Det samme gælder de ikke faa aabne og lukkede breve fra prinsens kancelli, som findes blandt bilagene til Nykøbing, Aalholm og Halsted kloster lens og Haderslev amts regnskaber og a. st. Motivet har været »ikke at sprænge den én gang lagte plan«. Læseren spørger dog ofte sig selv, om udgaven ikke havde vundet i nytteværdi, hvis alt var medtaget, dog saaledes at de mindre vigtige udfærdigelser var givet i meget summarisk regest (adskillige af de foretagne regester kunde uden skade være kortet stærkt ned), og de mere betydningsfulde skrivelser, baade ud- og indgaaede, var trykt in extenso. Udgavens sidetal behøvede ikke derved at være væsentligt øget.

Hvor megen personlig andel, Prins Christian har haft i de af hans kancelli, oftest paa tysk, udfærdigede skrivelser, kan i mange tilfælde være tvivlsomt. Et studium af »hænder« kunde have oplyst noget om, hvor en koncept skyldes hans hofmarskaller (Dionys v. Pudewels, fra aug. 1639 Johann Christoph v. Körbitz), hofmestre, kammer- og regeringssekretær Christoph Lebzelter eller andre. Det er visselig ikke uden interesse.

De fleste af brevene drejer sig om prinsens og hans gemalinde Magdalena Sibyllas hofholdnings- og pengesager, efter at de i efteraaret 1634 havde taget varigt ophold paa Nykøbing slot, centret for den prinselige forvaltning af Laaland og Falster, hvis indtægter fra nov. 1631 var tillagt hans kongelige højhed. Ad-

skillige vedrører dog forhold af mere almindelig social og økonomisk interesse, ogsaa fra de aar i beg. af 1630erne, da regeringen i Hertugdømmerne var overdraget prinsen, dog kun for de mindre betydningsfulde sagers vedkommende. Hertil kommer et væld af personalhistoriske oplysninger. Meget af stoffet fra Nykøbingtiden er i øvrigt udnyttet af H. Hjelholt i 1. bind af hans udmærkede værk om Falsters historie.

Rigspolitik er der kun lidt af i kancelliudefærdigelserne. Men hist og her finder man dog bidrag af betydning ogsaa paa dette felt. Nævnes kan t. ex. prinsens brev til Gustav Adolf, dat. Haderslev 18. febr. 1632, som takker for de meddelelser, general-løjtnant W. H. v. Baudissin har givet om kongens lykkelige fremgang paa den tyske krigsskueplads, med forsikring om kongens »gode affection« for prinsen. Denne ønsker i sit svar, at Gud vil unde kongen yderligere fremgang, for at det nødlidende evangeliske væsen og den kristelige kirke atter maa blive ophjulpet, mange tusind sjæle glædet, og endelig den tabte fred maa blive sikkert genoprettet (I, s. 29). Brevet — hvis tyske koncept jo sikkert burde være aftrykt ordret — indgaar som et blandt flere vidnesbyrd om, at den store svenskekonges sejrvinger over de katolske magter i Tyskland fulgtes i Danmark og Hertugdømmerne ikke alene med frygt og nag. — Af et egenhændigt brev fra prinsen til hans fader, dat. Frederiksborg 23. jan. 1644, fremgaar, at prinsen efter kong Christians befaling har skrevet et brev til hertug Frederik 3. af Gottorp. Som bilag er vedlagt kopi af hertugens svar, dat. Gottorp 12. jan. 1644, som oplyser, at prinsens brev var dateret 24. dec. 1643, og en originalskrivelse fra Lennart Torstensson til hertugen, dat. Haderslev 8. jan. 1644. Torstensson har set prinsens brev baade i kopi og original. Men hvor findes dette brev, og hvorledes er dets ordlyd? Udgaven oplyser intet herom. Den svenske feltmarskal begrunder »nebst andern motiuen« sit indfald i Hertugdømmerne med hans pligt til at sørge for »der armée conseruation« og udtaler haabet om, »weil zue des euangel. gemeinnützigem wesens besten es geschihet«, at kongen af Danmark-Norge ikke »hierin sich offendiret befinden, viellweniger das guete werckh, so in dessen auffrechthaltung bestehet, zuehindern sich gefallen lassen werdenn« (II, s. 753—55). Tænk, at hykleriet gik saa vidt!

Et vidnesbyrd om, hvor stor indflydelse Hannibal Sehested besad hos Christian 4. i dennes sidste aar, er prinsens brev til den norske statholder, dat. Nykøbing 2. maj 1647. Kongen havde idømt general-løjtnant Friedr. v. Bauer en betydelig pengebod. Prinsen havde forgæves personlig og gennem andre søgt at blid-

gøre kongen. Han bad nu Sehested, naar han fandt en god lejlighed, bringe sagen paa bane hos kongen og overtale ham til eftergivelse af den resterende bod; han stode paa, at Sehested heri vilde bevise »sin bekendte affektion for redelige kavalerer« (II, s. 715f.; se ogsaa brevet til samme af 30. april s. a. angaaende en anden intercessionssag, *ibid.* s. 707f.).

Hannibal Sehesteds privatarkiv, som jo uden tvivl har indeholdt egenhændige breve fra baade Christian 4. og hans ældste søn, synes desværre at være gaaet tabt, uvist hvorledes og hvornaar. Men udgaven giver, som rosinen i pølseenden, en række egenhændige breve fra prinsen til Corfitz Ulfeldt (hvoraf de 37 stammer fra den 1921 til Rigsarkivet erhvervede Kálnoky-samling) 1640—45 og til andre prominente folk 1627—30 og 1641—45 (II, s. 736—68). Disse breve viser, at prins Christian, i lighed med sin kongelige fader, ingenlunde selv skyede at tage pen i haand, selv om han i regelen nøjedes med at give faa linier fra sig. De minder i stilen en del om faderens, og deres danske sprog er slet ikke ilde, ejheller de forekommende latinske citater. De fleste handler om prinsens egne sager, men nu og da berøres tidens store spørgsmaal. Til prinsens ære tjener hans kritik af kongens udæskende sundtoldpolitik overfor hollænderne (til Corf. Ulfeldt 30. marts 1640), ligeledes hans tilbud om at vove sin person, hvis det kom til et hollandsk flaaedeangreb paa København (til samme 2. april s. a.). Om Brømsebrofreden var hans dom: »Men aff denne fred kand jeg see en evig ufred, eller vi skall slet verre hunsfotter. Gud giffue, att broen baade icke haffuer nauffnen oc gerningen« (til Chr. Thomesen 23. juli 1645). Han finder aftakning af de hvervede soldater utilraadelig og ønsker, at hans broder Frederik »tar strax folket oc tager stiftet [Bremen] ind igen oc conjungerer sig med di keserlige« (samme brev). Ogsaa siden er han imod, at kongen skal give efter for folkets bønskrifter om at slippe for indkvartering, hvor aftakning i det besluttede omfang havde fundet sted, bl. a. for at han kan have betryggende besætninger i Nakskov og Nykøbing. »Dertillmed haffver borreskabet fordel aff, naaer generael kommisarien betaler dem [d. e. de hvervede folk] deris lening. Jeg vill icke haabes, man vill sove som tillforen, for man haffver fred; Christian pries maec vere i frisk hukkommelse« (til Chr. Thomesen, slutn. af 1645). Dybere forstaaelse for civilbefolkningens byrder og finansproblemerne var aldrig prins Christians sag.

I mange henseender er det en værdifuld kildesamling, som her foreligger, og de to udgivere fortjener tak for deres store flid og omhu.

C. O. Bøggild-Andersen.

Folke Lindberg: Den svenska Utrikespolitikens Historia III, 4, 1872-1914. Stockholm 1958, 330 sider. Folke Lindberg: Scandinavia in Great Power Politics 1905-1908. Stockholm 1958.

I det store værk: Den svenska Utrikespolitikens historia har professor Folke Lindberg givet en meget fængslende skildring af Sveriges problemer i forhold til omverdenen i perioden 1872 til 1914. Denne fremstilling er bygget på et meget righoldigt, for en stor del nyt arkivmateriale fra svenske, tyske, norske og engelske kilder. Folke Lindbergs bog »Kunglig Utrikespolitik« fra 1950 er en forstudie til det foreliggende større værk.

Endnu i denne periode øvede de svenske konger en betydelig indflydelse på svensk udenrigspolitik og bogens hovedpersoner er sådan set Oscar II og Gustav V, men ikke dens helte. De to hovedtemaer i bogen er Sveriges placering i den internationale politik og det svensk-norske unionsforhold og dets opløsning. Hvad placeringen i nationernes samfund angår var modsætningsforholdet til Rusland en konstant faktor også før 1872, og det gode forhold til Tyskland, som Oscar II etablerede ved periodens begyndelse, vedblev at være et betydningsfuldt træk i billedet indtil 1914; men antipati mod Rusland og sympati for Tyskland rokkede ikke Sverige ud af sin alliancefri neutralitet; det forblev den faste kurs; og det gav tillige Sverige en politisk bevægelsesfrihed, som blev almindeligt anset for ønskelig. Tanken om en anerkendt neutralitet fandt kun ringe sangbund i svenske politiske kredse. På talrige områder er der fremdraget nyt stof, og bogen er af meget stor interesse også for danske læsere; særlig ved skildringen af den fælles nordiske interesse i at bevare neutraliteten, er bogen til direkte nytte for historikere i vort land.

Selvom »Den svenska Utrikespolitikens Historia« er et meget omfattende værk, har forfatteren dog langt fra kunnet udnytte det store kildemateriale i det optimale omfang; særlig for perioden 1905—08 har han følt dette som et savn og har derfor udarbejdet en specialundersøgelse over dette korte spænd af tid, da den voldsomme bølgegang efter unionsopløsningen gjorde det nødvendigt for stormagterne at befatte sig med de nordiske lande. For en stund kunde de ikke smigre sig med at udgøre Europas rolige hjørne. Mere konkret udtrykt handler bogen om de udenrigspolitiske problemer i forbindelse med afslutningen af den norske integritetstraktat af 2. nov. 1907 og nordsø- og østersødeklarationerne af 23. april 1908. Unionsopløsningen faldt tidsmæssigt sammen med Ruslands svækkelse efter den russisk-japanske krig, og den skærpede modsætning mellem Tyskland og England. Udspillet til den

livlige diplomatiske virksomhed 1905—08 kom fra Norge. Da Norge havde fået sin selvstændighed, ønskede det at få sin neutralitet anerkendt og sin integritet sikret. De forenede riger havde imod Rusland haft en vis, om end noget forældet garanti i den såkaldte novembertraktat af 1855, som de havde afsluttet med England og Frankrig under indtryk af Krimkrigen. Efter unionens opløsning havde denne traktat mistet sin baggrund og i stedet opnåede Norge, at stormagterne anerkendte dets integritet, mens en oprindelig påtænkt anerkendelse af neutraliteten ikke lod sig gennemføre.

Den norske integritetstraktat følte i Sverige som et sviende slag, særlig stor var bitterheden mod England; svenskerne opfattede traktaten som et mistillidsvotum, idet man kunne tolke den således, at Sverige var den magt der eventuelt kunne true Norges integritet. Den svenske udenrigsledelse havde udfoldet en energisk, ja pågående aktivitet for at forpurre denne traktat, men forgæves. Dette diplomatiske nederlag efterlod en følelse af, at landet var isoleret og stærkt udsat for farer, og på den baggrund tog man Sveriges hele stilling op til revision under synsvinklen: burde Sverige opgive den alliancefri neutralitet og søge tryghed i en aftale med een eller flere stormagter? De magter der kunne komme på tale var Tyskland og eventuelt arvefjenden Rusland som 1907—08 optrådte i fællesskab med Tyskland i østersøpolitikken.

Planerne om en tysk-russisk samvirken var lagt i juni 1907, da kejser Wilhelm og zar Nikolaj mødtes i Swinemünde, hvor de enedes om, at en fuldstændig eliminering af »fremmed politisk indflydelse« i Østersøen var et fælles mål. Hermed var tydeligt tænkt på England, men det betød ikke, at Rusland principielt ville føre en antiengelsk politik, tværtimod, i august 1907 traf den engelske og den russiske regering en aftale, hvormed de bragte deres asiatiske mellemværender ud af verden. Men ikke desto mindre afsluttede Rusland og Tyskland i oktober 1907 en hemmelig traktat om status quo i Østersøen; den var dog ikke så udfordrende mod England som forslaget i juni 1907. Det aktuelle formål for russerne med denne politik var at få ophævet en bestemmelse i tilknytning til freden 1856 om Ålandsøernes afmilitarisering. Hertil havde russerne brug for tyskernes støtte; derfor hed det i den hemmelige tysk-russiske aftale af oktober 1907, at en ophævelse af Ålandsbestemmelsen i Pariserfreden ikke var stridende imod status quo-princippet, og i fællesskab søgte de to østersømagter at få Sverige med ind i en entente. Det var lige ved at lykkes. Den svenske kronprins Gustaf og fra december 1907 kong Gustaf V var personlig meget interesseret i at skifte over til en alliance-

politik, men gesandten i St. Petersborg general Brändstrøm var en meget bestemt modstander af en politik, der ville gøre det muligt for russerne at befæste Ålandsøerne og her skabe et flådestøttepunkt, der ville være en permanent trusel mod Sverige. Sveriges interesse i at Ålandsøerne forblev ubefæstet blev tilsidst afgørende. Man kan kun undre sig over, at regeringen ikke straks erkendte dette; den offentlige mening i Sverige gav imidlertid stærkt udtryk for ængstelse for følgerne af en russisk militærbase så nær Stockholm. Det betød også noget, at England ikke ville yde Rusland støtte til at få Ålandsstatuttet ophævet, hvis Sverige ikke godvilligt gik med dertil. Rusland nåede ikke sit mål med østersøententen. I stedet blev magterne ved dette hav enige om en meget udvandet status quo aftale, en såkaldt »østersødeklaration«, der i sit kølvand drog en »nordsødeklaration« med sig. Den sidstnævnte var foreslået af tyskerne for at pacificere englænderne, der var blevet mistænksomme ved de hemmelige aftaler om en østersøentente. Tyskerne havde tænkt sig, at nordsøkonventionen kun skulle omfatte England, Tyskland, Holland og Danmark. Men England ville have Frankrig med, og senere kom Sverige også med ved Englands støtte. Det næste engelske skridt var at foreslå en forening af de to konventioner til een; det ville Tyskland og Rusland ikke vide noget af; dermed ville man direkte anerkende, at England havde adkomst til at være med i aftalen om Østersøen. Og så endte forhandlingerne i et tovtværkeri om, hvor grænsen skulle gå mellem Nordsøen og Østersøen. Den tyske statssekretær v. Schoen og den russiske udenrigsminister Isvolsky mente oprindeligt, at Østersøen gik til en grænse mellem Norge og Jylland og følgelig hørte efter deres mening bælteerne med ind under østersøaftalen. Den engelske udenrigsminister, Sir Edvard Grey, holdt på, at Øresund og bælteerne skulle regnes med i nordsøaftalen, men det ville tyskerne ikke gå med på. Frankrig foreslog en særlig aftale for gennemsejlingsfarvandene, men det rejste problemet om Danmarks pligt til at holde farvandene åbne eller lukkede og det gik man helst uden om. Danmark ønskede grænsen mellem Nordsø og Østersø draget syd for sundet og bælteerne ved en linje Falsterbo—Aabenraa. Det var tydeligt, at Danmark ønskede England med ind i billedet i så vid udstrækning som muligt. En uendelig kompliceret, diplomatisk aktivitet fandt sted, indtil endelig en kompromisløsning blev opnået. I nordsødeklarationen, men ikke i østersødeklarationen blev det bestemt, at Nordsøen i deklarationens forstand strakte sig så langt mod øst, indtil den forener sig med Østersøens vande. Professor Folke Lindberg anser med rette den udvej som en fiffighed, som udskød afgørelsen til en eventuel

krisesituation. Stridighederne havde mest symbolsk betydning; stormagterne kunne til enhver tid sætte sig ud over symbolikken. De to deklARATIONER, der blev undertegnet den 23. april 1908 havde ringe politisk effekt. I Sverige kunne deklARATIONERNE opfattes som en pendant til den norske integritetstraktat. Norge var ikke medunderskriver, da dets integritet allerede var garanteret. Ansigtet var således reddet for Sverige, men heller ikke mere.

I Folke Lindbergs fremstilling spiller de indre svenske modsætninger i bestræbelserne for at udforme den svenske udenrigspolitik en stor rolle, og det er ikke noget flatterende billede, der tegnes af Gustaf V, eller den svenske udenrigsminister Trolle. Skulle man tale om en helt i bogen, bliver det snarest Sir Edvard Grey. Han reddede ifølge Folke Lindberg Sverige ud af den kritiske situation i foråret 1908 ved ikke at støtte russerne. Han var i det hele taget under unionsopløsningen og i tiden der fulgte velvillig over for Sverige. Muligvis er billedet af Sir Edvard Grey tegnet lidt for lyst. I professor Lindbergs indtrængende og interessante studie berøres gang på gang danske forhold; der er megen belæring at hente for danske historikere. *Troels Fink.*

Nyt fra historisk Videnskab.

Universitetslektor, dr. phil. Erik Bach, som døde den 19. maj 1958 efter længere tids sygdom, blev født den 3. maj 1915 i Sabro, hvor faderen var lærer.

Bach blev allerede fra barndommen præget i en retning, som skulle blive bestemmende for hans liv. Hjemmet var stærkt kulturelt interesseret, og Bach har selv fremhævet den store betydning, som navnlig hans fader havde for at vække hans kærlighed til det historiske studium. Han gik i faderens skole, til han fyldte 14 år og kom derefter på Århus Katedralskole, hvor navnlig lærere som Aksel Strehle og Per Krarup bidrog til at forme hans udvikling stærkt. Vi, som gik i klasse med ham, husker ham fra de år med en ganske særlig tydelighed — allerede da var hans væsen og væren i eminent grad støbt i den form, som han bevarede siden, intellektuelt moden, lærd som få, lidt tung og forbeholden af væsen, men med stille lune og pludselige kåde glimt, en god ven og en loyal kammerat. Den karakteristik havde gyldighed til hans sidste dag.

Han studerede først ved Aarhus Universitet — indtil efteråret 1938 — derefter i København, hvor han blev magister i 1940. Han var således virkelig en filius utriusque universitatis, og han bevarede altid en varm kærlighed til begge de lærestalter, som hver på sin måde havde betydet så meget for ham. Det blev lærere som Franz Blatt, Hartvig Frisch, Carsten Høeg, Erik Arup, Albert Olsen og først og sidst Johan Plesner, som især kom til at præge denne del af hans udvikling. En særlig inspiration fortjener her at nævnes, fordi den for ham virkede som et direkte incitament til primær historisk forskning: det var en række øvelser, som Eli F. Heckscher i efteråret 1936 afholdt i Århus, og som for mange af deltagerne blev en stor faglig og menneskelig oplevelse. Mest af alle vistnok for Bach. Han kom senere gang på gang tilbage til, hvilket mægtigt indtryk disse måneder havde gjort på ham, hvorledes Heckschers ubønhørlige krav til en kombination af synthese

og kritisk analyse og samtidig hans inspirerende venlighed og forståelse for begynderens problemer æggede til den yderste anspændelse. Det var egenskaber, som Bach også fandt i rigeste mål hos Plesner, og det blev derfor disse to lærere, som mere end nogen andre formulerede de ideelle krav, som Bach livet igennem stillede både til sin forskning og til sin lærergerning.

Et direkte resultat af Heckschers øvelser blev Bachs besvarelse af en prisopgave ved Aarhus Universitet om den byzantinske lovgivning om bondejord og militærgods i 10. århundrede. Allerede ved dette arbejde viste han de kvaliteter, som også kom til at præge hans senere studier. Ud fra et ret sparsomt kildemateriale — in casu de kejserlige noveller — forstod han at trænge dybt ind i problemerne og give en moden og ubestikkeligt sober analyse af samspillet mellem de forskellige samfundsfaktorer.

Efter afslutningen af sin konferens blev han et par år ansat ved Institutet for Historie og Samfundsökonomi. Derefter var han en overgang vikar ved Sjællands Landsarkiv og ved Rigsarkivet, indtil han i 1943 blev ansat ved Zahles Skole. Samtidig blev han knyttet til Københavns Universitet som undervisningsassistent og fra 1951 som lektor i middelalderens historie. Hans høje faglige og pædagogiske kvalifikationer medførte, at han tillige blev lærer for tronfølgeren prinsesse Margrethe.

Det blev ganske vist som middelalderforsker, at Erik Bach skulle komme til at yde sin største indsats. Men hans faglige viden og interesser var ingenlunde begrænset til dette felt. Allerede fra sin studentertid havde han været levende interesseret i samtidens historie, og efter sin konferens virkede han i flere år som en flittigt benyttet udenrigspolitisk kommentator i radioen, ligesom han skrev talrige artikler i »Økonomi og Politik«. En frugt af denne side af hans virksomhed var bogen »Latinamerika« (1950) og hans redaktion af og bidrag til radioens grundbog om storpolitik siden 1933 (1949), ligesom han var et ivrigt medlem af Det udenrigspolitiske Selskab og medredaktør af selskabets skriftserie »Udenrigspolitiske Skrifter«. Han havde udtalte evner for popularisering. Hans stil kunne virke lidt tør, men var altid klar og koncis, og han havde en sjælden evne til at trække de væsentlige problemer og linjer klart frem.

Som en fortsættelse af prisopgaven publicerede Erik Bach i 1942 en afhandling »Les lois agraires byzantines du Xe siècle« (Class. & Med. V (1942), 70—91). Hans videre arbejde med Byzans' historie førte til en oversættelse af den byzantinske historiker Johannes Kinnamos — en oversættelse, som desværre endnu ikke er blevet udgivet — og studiet af denne forfatter resulterede i en

afhandling »Imperium Romanum« (Class. & Med. VII (1945), 138—45), hvori han analyserer de statsretlige tanker dels hos Kinnamos, dels hos Otto von Freising og Arnold af Brescia.

Hans hovedarbejde blev disputatsen »La cité de Gênes au XIIme siècle« (1955), et arbejde, der er dediceret til mindet om Johan Plesner, og som er inspireret af dennes studier over Firenzes historie i højmiddelalderen.

Når de to bøger blev så forskellige, som de gjorde, ligger forklaringen for en meget stor del i kildematerialets art. Medens Plesner stod over for et tidsmæssigt og geografisk klart afgrænset materiale, som heller ikke var meget varierende i det sociologiske aspekt, men som netop derfor tillod ham at føre sin undersøgelse meget dybt ind i en bestemt social sektor af Firenzes historie, lå problemet helt anderledes for Erik Bach. Hans vigtigste kildemateriale — de genuesiske notarialarkiver — involverer et langt mere varierende udsnit af den samlede befolkning, og set under et handels-historisk aspekt omfatter de blot den ene ende af Genovas handelsmæssige forbindelser. Når det derfor er blevet fremhævet, at hans undersøgelser ikke nåede til bunds i problemerne, ligger forklaringen i de vanskeligheder, som stoffet frembød, ikke i Bachs svigtende evne til at føre en undersøgelse til bunds, selv om sygdommen måske allerede dengang har gjort arbejdet tungt for ham. Også dette værk viser nemlig hans fornemme forskeregenskaber, hans klogskab, hans besindighed, hans ubestikkelige redelighed — aldrig vover han sig en tomme længere ud, end han har fast grund under fødderne. Bogen høstede da også international anerkendelse, hvilket bl. a. ses af, at Erik Bach som den eneste skandinav sad i den internationale komite, som skulle redigere et festskrift til den italienske historiker Armando Saponi, og hvortil han også selv skrev en afhandling »Études génoises: les minutiers de Lanfranco« (Studi in onore di Armando Saponi I (Milano 1957), 373—389). Han uddybede heri visse af de socialhistoriske problemer, som hans disputats havde rejst.

Inden for studiet af Danmarks historie blev hans indsats af mere populariserende art. Hans afsnit (om tiden 1150—1422) i Historikergruppens Danmarkshistorie (1950) hører til det bedste i dette værk, og hans oversigt over Valdemar Atterdag i Gads danske Magasin 1944, 38—50 viser en fin analytisk forståelse af denne konges komplicerede sind og virke og er vel nok den klogeste nyere sammenfatning af Valdemars regeringstid og betydning. Det antyder, hvad han havde kunnet præstere inden for studiet af vort eget lands historie.

Medens hans forskning i hans tidligere år havde været kon-

centreret om højmiddelalderen, som altid vedblev at stå hans hjerte nærmest, søgte han i sin senere tid tilbage mod antiken. Som lektor varetog han undervisningen inden for dette område, og hans interesse for oldtiden gik helt tilbage til skoletiden. Et studieophold ved Det svenske arkæologiske Institut i Rom så tidligt som foråret 1938 fik derfor også stor betydning for ham. Skønt arkæologien som fag altid vedblev at være ham noget fremmed — han var bogforsker par excellence — vil de af hans studenter, som deltog i historikerkongressen i Rom i 1955, mindes hans inspirerende øvelse over det antike Roms topografi forud for kongressen. Som en frugt af denne hans aktiviserede interesse for oldtiden skal man måske se hans afhandling om Theoderic, som blev publiceret i festskriftet til Ejnar Dyggve (Byzantion XXV/XXVII (1958), 413–420).

Som lærer hørte Erik Bach til de ypperste, altid velforberedt, sikker og klar. Han forstod fuldt ud betydningen af denne del af sin universitetsgerning, og han forstod ligeledes, at undervisningen skal være en vejledning og en inspiration, ikke en tør indpiskning af stof. Også her var Johan Plesner hans store forbillede. Hans forelæsninger og øvelser var præget af samme klarhed og klogskab som hans forskning. Hertil kom det ganske enkle og afgørende, at han holdt af selve lærergerningen. Han følte sig nært knyttet både til sine studenter og til sine ældre og yngre kolleger ved Københavns Universitet, og han har ofte givet udtryk for oprigtig glæde over sit arbejde her og sin taknemmelighed mod det universitet, som skaffede ham en række gode år både som forsker og lærer.

Hans død er et bittert tab for alle, som fagligt og menneskeligt stod ham nær, og for den videnskab, som han på sin beherskede måde elskede så varmt, og hvor han havde kunnet yde en endnu større indsats i årene, som kommer. En plads står tom, som ikke bliver let at fylde.

Knud Hannestad.

Om end noget sent er der god Grund til at nævne Lensgreve Eduard Reventlows Erindringsbog: *I dansk Tjeneste (1956)*, og dette saa meget mere, fordi disse Memoirs Værdi som historisk Kilde maaske ikke straks springer i Øjnene. Forfatteren skriver om sin Fader, at »han akcepterede ikke, at der i hans hus blev talt nedsættende om andre« (S. 8), og en lignende Holdning synes Sønnen som Skribent at have gjort sig til Regel. Han prøver stadig at stille de Mænd, han har mødt og arbejdet sammen med

under en lang udenrigsministeriel og diplomatisk Karrière, i det bedst mulige Lys, at give en gunstig Forklaring paa deres Stræben og at gøre Ret og Skel angaaende deres Handlinger. Derved kommer det Billede, som tegnes, nødvendigvis til paa visse Steder at mangle Skygge og Dybde, og maaske tager han ogsaa til Tider selv fejl; man kan saaledes tvivle om, hvor nær Dr. P. Munch i Trediverne var ved at give Udenrigsministeriets daværende Direktør Ret i hans nationalt aktive Standpunkt (S. 89), og ligeledes om hvor langt Enigheden mellem ham og Th. Døssing rakte angaaende den Holdning, den tidligere Biblioteksdirektør agtede at indtage i Moskva. Men selv om denne Fremgangsmaade altsaa kan svække Virkningen af Bogens Skildringer, vil Værdien af, at disse Synspunkter fremføres, være umiskendelig for en senere Tids Forskning.

Bogens Tyngdepunkt ligger imidlertid i Redegørelsen for Stillingen i London under Besættelsen af Danmark 1940—45. Forbindelsen med Hjemlandet var vanskeliggjort. Det kunde være svært under disse Forhold at forstaa Udviklingen hinsides Vesterhavet. Men herovre forstod vi heller ikke altid Udlands-Danskeres Problemer. Den, der skriver dette, er paa mere end et Punkt naaet til klarere Erkendelse af dem og maa i alt Fald personlig beundre det kloge Mellemstandpunkt, Grev Reventlow indtog, men hvis Uholdbarhed han efterhaanden selv forstod. Paa tilsvarende Maade fremtræder hans nøgterne Vurdering af Sabotagen, samtidig med at han loyalt refererer Sir Colin Gubbins' Fremhævelse af Jærnbanesabotagens Betydning i Efteraaret 1944 (S. 179).

Allerede i dette Kapitel ridser Forfatteren ogsaa Billedet af engelske Politikere og Embedsmænd skarpt op og yder hermed varige Bidrag til deres Karakteristik. Det bliver endnu mere fremtrædende og værdifuldt i det følgende: »London 1945—53«. Oplysende er ogsaa Bemærkningerne om Englændernes Holdning til Spørgsmaalet om Syd-Slesvig (S. 190 flg.) og navnlig Paavisningen af den Virkning, Russernes Optræden under De Forenede Nationers første Generalforsamling, Jan.-Feb. 1946 (S. 184—85) havde paa Udenrigsminister Bevin. Den Skuffelse, han herefter følte, fik vidtrækkende Følger — ogsaa for Danmark — gennem NATO-Politiken.

Erik Møller.

Der er intet mærkeligt i, at det er Robert Neiiendam, der har skrevet den første fuldstændige Biografi af Grevinde Danner: *Bogen*

om Grevinde Danner. *En historisk Redegørelse for et besynderligt Liv* (1956. 228 sider). Det var ham, der 1915 i »Scenen drager« ridse Stregerne op til en ny Vurdering af hende og hendes Plads i Historien. Naturligvis er det oprindelig Teaterbarnet, der har fristet Teaterhistorikeren, men efterhaanden er hun vokset for ham, ud over Teatret, ind paa Slottene, med et Folk som Publikum. Gennem flere Tiaar har han ind imellem sin øvrige rige Produktion studeret hendes Historie og føjet Kendsgerninger og Vurderinger til de gamle, og det er Resultatet af dette Mosaikarbejde, han i sin Bog fremlægger for Læserne. Det er en velskrevet Bog, beregnet for alle historisk og psykologisk interesserede, men baade i sin Fremstilling og ved sit Noteapparat tillidvækkende ogsaa for Videnskabsmanden. Neiiendam ser i det hele og store med Sympati paa Grevinden, og heri vil de fleste moderne Historikere vistnok følge ham, men han er ingenlunde blind for hendes Mangler og for den Ufuldkommenhed, som hendes Oprindelse og hendes Ungdom betingede. Han staar behagelig fjernt baade fra Nationalliberalismens Forargelse og fra den demokratisk-romantiske Forherligelse, som hendes Samtid ogsaa kendte. Naar han kalder sin Bog »Bogen om Grevinde Danner«, vil han naturligvis ikke heri lægge, at der ikke skulde kunne dukke mere Stof op end det meget, han har fremdraget. Det maa jo bl. a. siges, at før Berlings Arkiv har kunnet gennemgaas (for ikke at tale om Frederik VII.s), er det sidste Ord ikke sagt. Man tør dog nok betegne det som usandsynligt, at der skulde kunne findes Kendsgerninger, som i det væsentlige forandrer Hovedindtrykket. Frederik VII.s og Grevinde Danners Historie er ikke et Drama, der spilles i de højere Skyformationer. Det var overmaade jordiske Egenskaber og Behov, der prægede de to Hovedpersoner, og Lavkomikken kunde ikke udelukkes. De nationalliberale Koryfæer havde blot alt for svært ved at forstaa, at naar man maatte affinde sig med en Konge som Frederik VII, var Ulykken ved en Grevinde Danner ikke saa iøjnefaldende. Men nægtes kan det ikke, at der i Konstellationen Frederik VII—Grevinde Danner—Berling ligger et usædvanligt Stof til Eventyr og Skandale, baade menneskeligt og politisk. Robert Neiiendam har behandlet det baade kløgt og taktfuldt, og enhver Historiker, der fremtidig vil beskæftige sig med Grevinde Danner, maa kende hans Bog.

Povl Engelstoft.

I den af »Historisk Samfund for Sønderjylland« udgivne skrift-række er som nr. 19 i de sidste dage af 1958 udsendt en smuk

bog af seminarieforstander i Tønder, dr. theol. Asger Nyholm: *Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogreskripterens tid* (307 sider). Det er — som venteligt — en velskrevet bog, og foruden på trykt litteratur og samtidige aviser bygger fremstillingen på arkivalisk materiale, navnlig fra rigsarkivet — her særlig Regenburgs arkiv — og fra landsarkivet i Åbenrå.

Som hovedperson i bogen fremtræder den ejendommelige præst Johs. Matthias Dahl (d. 1861), der i 1851 udnævntes til arkidiakon i Tønder og skulde forrette de danske gudstjenester og som skoleinspektør havde at sørge for den ved sprogreskripterne påbudte forandring af undervisningssproget fra tysk til dansk. Forandringen var ildeset af det store, hjemmetyske flertal i Tønder. Dahl påvirkedes stærkt af Kierkegaards optræden i 1855 mod »den officielle kristendom«, men kom derpå under væsentlig indflydelse af de grundtvigske frihedskrav i kirke og skole. Hans skarpe udtalelser bevirkede i 1859 hans suspension, og at der blev nedsat en undersøgelseskommission. Dommen gik ham vel imod, men afsked fik han ikke. — En betydelig repræsentant for det grundtvigske var Cornelius Appel, der var lærer i Tønder 1851 til 1864. Det er Dahl og Appel, der har forfatterens hjerte. Appel var fremtrædende deltager i den såkaldte »Klosterpolitik« omkr. 1860, som Nyholm skildrer ret udførligt. Mange talsmænd i Tønder havde denne i øvrigt ikke, men den talte fremtrædende tilhængere på vestkysten.

Ved siden af mænd som Dahl og Appel får andre danske embedsmænd i Tønder — amtmand A. Reventlow, seminarieforstander Kühnel og provst J. L. M. Hjort — en noget stedmoderlig — og vel heller ikke helt retfærdig? — behandling. Interessant havde det været, om Nyholm fra hjemmetyske kredse havde kunnet fremdrage mere stof til belysning af disses reaktion. Men det har formodentlig ikke været muligt.

Måske kunde man gøre et par små indvendinger mod fremstillingen. Der er unødigt mange tyske citater. Var de blevet oversat, havde forf. yderligere undgået at lade helstatsmanden, seminarieforstander Chr. Aug. Bahnsen, der gentagne gange prises som germanist, begå slemme brølere i tysk grammatik (se s. 103, 105 og 106). Interessant er forf.s redegørelse s. 149 ff. for de forskellige motiver, der lå til grund for den danske sprogpolitik: »Regenburg og hans fløj følte sig som missionærer i en politisk sags tjeneste, Flor og Dahl som missionærer i den menneskelige og dermed også den kristelige sags tjeneste . . .« (s. 155). Jeg er dog tilbøjelig til at mene, at motiverne her skilles for skarpt.

Enkelte læsefejl har forf. ikke undgået. S. 139 l. 2 f. n. skal

spørgsmålstegnet erstattes af »absorberede«, og s. 140 l. 7 f. o. står: »og kan tjene til tilintetgjørelsen af vor gjerning i henseende til sproget i [?].« Der skal læses: »og kan bære spiren til . . . til sproget i sig«. Brevet er fra provst Tidemand, hvis skrift dog også er lidet tydelig. Når det s. 31 hedder, at ved nyordningen (i 1850—51) fik Nordslesvig dansk kirke- og skolesprog, må det være en lapsus. Kirkesproget her var jo fra reformationstiden dansk. Hertil sluttede sig også skolesproget.

H. H-t.

Dr. Thomas Otto Achelis, der i årene 1916—24 var lærer ved Haderslev lærde skole og er forfatter til bogen »Haderslev i gamle Dage« I—II (se H. T. 10. rk. I, 125 ff.), men som nu er bosat i Kiel, har udgivet et større værk: »*Geschichte des Corps Holsatia in Kiel 1813—1936. Ein Beitrag zur schleswig-holsteinischen Landesgeschichte*« (Kiel. 1957). Achelis' fremstilling fylder 233 sider. S. 229 skriver han: »Så, nu skulde det egentlig være slut for autor, sætter og læser!« Der følger dog som sagt endnu nogle sider, og yderligere ca. 90 sider bilag! Som tillæg giver Ernst-Siegfried Buresch på 75 sider en summarisk skildring af »Die Entstehung der Corps und Burschenschaften und ihre Zeit«, d. v. s. tiden frem til 1818, der var fødselsåret for »Deutsche Burschenschaft«.

Som undertitlen siger, giver denne fremstilling af et kielsk studenterkorps' vekselrige historie frem til nazismens opløsning af studenterkorpserne også visse bidrag til oplysning om stemninger og forhold i hertugdømmerne. Dr. Achelis' grundige viden om person- og lærdomshistorie og hans klassiske dannelse kommer til fuld udfoldelse — såvel som hans forkærlighed for vidtløftige anmærkninger, hvori han — måske i en lidt fjern forbindelse med emnet — anbringer en del af sin lærdom og korrektiver til andres værker med den indledende bemærkning: N. N. tager fejl . . . Værket er udstyret med talrige billeder, og det efter verdenskrigen genopstandne korps har al ære af det — som af andre nyere bidrag til dets historie.

Med tysk studenterliv forbindes vel som regel forestillingen om drik og dueller. Denne røkkes ikke just ved A.s beretning. »Tørsten, skriver han s. 64, var i Kiel på grund af søklimaet, som på andre universiteter af andre grunde, meget stor«. »Det skortede ikke korpserbrødrene på steder, hvor de kunde slå deres tid ihjel, slukke deres vældige tørst og forbruge deres fædres penge!« (s. 67). Da man efter treårskrigen genoprettede korpset i 1855, fremkom-

mer skikken med »Frühschoppen« (s. 110, sml. 81), hvorved den ganske dag kunde tilbringes med drik. Hvad studenterne kunde begå af uhumskheder under alkoholens indflydelse, får vi et eksempel på s. 185, hvad der i 1912 bevirkede, at universitetet suspenderede korpset i 4 semestre. — I korpsets senere tilværelse spillede sport, navnlig sejlsport, dog også en rolle (se s. 203). Om de lag, hvorfra korpset rekruteredes i tiden til 1895, bemærkes (s. 143), at en eneste gang forekommer en skolelærers søn, men repræsentanter for arbejdernes opadstræbende stand vil man for-gæves søge blandt medlemmernes fædre.

Når Buresch (s. 354) kalder Slesvig og Holsten tyske hertugdømmer og Tyskland deres fædreland, »tager han fejl«. Det er selvsagt givet, at Achelis er bedre inde i historien. Men hvordan vil han kunne forsvare en udtalelse som den s. 15: »Dänische Gesetze galten nicht in den Herzogtümern«? S. 132 omtaler han selv Jydske Lovs gyldighed i Sønderjylland. Hans udtalelse (s. 120) om, at 1864 skar det bånd over, der i over 4 århundreder havde forbundet Slesvig og Holsten med det nordiske rige, er i hvert fald heller ikke korrekt eller udtømmende m. h. t. Slesvig, der fra historiens gry var en del af Danmark.

Om Kiel-studenternes politiske holdning før det danske monarkis opløsning indeholder bogen adskilligt. I 1848 sluttede de sig så godt som alle med ungdommens begejstring til revolutionen (s. 90). Herlige stunder oplevede de i dagene før slaget ved Bov under indkvarteringen i Flensborg: »Den forholdsvis rige handelsstad bød på mange slags nydelser og fandt de unge fædrelandsforsvarere meget tilbøjelige til at nyde i fulde drag«. (s. 92). Ved Bov-slaget faldt de fleste af studenterne i dansk fangenskab. Når A. skriver (s. 95): »erst lange nach dem Waffenstillstand von Malmö (26.8.1848) wurden wenigstens die meisten von ihnen aus der Kriegsgefangenschaft entlassen«, tager han fejl. De løslodes i begyndelsen af september, og medens Danmark strikte opfyldte våbenstilstandens bestemmelser, misligholdtes den i hovedsagen af Tyskland.

Et i dansk historie kendt navn, helstatsmanden Carl Moltke, var også medlem af »Holsatia«. A. kalder ham (s. 83) urigtigt »svoger« til Fritz Reventlou, der sluttede sig til oprøret. Reventlou skrev sig, som A. rigtigt bemærker (s. 43), sådan i modsætning til broderen Ernst Reventlow. Registeret bytter drilagtigt nok om på de to skrivemåder.

Der kunde vel anføres nogle flere eksempler på fejltagelser. Men rimeligere er det til slut igen at fremhæve, hvor meget værdifuldt der i Achelis' så grundige og levende fremstillede værk kan

hentes også til dansk historie. Værket vidner om forfatterens utrættelige samlerflid og intense optagethed af ægte lærdom.

Holger Hjelholt.

En yngre engelsk Historiker, W. E. Mosse, Senior Lecturer ved Universitetet i Glasgow har givet et vægtigt Bidrag til den Drøftelse, der i en Aarrække har været ført om Betydningen og Rækkevidden af Bismarcks Indskud i den tyske Enhedsbevægelse. Medens en ældre Tids Forskere overvejende beskæftigede sig med den indre-tyske Udvikling, har Meningsbrydningerne senere samlet sig mere om Europas Holdning til Datidens Begivenheder i vort sydlige Naboland, og Dr. Mosses Thesis, som opstilles straks i Indledningen, er her, at »man vanskeligt kan godkende den Opfattelse, at Bismarcks Diplomati, hvor dygtigt det end var, alene skulde have været i Stand til at forhindre Dannelsen af fjendtlige Koalitioner«, og det er denne Betragtningssmaade han nu har begrundet i et betydeligt og veldokumenteret Værk: *The European Powers and the German Question 1848—71 with Special Reference to England and Russia* (Cambridge University Press 1958).

Det vil altid være vanskeligt, ja, egentlig umuligt strængt at begrænse en saadan Undersøgelse. Fremstillingens Strøm løber da ogsaa her snart rask og strid, snart breder den sig mere stillestaaende. Men man vil næppe nogensinde bebrejde Forfatteren, at han giver for meget. Det er et vældigt Arkivmateriale, som her er samlet og fremlagt til Forklaring af de nævnte europæiske Stormagters skiftende Politik overfor Tyskland fra Revolutionen i 1848 til Rigsdannelsen i 1871. Hidtil ukendte Træk i det store Spil drages nu frem i Dagens Lys, saaledes at Bismarck efter Fyrstemødet i Frankfurt, August 1863 virkelig overvejede at gaa til Opgør med Østrig og sonderede i Petersborg, angaaende Ruslands Stillingtagen i et saadant Tilfælde (S. 133/3). — Det viser forøvrigt til fulde, hvor berettiget den Vurdering af Spændingen i Tyskland paa daværende Tidspunkt var, som fik den danske Regering til at gaa videre med Forfatningsforslaget i Efteraaret 1863. Paa samme Maade er det nyt, at den russiske Gesandt i London, Baron Brunnov, i Maj 1864 ønskede at forlade Konferencen, hvis Traktatgrundlaget for 1852 ikke kunde fastholdes, men i Udenrigsministeriet ved Neva-Floden valgte man en anden Taktik (S. 193). — Begge Episoder fra en Periode, som ligeledes er kendt Land for Anmelderen.

Med alt dette er ogsaa Arkivmateriale til hele det omhandlede

Tidsrum stærkt gennemarbejdet. Der er Grænser for hvad Nyland, som her, rent kildemæssigt, kan indvindes. Men Tyngdepunktet i Dr. Mosses Værk ligger ogsaa paa et andet Punkt. Han har en beundringsværdig Evne til at analysere en mellemstatslig Situation og derved at klargøre de Ændringer, som er foregaaet, de Forskydninger i Stormagternes indbyrdes Forhold, som er indtraadt, og derved at udrede den Skiften og Udvikling, deres Politik har undergaaet; paa mange Punkter naaer han saaledes frem til en slaaende rigtig Periodeinddeling. Interessant er bl. a. Paavisningen af, hvor omfattende Virkningerne var af Nationalitetsbevægelsens Fremstød ved Slutningen af 1850erne og i første Halvdel af 1860erne, det han kalder »den anden Revolution« (S. 81 flg.); den første er den i 1848.

En Anmelder i »Times Literary Supplement« har anket over, at Dr. Mosse ved sine Vurderinger af Magtkampen ikke har taget det nødvendige Hensyn til de militære Faktorer. Det lader sig høre. Maaske fordyber han sig ogsaa for meget i de politiske og diplomatiske Manøvrer. Han miskender ikke det ideologiske Indslag i Udviklingen, men til Tider ser han næppe Skoven for bare Træer. Det er rigtigt, at Skuffelse over og Træthed ved Lord Palmerstons Udenrigspolitik førte England ud i »den glimrende Ensomhed« (S. 365), men medvirkende var ogsaa i høj Grad Liberalismens Uvilje mod alle bekostelige Statsforetagender og dens almindelige moralske Verdensanskuelse. Dr. Mosse ser iøvrigt klarere, hvordan en konservativ Statsopfattelse gaar som den røde Traad gennem Nikolaus I's og Alexander II's Indstilling til europæisk Politik, men han er ikke opmærksom paa, i hvilken Grad dette præger Czarrigets Optræden i den dansk-tyske Konflikt. Det var kun i første Halvdel af 1848, at Czar Nikolaus vendte sig bestemt mod det dengang afgjort revolutionære Tyskland, og bag ved hele det russiske Udenrigsministeriums Passivitet og tyskprægede statsretslige Argumentation ligger Alexander II's Forestilling om, at det nu — efter 1855 — var et »revolutionært« Parti, der raadede i København.

Det dansk-tyske Mellemværende faar i Dr. Mosses Bog gennemgaaende en lignende Behandling som i andre udenlandske Historieværker, ikke fordi Forfatterne er uvenligt stemt overfor Danmark, men fordi det af sproglige Grunde er den anden Parts Fremstillinger, de kender. Dr. Mosses Opfattelse af Arvespørgsmaalet er saaledes den stærkt forenklede vulgær-tyske (S. 18³ 154). Han mener ligeledes, at November-Forfatningen betød Inkorporation af Slesvig (S. 150, 152), og ved ikke, at Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmet ikke forandredes med en Tøddel, at

det kun var indre hjemme-politiske Grundlovsbestemmelser, som ændredes. Han forstaaer derfor ikke, at det springende Punkt var, at den nærmere Forbindelse mellem Slesvig og Kongeriget end mellem Slesvig og Holsten, som bestod siden 1858, her befæstedes i Strid med Tilsagnene fra 1851—52. Men denne Tilstand havde Det Tyske Forbund selv tilvejebragt med Kravet om Fællesforfatningens Ophævelse for Holstens og Lauenburgs Vedkommende. Derfor forbigaar han ogsaa Halls afgørende Spørgsmaal til Lord Wodehouse under Pressionen i December 1863: Vil November-Forfatningens Ophævelse betyde Standsning af Forbundseksekutionen? hvad den engelske Udsending maatte besvare benægtende. Og dermed var Sagen klar for den danske Regering.

Dette berører dog kun en Enkeltlinje i Dr. Mosses Værk, som imidlertid maa paapeges i et dansk historisk Tidsskrift. Men Manglerne her rokker ikke ved Rigtigheden af hans endelige Konklusion, at »Bismarcks Værk var stort, men ikke overmenneskeligt« (S. 374). Derimod maa man tage Forbehold overfor en følgende Bemærkning om, at under de forhaandenværende »Omstændigheder vilde de Træk, Bismarck foretog, have meldt sig selv for enhver »konservativt indstillet« preussisk Statsmand«. Hans Korrespondance med Leopold v. Gerlach viser, at de ikke gjorde det for »enhver«. Og vilde den frygtagtige Friherre v. Schleinitz og den brøsigte Grev Albrecht v. Bernstorff virkelig have kunnet handle med den Blanding af Forsigtighed og Vovemod, som var Otto v. Bismarcks Kunst? — Man tvivler, men giver forøvrigt Dr. Mosse Ret i hans fundamentale Paastande.

Erik Møller.

Af professor i Köln *Theodor Schieder*, der har efterfulgt Ludwig Dehio i redaktionen af »Historische Zeitschrift«, foreligger der nu en lille samling af afhandlinger eller essays under titlen »*Staat und Gesellschaft im Wandel unserer Zeit. Studien zur Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts*« (München. 1958. 207 sider). Som forf. i forordet siger, er afhandlingernes hovedemne forholdet mellem stat og samfund, den politiske forfatning og de sociale tilstande, et af den moderne verdens problemer, måske dens væsentlige problem. Skønt afhandlingerne hovedsagelig drøfter tyske forhold, undlader de heller ikke at tage hensyn til den almindelige udvikling i Europa (delvis Amerika). Den lille bog aflægger et smukt vidnesbyrd om forf.s store kyndighed og klare omdømme.

Samlingen indledes med den største — og med noter rigest forsynede — afhandling »Das Problem der Revolution im 19. Jahr-

hundert« (tidl. trykt i *Historische Zeitschrift*). Den går for så vidt ud over det 19. årh., da den ender med den russiske revolution i 1917 og fastslår, at revolutionsproblemet, som holdt hele det 19. årh. i ånde, ved den russiske stilles os på en helt ny, unægtelig langt uhyggeligere måde. – Flere af de andre afhandlinger eller essays omhandler de politiske partier, deres udvikling og stilling i samfund og stat. Jeg nævner »Die Krise des bürgerlichen Liberalismus«, »Die Theorie der Partei im älteren deutschen Liberalismus« og »Die geschichtlichen Grundlagen und Epochen des deutschen Parteiwesens«, alle afhandlinger, der læses med stor interesse.

Bogens 2 sidste stykker har særligt sigte til historikere. I stykket »Der Typus in der Geschichtswissenschaft« opponerer han til en vis grad mod gængs tysk historieopfattelse, der hævder, at videnskabens genstand er det individuelle, det singulære. Schieders betragtning hænger sammen med hans opfordring til nærmere forbindelse mellem historievidenskaben og de sociologiske discipliner. Den sidste afhandlings titel er »Erneuerung des Geschichtsbewusstseins« og indeholder en række fængslende synspunkter herfor. Det vil føre for vidt her at gå ind på disse. Jeg nøjes med at nævne hans fremhævelse af, at verdenspolitikken (hvad rumpolitikken vil betyde, får vel en stund stå hen?) må tilskynde os til en verdenshistorisk betragtning. Og så vil jeg endelig citere en udtalelse af ham på sidste side: »Det vilde være for dristigt at mene, at fordybelse i historien var i stand til at gøre os sunde, men måske evner den at løfte os ud over os selv, bringe os i berøring med verden, tilrette de målestokke, af hvilke vi lader vor dom og vor handling være bestemt. Måske lader den os genvinde vor indre frihed«.

H. H-t.

I anledning af den fremstående tyske historiker, professor i Freiburg i Br. *Gerhard Ritters* 70-års fødselsdag den 6. april 1958 har hans »venner og elever« udgivet et festskrift, bestående af en række af hans egne afhandlinger samt en bibliografi over hans litterære virksomhed i årene 1910—58. Festskriftet er udsendt under titlen »*Lebendige Vergangenheit*. Beiträge zur historisch-politischen Selbstbesinnung« (München. 1958. 331 sider). I festskriftets smukke tilegnelse udtrykkes det ønske, at »die Früchte weiterer Schaffensjahre« vil føjes til Ritters allerede så righoldige produktion.

Af værkets 11 afhandlinger har næsten alle været trykt før.

4 har endda været trykt i en samling fra 1944, der blev ødelagt ved krigens afslutning, inden den nåede at komme i boghandelen. Et eksemplar sendtes imidlertid da til Amerika og er her blevet anmeldt i *American Historical Review*. De pågældende afhandlinger er i den nye samling »omarbejdede«. De fleste afhandlinger stammer dog fra tiden efter 2. verdenskrig.

De 9 første sammenfattes under rubrikken »Historisch-politische Probleme« og omhandler sådanne fra den nyere og nyeste tid. Nogle har et mere generelt præg som »Ursprung und Wesen der Menschenrechte« og »Vom Ursprung des Einparteienstaates in Europa«, men de fleste behandler problemer fra Tysklands egen historie i 19. og 20. århundrede. Med udelt fornøjelse læses et så ypperligt essay som »Stein und der Geist des älteren deutschen Liberalismus«, et emne, som man naturligvis også må forudsætte, forf. er fuldt fortrolig med, da han i 1931 udgav et omfattende værk om Stein (i omarbejdet udgave i 1958).

Ritter kalder sine afhandlinger for bidrag til »selvprøvelse«, men en ikke-tysker kan måske nok i dem finde et og andet, som han vil mene tenderer i retning af selvretfærdiggørelse eller minder om tysk imperialism. Med et vist ubehag læser man måske, at Ritter i afhandlingen »Grossdeutsch und Kleindeutsch im 19. Jahrhundert« vedgår, med hvilken sympati »gode tyskere« kunde se på Hitlers bemægtigelse i 1938 af Østrig, skønt hans adfærd var en hån mod al folkeret, ja mod al »politisk morals traditionelle begreber« (s. 124 f.). Det sidste er man nu vel i øvrigt ikke helt overtudet om. — Afhandlingen »Geschichtliche Erfahrungen deutscher Kolonialpolitik« rummer i hvert fald ingen større kritik af de tyske metoder til undertrykkelse af de indfødte. Nøgternt hedder det (s. 145 f.): »Hereroernes kraftige hyrdefolk kunde kun betvinges ved at fordrive det til vandløse steppeområder, hvor omtrent halvdelen af det er omkommet«.

Med megen interesse læses afhandlingen om »Das politische Problem des Militarismus in Deutschland« og »Die Wehrmacht und der politische Widerstand gegen Hitler«, der omhandler det mislykkede attentat 20. juli 1944 mod denne. Den retorisk formede slutningspassus om, at attentatet reddede »Tysklands ære«, vil dog næppe mange skrive under på — trods anerkendelsen af de motiver, der lå bag dette forsøg på at standse en krig, som det på det tidspunkt måtte erkendes som forrykt at fortsætte.

De to sidste afhandlinger: »Zur Problematik gegenwärtiger Geschichtsschreibung« og »Die Idee der Universität und das öffentliche Leben« udgør værkets 2. del: »Grundfragen lebendiger Wissenschaft«. Den første afhandling er et stykke af den rapport, som af Ritter blev fremlagt på den internationale historikerkongres

i Rom 1955; den er et meget læseværdigt indlæg i nogle af historieforskningens aktuelle spørgsmål. Ritter tager her (i stykket *Vom Problem der »Kulturgeschichte«*) først stilling til den opfattelse, som kredsen omkring det franske tidsskrift *»Annales«* propagerer for, og hævder i modsætning til denne den politiske histories forrangsstilling. Men han betoner samtidig, at »historiefremstillinger i større stil, som ved siden af den politiske historie ikke også bestræbte sig for at behandle kultur-, social- og økonomisk historie, vil man nu til dags næppe mere finde i den historiske verdenslitteratur . . .« (s. 259). Ingen vil bestride, siger han videre (s. 269), at studiet af økonomisk-socialt forhold hører væsentlig med til den historiske forståelse af politiske begivenheder, men: »Jeg anser den vidtudbredte forestilling, at det politiske liv primært er bestemt af økonomiske interesser, for en af vor tids største og farligste illusioner«.

Fængslende læsning er ligeledes Ritters stykke om *»Zeitbedingtheit und Objektivität der Historie«*. Ritter underkender naturligvis ikke de subjektive momenter i al historieskrivning. Alligevel mener han at kunne konstatere, at ikke blot fremtræder efterhånden flere og flere »kendsgerninger« som urokkelige, men heller ikke vurderingen forbliver et »kaos af evigt skiftende meninger«. Man kan, finder han (s. 278), tale om en proces af langsomt fremadskridende »Entmodernisierung«, ved hvilken hver epokes særpræg viser sig stadig klarere og mere ægte. Forudsætningen herfor er dog, at historikeren er besjælet af ubestikkelig sandhedskærlighed. Før man har forstået, skal man ikke begynde at elske eller hade, og man må være rede til at korrigere egen forudfattet opfattelse, såfremt nye historiske fakta kræver det. »Vor opgave er ikke at vække begejstring eller had, men klar, nøgtern indsigt«.

H. H-t.

Efter henvendelse fra direktøren for *Archiv der Hansestadt Lübeck* (Lübeck, St. Annen-Str. 2.), professor v. Brandt, skal Historisk Tidsskrift herved bringe følgende orienterende oplysninger: De ældre dele af denne Hansebys for danske historikere vigtige arkiv er endnu ikke tilbagegivet arkivet, men er for saa vidt det er bevaret deponeret i centralarkivet i Potsdam. Da registraturen herover beror i arkivet i Lübeck, medens duplika heraf ikke forefindes i centralarkivet i Potsdam, anbefales det, før man bestiller udskrifter eller mikrofilmoptagelser i Potsdam, først fra arkivet i Lübeck at faa oplysning om de paagældende arkivaliers registraturbetegnelse.

Meddelelser

om den danske historiske Forening

i årene 1955, 1956, 1957.

Foreningen havde 1. januar 1956 13 livsvarige og 572 ordentlige medlemmer, medens 92 medlemmer af den norske og svenske historiske forening samt 32 studenter modtog tidsskriftet til henholdsvis nedsat og halv pris.

Foreningen har i 1955 udsendt 11. række, 4. bind 4. hæfte.

Foreningen havde 1. januar 1957 13 livsvarige og 526 ordentlige medlemmer, medens 92 medlemmer af den norske og svenske historiske forening samt 142 studenter modtog tidsskriftet til henholdsvis nedsat og halv pris.

Foreningen har i 1956 udsendt 11. række, 4. bind 5. hæfte og 5. bind 1. og 2. hæfte samt publiceret Dansk Historisk Bibliografi 1943—47 ved Henry Bruun.

Foreningen havde 1. januar 1958 13 livsvarige og 521 ordentlige medlemmer. 146 studenter modtog tidsskriftet til halv pris. Da overenskomsterne om gensidig nedsættelse for medlemmer af den danske, norske og svenske historiske foreningers medlemmer er ophævet, kan der ingen særlig oplysning gives om norske og svenske, der holder tidsskriftet.

Foreningen har i 1957 udsendt 11. række, 5. bind 3. hæfte.

På årsmødet 14. juni 1956 genvalgtes professor C. O. Bøggild-Andersen som medlem af bestyrelsen. Til revisorer genvalgtes professor Sven Henningsen og overinspektør Georg Galster.

På det efterfølgende bestyrelsesmøde fordelte bestyrelsens medlemmer arbejdet mellem sig på samme måde som i det foregående år.

På årsmødet 18. september 1957 genvalgtes overarkivar Holger Hjelholt til medlem af bestyrelsen. Til revisorer genvalgtes professor Sven Henningsen og overinspektør Georg Galster.

På det efterfølgende bestyrelsesmøde fordelte bestyrelsens medlemmer arbejdet mellem sig på samme måde som i det foregående år.

På årsmødet 3. oktober 1958 genvalgte professor Povl Bagge som medlem af bestyrelsen. Til revisorer genvalgte professor Sven Henningsen og overinspektør Georg Galster.

På det efterfølgende bestyrelsesmøde fordelte bestyrelsens medlemmer arbejdet mellem sig på samme måde som i det foregående år.

Regnskabet for 1955:

Indtægter:

Medlemsbidrag og salg af skrifter	4 939 kr. 51 ø.
Understøttelse fra Undervisningsministeriet	5 000 - 00 -
Understøttelse fra Den Hjemstjerne-Rosencroneske Stiftelse	1 000 - 00 -
Understøttelse fra Carlsen—Langes Legatstiftelse	750 - 00 -
Understøttelse fra Dansk historisk Fællesfond	770 - 00 -
Renteindtægter	2 499 - 93 -
Kassebeholdning 1. jan. 1955	40 900 - 28 -
	<hr/>
	55 859 kr. 72 ø.

Udgifter:

Forfatterhonorarer	1 777 kr. 00 ø.
Bogtrykkerarbejde	8 851 - 19 -
Honorarer til bibliografien 1913—42	2 243 - 00 -
Distribution	495 - 34 -
Administration og Diverse	1 008 - 68 -
	<hr/>
	14 375 kr. 21 ø.

Kassebeholdning 31. dec. 1955 41 484 kr. 51 ø.

Formue 31. dec. 1955 66 984 kr. 51 -

Regnskabet for 1956:

Indtægter:

Medlemsbidrag og salg af skrifter	5 380 kr. 08 ø.
Understøttelse fra Undervisningsministeriet	5 000 - 00 -
Understøttelse fra Den Hjemstjerne-Rosencroneske Stiftelse	1 000 - 00 -
Understøttelse fra Dansk historisk Fællesfond	790 - 00 -
Renteindtægter	2 652 - 63 -
	<hr/>
Kassebeholdning 1. jan. 1956	41 484 kr. 51 ø.

Udgifter:

Forfatterhonorarer	1 274 kr. 02 ø.
Bogtrykkerarbejde	23 055 - 69 -
Honorarer til bibliografien 1913—42	1 050 - 00 -
Distribution	242 - 55 -
Administration og Diverse	1 198 - 20 -
	<hr/>
	26 820 kr. 46 ø.

Kassebeholdning 31. dec. 1956 29 486 kr. 76 ø.

Formue 31. dec. 1956 54 986 kr. 76 ø.

Regnskabet for 1957:

Indtægter:

Medlemskontingenter og salg af skrifter	4 880 kr. 00 ø.
Understøttelse fra Undervisningsministeriet	5 000 - 00 -
Understøttelse fra Den Hjemstjerne-Rosencroneske Stiftelse	1 000 - 00 -
Understøttelse fra Dansk historisk Fællesfond	795 - 00 -
Renteindtægter	2 137 - 75 -
Kassebeholdning 1. jan. 1957	29 486 - 76 -
	<hr/>
	43 799 kr. 51 ø.

Udgifter:

Forfatterhonorarer	2 084 kr. 50 ø.
Bogtrykkerarbejde	13 648 - 76 -
Distribution	935 - 20 -
Administration og Diverse	1 067 - 61 -
	<hr/>
	17 736 kr. 07 ø.

Kassebeholdning 31. dec. 1957 26 063 kr. 44 ø.

Formue 31. dec. 1957 51 563 kr. 44 ø.

Foreningens formue pr. 31. dec. 1957 fordeler sig
således:

Private indsamlingsfond: obligationer til pålydende

værdi	25 500 kr. 00 ø.
Kassebeholdning: 1. Til bibliografiske arbejder	3 498 - 23 -
2. Til almindelige formål	22 565 - 21 -

Hertil kommer et særskilt, afsluttet regnskab for den
historiske bibliografi 1913—42, aflagt for Statens
almindelige Videnskabsfond:

Indtægter:

Kassebeholdning 1. april 1955	782 kr. 57 ø.
Videnskabsfondets bevillinger 1955—58	19 500 - 00 -
Renter	237 - 66 -
	<hr/>
	20 520 kr. 23 ø.

Udgifter:

Honorarer 1955—58	20 519 kr. 23 ø.
Bankbog	1 - 00 -
	<hr/>
	20 520 kr. 23 ø.

Den Danske Historiske Forenings Vedtægter.

(Vedtagne 10. maj 1876 på foreningens årsmøde med ændringer vedtagne på årsmøderne 18. maj 1898 og 15. april 1937).

§ 1.

Formålet for den danske historiske forening er dels at vække historisk ånd og interesse i almindelighed, dels at fremme historisk kunst og historiske studier, nærmest med hensyn til fædrelandet og dets litteratur.

§ 2.

Foreningen udgiver et dansk historisk tidsskrift. Dettes indhold skal fornemmelig bestå af originale historiske afhandlinger; tillige kan deri optages historiske anmeldelser og kritiker, utrykte breve, dokumenter og andre historiske bidrag. Ved siden deraf kan særskilt udgives større historiske arbejder.

§ 3.

Enhver, som anmelder sig for bestyrelsen, kan blive ordentligt medlem af foreningen, er stemmeberettiget 1 måned efter anmeldelsen og betaler et på et årsmøde med almindeligt stemmeflertal fastsat årligt bidrag eller bidrag een gang for alle.

Æresmedlemmer, som ikke erlægger kontingent, kan vælges på foreningens årsmøder. Medlemmerne modtager de skrifter, som foreningen udgiver.

§ 4.

Den historiske forenings hovedsæde er i København. Her ledes dens virksomhed ved fem bestyrere, der vælges på 5 år af foreningen på dens årsmøder med flertallet af de tilstedeværende stemmer. Hvert år udtræder det ældste medlem. Den udtrædende kan vælges på ny. Bestyrelsens medlemmer afgøre, hvad der skal optages i tidsskriftet, fordele forretningerne mellem sig og vælge en formand. Bestyrelsen samles på formandens indbydelse, så ofte som et af dens medlemmer forlanger det.

§ 5.

Foreningens årsregnskab revideres af 2 dertil valgte revisorer og forelægges derefter på årsmødet.

§ 6.

I løbet af hvert års andet kvartal holdes i København efter offentlig indbydelse fra bestyrelsen et årsmøde. I dette vælges medlemmer af bestyrelsen og revisorer, og bestyrelsen gør rede for udførelsen af sit hverv. I dette årlige møde afgøres tillige de forslag og andragender fra medlemmer i foreningen, som måtte være indsendte til bestyrelsen inden marts måneds udgang. Bestyrelsen meddeler tillige i hvert bind af det historiske tidsskrift en nøjagtig beretning om foreningens virksomhed og pekuniære forhold, ligesom der også med passende mellemrum offentliggøres en fortegnelse over dens medlemmer. Ekstraordinære almindelige møder afholdes, når enten bestyrelsen finder det hensigtsmæssigt eller det forlanges af 30 medlemmer i en til bestyrelsen stilet skrivelse.

§ 7.

Forandringer i disse vedtægter kunne alene ske i foreningens årsmøder. Forslag til sådanne forandringer fra medlemmernes side må indgives til bestyrelsen inden hvert års 1ste marts. Både i dette tilfælde, og hvis bestyrelsen vil foreslå forandringer, må de 14 dage før mødet bekendtgøres for medlemmerne. Underændringer til foreslåede ændringer skulle anmeldes for bestyrelsen 3 dage forinden mødets afholdelse. For at give beslutninger, som forandrer vedtægterne, gyldighed, må i det mindste 30 medlemmer, bestyrelsen iberegnet, være tilstede i mødet og $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende billige forandringen.

§ 8.

Et eksemplar af disse vedtægter skal medfølge ethvert bind af Historisk Tidsskrift.

Navneregister.

Ved Erling Ladewig Petersen.

- Aabenraa 623.
Åberg, A., svensk historiker, arkivmand 475, 492.
Åbo 296.
Åke Hansson, svensk ridder 80.
Aakjær, Svend, rigsarkivar, dr. phil. 359, 597—98, 602, 604—05, 615—16.
Ålandsøerne 622—23.
Aalborg 27, 106, 354, 388, 413.
Aalholm len 618.
Aarhus 13, 35—36, 41, 50, 64, 74, 92, 354, 378, 413, 625. — universitet 516, 519, 625—26.
Årstad h. (Halland) 596—97, 609, 611—13.
Åsbo h., Sdr. (Skaane) 485.
Aasen, I., norsk sprogforsker, digter 504.
Abbassiderne, kalifdynasti 155—57, 465, 467—68, 470.
‘Abdallāh b. ‘Abbās, arab. traditionist 470.
Abd al-Malik b. Marwān, kalif 154.
Abildgaard, S., arkivtegner 231.
Abraham, gl.-test. profet 145.
Abrahamstrup len 72—73.
Abū Bekr, kalif 155, 459, 468.
Abū Muhammed Alī b. Hazm, spansk-arab. jurist 469.
Achelis, Th. O., ty. historiker 242, 530, 632.
Adlersparre, G., sv. officer, statsmand 373—74, 376—77.
Adruḥ, oase i Palæstina 459, 464.
Afrodito (Kūm Ishḳāw, Ægypten) 153.
Afzelius, A., prof., dr. phil. 516—19.
Agerskov s., (Haderslev a.) 233.
Ahlefeldt, holstensk-da. adelsslægt 343. — Benedikt, kgl. råd 412—13. — Ditlev, officer, diplomat 338. — Frederik, storkansler 355. — Hans, dep. i rentekammeret 168, 180. — -Laurvigen, V. F., officer, greve 132.
Ahlund, N., svensk historiker, prof. 227—29.
al-Aḥṭal, arab. digter 466.
Akershus 344.
Albrecht af Brandenburg, hertug af Preussen 25. — I, hertug af Braunschweig 358. — II, hertug af Mecklenburg 425. — VII, hertug af Mecklenburg 27. — af Meissen, hertug af Sachsen 38.
Alexander II, russ. czar 541—42, 544, 549, 589, 635. — hertug af Anhalt-Bernburg 120.

- Alexandra, eng. dronning 545, 547, 593—94.
- Alfred, eng. prins 540—45, 576, 593.
- Alfsen, P., kannik, runetegner 231.
- ʿAlī b. Abī-Ṭālib, kalif 155, 459—60, 462, 464—67, 469—70.
- Alin, O., svensk historiker, politiker 372.
- Allen, C. F., historiker, prof. 100, 110—15, 505—06.
- Alryth (Årstad h.) 611.
- Als 144, 247.
- Altenburg, D. v., ordenshøjester 407.
- Altona 232, 430, 433, 437, 439, 444, 447.
- Amalia, græsk dronning 536.
- Ambrosius Bogbinder, borgmester 22, 60.
- Amurger, E., tysk historiker 511—15.
- Amsterdam 102, 302, 320, 512.
- Anders Skriver, (i kancelliet) 13, 80.
- Anders Christiernsen, karmeliterprovincial 49—50.
- Andersen, E., prof., dr. jur. 279—81, 284, 294. — H. C., eventyrdigter 208. — J. Osk., kirkehistoriker, prof. 2—3, 5—9, 24, 30, 35, 39, 44—46, 53—55, 57—61, 64—67, 70—71, 83, 99—101, 106—08, 521. — N. K., prof., dr. theol. 7, 71, 215.
- Andersson, I. M., svensk historiker, fil. dr. 358, 362—68.
- Anderum, hgd. (Albo h.) 490.
- Andrup, O., musæumsdir., mag. art. 356. — Zelia Nina, fru 232.
- Andræ, C. G., officer, politiker 116—17, 119, 429, 449, 586. — Hansine, geheimerådinde 371.
- Anhalt-Bernburg, hertugd. 120.
- Anna, eng. dronning 327—28.
- Antonellus, borger i Milano 16.
- Antonius, Povl Helgesens medhjælper 29, 35.
- Antwerpen 31.
- Antvorskov kloster 82, 90, 387, 389—90, 413.
- Appel, Cornelius, højskolemand 631.
- Archangelsk 301, 514.
- Archiboldus, Johs. Angelus, pave­lig legat 15—16, 86.
- Archimedes, græsk fysiker 158.
- Arenchil, M., skånsk provst 483, 485.
- Arendt, M. F., oldforsker 231.
- Aristoteles, græsk filosof 160.
- Arndt, Joh., ty. teolog 241.
- Arnold af Brescia, ital. teol. forf. 627.
- Arup, Erik, prof., dr. phil. 5—6, 84, 100—01, 193, 197, 329—57, 389, 625.
- Asaka, se Asige.
- Ascheberg, R. v., svensk general­governør 475, 478, 480, 486—88.
- Asige (Asaka, Årstad h.) 611.
- Aslaksen, Cort, prof. 242.
- Assiden, gods (Kurland) 246.
- Athen 158, 536, 538—39, 544, 548, 552—53, 556, 568, 575, 585—86, 588, 591, 593, 595.
- Attaworæ, by i Höks h. 610.
- Aubertin, Anne Marie 324. — N. 324.
- August I, polsk konge, hertug af Sachsen 328.
- Augustenborg 134.
- Augustin, kirkefader 455, 472, 520.
- ʿAwānah b. al-Kalbī, arab. historie­skriver 460—61, 463, 471.
- d'Avaux, Cl. M. comte, fransk diplo­mat 309.
- Avignon 418.
- Bach, E., lektor, dr. phil. 625—28.
- Bacon, Francis, eng. filosof 502.
- Baden, Oluf Mortensen, biskop 50, 76, 84.

- Bader, K. S., schweiz. historiker 532.
- Bagge, Povl, prof., dr. phil. 97, 191—96, 208—12, 641.
- Baghdad 156, 158, 160, 469.
- Bahnsen, Chr. Aug., seminariefors-
stander 631.
- al-Balādurī, arab. historieskriver
471.
- Balkager-Snårestad (Ljunits h.) 483.
- Ballenstedt, by og slot (Harzen) 120,
552, 554, 558, 560, 590, 594—95.
- Ballum marsk 388.
- Bang, Gustav, historiker, politiker
334. — P. G., jurist, politiker 255
—56, 266—67, 271—73, 276, 279
—80, 283—84, 289.
- Baramåsa (Baramus, Höks h.) 610.
- Bardenfleth, C. E., embedsmand, po-
litiker 250, 253—54, 268, 275, 277
—79, 290.
- Barfod, Fr., politiker, forf. 353.
- Barnekow, Kjeld Christoffer, t. Vid-
skøfle 489.
- Barth, Hans, bogtrykker 28.
- Bartholin, Caspar, teolog, læge 242.
— Ths., læge 336.
- Barton, Andreas, skotsk fribytter
51—52.
- Basel 74—75. — universitet 30, 242
—43.
- Bassewitz, H. F. v., slesv.-holst. em-
bedsmand 233—34.
- Baudissin, W. H. v., generallojtn.
619.
- Bauer, Fr. v., generallojtn. 619.
- Bautzen (Sachsen) 425.
- Bayern 539.
- Beauharnais, Eugène, hertug af
Leuchtenberg 540.
- Bech, Aug., gårdejer, politiker 136.—
-Friis, da.-svensk adelsslægt 490.
- Beldenak, Jens Andersen, biskop 16,
25, 65, 81, 104.
- Bell, R., skotsk orientalist 149—50.
- Beloch, K., ty. historiker 518.
- Benzon, N., generalprokurør 325.
- Berckentin, C. A. greve v., statsmi-
nister 167—68, 170—75, 178—79.
- Berg, Harald, svensk historiker 361.
- Bergen 336.
- Berlin 249, 257, 260, 263—64, 443,
499.
- Berling, I. E. C., bogtrykker, kam-
merherre 630.
- Bernadotte, se Karl XIV Johan.
- Berns, Alb. Baltser, købmand 511,
515.
- Bernstorff, A. P., statsmand 169,
181, 187. — Albrecht greve v.,
preuss. udenrigsminister 636. —
J. H. E., statsmand 167—68, 176,
182, 184, 187—90, 197, 199—200.
- Beuningen, Konrad v., hollandsk
diplomat 332.
- Bevin, E., eng. politiker 629.
- Beyer, Hans, ty. historiker 531.
- Bibliotek, det kgl. 112, 114, 232,
525—26, 535—36.
- Bielke, Gunilla, svensk dronning 222.
— Hogenskild, svensk rigsråd 219
—20, 222—24. — Ture, sv. rigs-
råd 223—24.
- Bille, Anders, rigsråd 42. — Anders,
rigsmarsk. 345. — C. St. A., re-
daktør, politiker 137, 211, 553. —
Chr. Høyer, diplomat 251, 255,
257—58, 260—61, 263, 266, 275,
277—78. — Ove, biskop 4—5, 35
—36, 39, 41—44, 61, 66, 101, 107.
— St. A., søofficer, minister 116,
120—21, 139, 142, 279—81, 559,
576, 580—81, 590. — Torben, di-
plomat 550, 553, 567—68, 570—
73, 578—79, 586, 588—89. —
-Brahe, F. P., diplomat 495. —
P., lensgreve 204.

- Birch, L. V., nationaløkonom, prof., politiker 166.
- Bircherod, Jens, biskop 526.
- Birger Gunnersen, ærkebiskop 12, 73—74, 80—81, 83, 88—89.
- Biskopstorp (Halland) 610.
- Bismarck, O. v., tysk statsmand 238—39, 443, 447, 497, 499, 531, 533, 634, 636.
- Bistrup gods (Lyng-Kronborg h.) 356.
- Bjurling, O., svensk økonomisk historiker 491—92.
- Bjære h. (Skaane) 601—02, 607—08.
- Bjørnson, B., norsk digter 503—04.
- Björnstierna, O. M. F., svensk diplomat 143—44.
- Blanckenborg, Karen Knudsdatter 352, 354. — Knud Jacobsen, borgmester 352—54. — Peder Knudsen, borgmester 352, 354.
- Blatt, F., klass. filolog, prof. 625.
- Blavatski, V. O., russ. historiker, prof. 379.
- Blekinge 374, 476, 479, 485.
- Blicher, St. Steensen, digter 205.
- Blixen-Finecke, C. F. baron, politiker 117, 122—23, 127, 432.
- Blom, G. Authén, norsk historiker 378.
- Blome, Ad., holstensk godsejer, politiker 442, 449.
- Bluhme, C. F., politiker 117, 119, 122, 125, 245, 250—58, 260—81, 283, 285; 289—91, 293—94, 450, 454, 498—99, 552, 576, 586.
- Bock, K. N., rektor, dr. phil. 215.
- Bohr, N., fysiker, prof. 208.
- Bolin, S., svensk historiker, prof. 359, 378, 597—98, 601, 610, 614—17.
- Bonde, Åge 215.
- Bornholm 18, 81, 85, 303, 330.
- Bortfeld, G. v., livlandsk viceordensmester 386—88, 390, 406, 412—13.
- Botniske bugt, den 298.
- Bourbon, fransk kongeslægt 555.
- Boyens, John, ty. historiker 530.
- Boysen, C., ty. historiker 442.
- Braem, Goddert, hamburgsk købmand 311. — Joh., storkøbmand 311.
- Brahe, da. adelsslægt 526. — Else, t. Vidsköfle 490. — Jørgen, rigsråd 343—44. — Karen, bogsamler 526—27. — Tyge, astronom 242, 481.
- Brandenburg 366—67, 405, 407—09, 412—18, 420, 422.
- Brandt, A. v., ty. historiker, prof. 639. — O., ty. historiker, prof. 234.
- Bras, G. le, fransk historiker, prof. 379.
- Braunschweig 95.
- Bregendahl, L. N., overretsassessor, politiker 136.
- Breide, Markvard, kgl. høvedsmand i Estland 400.
- Bremen 343, 620.
- Bricka, C. F., rigsarkivar 30—31.
- Brienne, H.-L., fransk udenrigsmin. 341.
- Brink, R. C. Backhuisen v. d., holl. arkivmand 243.
- Bro-Jørgensen, J. O., arkivar, mag. art. 165, 176, 186, 618—20.
- Brochmand, Jesper, biskop 336.
- Brockenhuus-Schack, F. L. H. greve, amtmand 126.
- Brodersen (Riisbrigh) Thomas, borgmester 349, 354.
- Brostrup, Jens, ærkebiskop 80, 89.
- Brown, N., amer. historiker, prof. 380.
- Bruchofen, H. v., hofpræst 82.

- Bruhn, E. P., generalløjtn. 135.
- Brunnov, Ph. I., russ. diplomat 542, 551, 571—72, 578, 587, 589, 634.
- Bruun, H., overarkivar 640. — M. P., fabrikant, politiker 136, 590. — P. D., højesteretsassessor, politiker 506.
- Bruxelles 552.
- Brändström, E., svensk diplomat 623.
- Bræstrup, C. J. C., politidirektør 282, 586, 588, 591.
- Brømsebro 343.
- Brøndum-Nielsen, Johs., filolog, prof. 524.
- Bucheister, H. C. L., redaktør 137.
- Buckle, H. T., eng. historiker 502.
- Budberg, A. baron, russ. diplomat 263.
- Buddeus, Joh. F., ty. teolog 241.
- Budé, G., fransk videnskabsmand 2.
- Buhl, Fr., orientalist, prof. 149.
- Bulgaris, D., græsk statsmand 545, 591.
- Bull, E., norsk historiker, prof. 507. — E., norsk historiker, konservator, cand. philol. 507—11.
- Bunge, F. G. v., ty. historiker 382—83, 385, 399—400, 403, 411, 422.
- BunketofteLund (Skaane) 60.
- Buresch, E.-S., ty. historiker 632—33.
- Butterfield, H., eng. historiker, prof. 378.
- Bülow, Bernh., diplomat 257, 264. — Joh., diplomat 589.
- Bækkeskov kloster, hgd. (Villands h.) 489—90.
- Børglum h. 602—05. — kloster 53.
- Bååth, L. U., svensk historiker 214.
- Carl, se Karl.
- Carlsen, H. R., godsejer, politiker 124, 128.
- Carlson, F. F., svensk historiker 528, 530.
- Casse, A. L., jurist, politiker 116, 126—27, 129—30, 136, 142, 580.
- Cavour, C. B. di, ital. statsmand 499.
- Cetto, A. de, bayersk diplomat 568.
- Chamberlain, Joseph, eng. statsmand 212.
- Charlotte, landgrevinde af Hessen-Cassel 141.
- Chevallier, L., fransk historiker 379.
- Christensen, Aksel E., prof., dr. phil. 329, 356—57, 378. — Balthazar, politiker 124, 139. — L. P., redaktør 215. — Villads, rådstuearkivar, dr. phil. 296—97, 299, 301—02, 319. — Wm., arkivar, dr. phil. 386, 388.
- Christian I, da. konge 3, 13, 37, 40, 50, 52, 69, 74. — II, da. konge 3, 6—7, 11, 13—23, 25, 30—31, 36, 38, 42, 45—46, 48, 50, 56, 59, 61—65, 67—68, 70, 73—74, 78—83, 85—87, 90, 92—97, 99—100, 103—06, 108, 217, 332, 523. — III, da. konge 10, 24, 26—28, 33, 35, 39, 42, 58, 84, 95—96, 105, 109, 220. — IV, da. konge 304—05, 309—10, 312, 314—17, 329—30, 334—35, 337—40, 342—46, 353, 487, 490, 514, 525, 583, 618—20. — V, da. konge 344. — VI, da. konge 175, 180, 194. — VIII, da. konge 233, 245, 372, 375, 506. — IX, da. konge 113, 115—22, 124, 127—29, 131—35, 139—41, 143—44, 272, 276—77, 279, 289, 429, 431, 433—34, 439—42, 445—53, 547—54, 556—62, 564—65, 567, 569, 571, 573—78, 580—86, 590—»V«, udvalgt prins 340, 618—20. 91, 593—95. — August, hertug af Augustenborg 118, 248, 429, 443,

495. — Frederik, se Christian VIII.
- Christianeum, skole (Hamburg) 232, 525—26.
- Christiania 143, 344.
- Christiansen, Antonie, f. Schumacher, fru 525—26.
- Christiern, se Christian.
- Christina, da. dronning 36—38, 78, 80, 89. — svensk dronning 529.
- Christoffer I, da. konge 610. — II, da. konge 400—04, 408, 417, 427. — greve af Oldenburg 23, 26—28, 33, 40—42, 53.
- Cicero, Marcus Tullius, rom. statsmand 517.
- Clarendon, G. W. F. V. earl of, eng. statsmand 538.
- Clason, Sam., svensk historiker 528.
- Clausberg, Chr. v., revisor 180.
- Clausen, H. N., biskop, politiker 248.
- Clemens VI, pave 417, 421, 428.
- Clement, »skipper«, jydsk oprørsleder 27.
- Colet, John, eng. humanist 2.
- Comte, Aug., fransk filosof 502.
- Cowley, H. R. Ch. W., eng. diplomat 539, 544, 547, 549, 554—55, 567—69, 572, 575, 588.
- Coyet, Wilh. Jul., skaansk lagmand 490.
- Cracauw, C. v., holl. diplomat 311—12, 314—15, 320.
- Cromwell, O., eng. statsmand 356.
- Crone, V. Chr., politidirektør 135—38.
- Cyber, Christiernus Umbra (muligt identisk med Chr. Torkelsen Morsing) 29—33, 107.
- Cæsar, Cajus Julius, rom. statsmand 517.
- Daac, Claus, rigsadmiral 340. — Ludvig, norsk historiker 503.
- Dagmar, russ. kejserinde 139.
- Dahl, J. C., officer 131—34, 139. — Johs. M., præst 631.
- Dahlberg, E., svensk ingeniørofficer 345.
- Dahlmann, F. C., ty. historiker, politiker 232.
- Daicoviciu-Jasi, C., rumænsk historiker, prof. 379.
- Dalby (Skaane) 480.
- Damascus 153, 156, 462—63, 465.
- Dan, sagnkonge 68.
- Danner, Louise grevinde 430, 582, 629—30.
- Danneskiold-Samsøe, Fr., søofficer, statsmin. 186, 189.
- Dannevirke 110, 112—14, 132—43, 446.
- Dansk historisk fællesforening 527—28.
- Danzig 295, 304—05, 315.
- Darwin, Ch. R., eng. naturforsker 502.
- David, C. N., nationaløkonom, politiker 114, 119, 429, 450, 552.
- Davidson, J., redaktør 137.
- Dehio, L., ty. historiker 531—32, 636—37.
- Delbrück, H., ty. historiker 532.
- Delmenhorst, borg (Oldenburg) 79.
- Demstrup, hgd. (Gerlev h.) 225.
- Detmar, lybsk historieskriver 361—62, 364, 388, 414, 422, 425. — foged i Karhus 427.
- Diderichsen, P., filolog, prof. 171.
- Dilke, sir Ch., eng. politiker 592.
- ad-Dinawarī, Abū Hanīfah, arab. historieskriver 472.
- Diocletian, rom. kejser 153.
- Disraeli, B., eng. statsmand 592.
- Ditmarsken 80.

- Djursland 378.
- Dockum, C. E. v., søofficer, marine-
min. 250, 253, 268, 279.
- Donau 379.
- Doria di Prela, greve, ital. diplomat
144.
- Dorothea af Brandenburg, da. dron-
ning 80.
- Dorpat 359.
- Dotèzac, A.-V.-A., fransk diplomat
121, 141, 550, 553, 561, 565, 575—
76, 583—84.
- Dow, Sterling, amer. historiker, prof.
379.
- Dragsholm slot (Ods h.) 33, 603.
- Dragør 298. — rev 296.
- Dreyleven, B. v., livlandsk ordens-
mester 395, 397—98, 400—01,
403.
- Driault, E., fransk historiker 535.
- Droysen, G., ty. historiker 227.
- Dueholm kloster (Mors) 31.
- Dverig, S. Friis, justitsråd 325.
- Dybbøl 134, 144.
- Dybdahl, V., arkivar, mag. art. 501,
504.
- Dyggve, E., arkitekt, arkæolog 625.
- Dyveke Sigbritsdatter 11, 14, 84, 86,
91—93, 96—97, 102, 108.
- Døssing, Th., biblioteksmand, ge-
sandt 629.
- Ebenhausen, Bertold v., brandenb.
ridder 423.
- Edward VII, eng. konge 547, 585.
- Ejderen 435.
- Ekdahl, N. J., svensk præst, histo-
riker 523.
- Elbagen, se Malmø.
- Elisabeth af Habsburg, da. dronning
15, 38, 81. — da. prinsesse 80, 83.
- Ellenborough,, Jane E. Lady 574.
- Ellinge, hgd. (Harjager h.) 489.
- Elliot, sir H. G., eng. diplomat 544,
546, 548, 554, 585.
- Engelbert, borger i Vejle 59.
- Engels, Fr., ty. socialistteoretiker
199.
- Engelstoft, C. T., biskop, historiker
2—4, 26, 28, 34—35, 45—46, 57,
99—101, 106, 128—30, 505.
- Engeström, L. v., svensk udenrigs-
min. 373—77.
- Erasmus af Rotterdam, nederlandsk
humanist 1, 28, 34, 57, 62, 78, 99,
106—07.
- Eratosthenes, græsk astronom 158.
- Erik Plovpenning, da. konge 359. —
Glipping, da. konge 358, 360. —
Mened, da. konge 362—64, 366—
68, 604. — af Pommern, da. konge
75, 216—17. — XIV, svensk
konge 219—20. — svensk hertug
362.
- Ernst, hertug af Coburg 545—46. —
fyrste af Leiningen 546. — af
Meissen, hertug af Sachsen 37—38.
- Erslev, Kr., historiker, prof. 82, 84,
244, 362, 367, 521.
- Esmarch, H. C. v., overretsråd 192.
— Ole, kammerråd 203—04.
- Esrom kloster 413.
- Essenbæk kloster 413.
- Euklid, græsk matematiker 158.
- Eusebios, græsk kirkelærer 472.
- Ewers, baron d', russ. diplomat 115,
125, 129, 131.
- Evjen, O., norsk-amer. historiker 350
—51.
- Faaborg, Hans, slotsskriver 11, 14—
15, 78, 84, 86, 91, 96—97.
- Fabricius, Just, købmand 188. —
K., prof., dr. phil. 5—6, 232, 346,
350—51, 474—94, 516.
- Falster 618.

- Falsterbo 365, 485, 623. — rev 296—98.
- Faurås h. (Halland) 597, 605, 611—15.
- Fauråsgård (Faurås h.) 611—12.
- Feilberg-Jørgensen, A., rektor 214.
- Fenger, C. E., læge, politiker 116, 119—23, 125, 130, 370, 580.
- Ferdinand I, ty.-rom. kejser 81.
- Fernando, titulær konge af Portugal 546.
- Fibiger, J. S., officer 250.
- Fichte, J. C., ty. filosof 533.
- Filip IV, konge af Spanien 332. — da. prins 81.
- Fincke, Caspar, kunstsmed 334.
- Finderup (Nørlyng h.) 362.
- Fink, Troels, prof., dr. phil. 378.
- Finlay, G., eng. historiker 585.
- Finske bugt, den 298, 303.
- Firenze 627.
- Fischel, W. J., amerikansk orientalist 161—62.
- Fjære h. (Halland) 596—99, 602, 608, 611—13.
- Fleming, Claes, svensk statsmand 529—30. — Herman, skaansk lagmand 489.
- Flensborg 105, 113, 129, 212—18, 343, 369, 530, 633.
- Flensborg, C. J., officer, krigsmin. 250, 253, 260, 279.
- Fogh, S., kancelliråd 206.
- Fonnesbech, C. A., godsejer, politiker 119, 124.
- Forbes, A. J., holl. historiker, prof. 379.
- Frankfurt a. M. 81, 420, 498, 530, 634.
- Frans Vormodsen, kirkereformator, biskop 23—24.
- Fredericia 144.
- Frederik I, da. konge 6, 14, 21—22, 24—25, 42, 45—46, 56, 59, 61, 65, 67—68, 70, 74, 91, 95, 100, 104—06. — II, da. konge 10, 80, 490. — III, da. konge 332—33, 342—46, 348—51, 353—56, 620. — IV, da. konge 320, 322, 325—28. — V, da. konge 170, 175, 187. — VI, da. konge 200, 377, 521. — VII, da. konge 120, 129, 213, 233, 247, 253—54, 257—62, 264—65, 267—72, 276—90, 294, 429, 549—54, 556—59, 561—64, 567, 572—74, 577—84, 590, 592, 594—95, 630. — VIII, da. konge 135, 138, 141, 583. — III, hertug af Gottorp 619. — »VIII«, hertug af Slesvig-Holsten 434, 531. — Christian, hertug af Augustenborg 373. — Ferdinand, arveprins 276—77, 280—81, 583.
- Frederiksen, N. C., nationaløkonom, politiker 137.
- Frederikshald 507—09.
- Frederiksstad 507—09.
- Freytag, G., ty. digter 531.
- Fridericia, J. A., historiker, prof. 334, 338, 341, 345—46, 350, 355.
- Friedericke, hertuginde af Anhalt-Bernburg 120, 552.
- Friis, da. adelsslægt 526. — Aage, historiker, prof. 442, 444, 446—48, 450, 500. — Astrid, prof., dr. phil. 164, 172, 179. — Chr., t. Kragerup, kansler 295, 297, 299, 301—02, 312—15, 318—20, 340, 342. — Joh., t. Ørridslev og Løjtved 352.
- Frisch, H., klass. filolog, prof., politiker, 625.
- Fruin, R., holl. historiker, prof. 244.
- Fryxell, A., svensk præst, historiker 229.
- Funch, W.C.A.F., marineofficer 591.
- Fussing, H. H., lektor, dr. phil. 225—27, 334.

- Fyen 18, 226, 334, 416, 609, 615.
 Færøerne 303, 308.
 Fønss, P. S., amtmand 203—04.
- Gabel, Christoffer, kgl. kammerskriver, statholder i Kbh. 346—49, 351, 355—56. — Fr., diplomat, statholder i Norge 350.
- Gabler, Matthias, professor 30—31.
- Gade, Kirsten (f. Winther), fru 351.
- Galen, græsk læge 158.
- Galster, G., overinspektør, dr. phil. 640—41.
- Galt, Peder Ebbesen, rigsråd 40—44.
- Gardet, L., fransk orientalist 161.
- Garibaldi, G., ital. frihedshelt 566.
- Geijer, E., svensk historiker, digter 229.
- Gelderland 244.
- Gelzer, M., ty. oldtidshistoriker 517.
- Genua 627.
- Georg I, eng. konge 555. — I, græsk konge 545, 547, 549—50, 553, 556—59, 561, 563—64, 566, 568—69, 571—73, 575—76, 580—95.
- Gerald, sir Wm. R. S. Fitz, eng. understatssekretær 495.
- Gerard, M., fransk historiker 380.
- Gerhard III, greve af Holsten 406—08, 416, 427. — greve af Oldenburg 54, 79. — Joh., ty. teolog 241—42.
- Gerlach, E. L. v., preuss. politiker 636.
- Gernet, A. v., ty. historiker 383, 399, 403.
- Gers h. (Skaane) 480.
- Gersdorff, J., rigshofmester 345—46, 348, 354—55.
- Gessingholm hgd. (Gerlev h.) 225.
- Giedde, Ove, rigsadmiral 344.
- Giers, N. K. v., russ. udenrigsmin. 239.
- Giessing, Chr., genealog 323.
- Gilbert, F., amer. historiker 378.
- Giseler, Tile, admiral 51—52, 81, 84.
- Gladstone, W. E., eng. statsmand 238—39.
- Glamann, K., universitetsadjunkt, dr. phil. 172.
- Glasgow 130.
- Glob, Niels, biskop 80.
- Glücksburg 133—34, 429, 547.
- Glückstadt 312, 338, 343.
- Godefroy, hamburgsk senator 430.
- Goerres, I. v., ty. forfatter 533.
- Goethe, Joh. Wolfg., ty. digter 533.
- Goldziher, I., ungarsk orientalist 146, 152.
- Gortchakoff, A. v., russ. udenrigsmin. 448, 453, 541, 544, 588.
- Goslar 386.
- Gotland 42, 80, 303.
- Gottorp 131, 530. — slot 233.
- Gram, Hans, historiker 3, 109, 232, 317—18, 381, 383, 399, 411, 521.
- Gran (Ungarn) 30.
- Grandjean, Louis E., søfartshistoriker 300—02, 319.
- Graswinckel, D.P.M., holl. arkivmand 244.
- Grey, Ch., eng. general, kgl. privatsekretær 548, 559. — sir Edw., eng. statsmand 623—24.
- Griffenfeld, Peder Schumacher, statsmand 350, 355, 525.
- Grimeton (Himle h.) 613.
- Grimme, H. v., ty. orientalist 150.
- Grivas, D., græsk officer 566, 574—75.
- Gros, J. B. L. baron, fransk diplomat 571—72, 587.
- Grubbe, Sigvard, kancelliembedsmand, diplomat 242.
- Grundtvig, N. S. F., præst, digter 282.

- Grunebaum, G. E. v., østrigsk-amerikansk orientalist 157—62.
- Grüne, I. P. M., redaktør 141.
- Gubbins, sir Colin M., eng. officer 629.
- Gudvalla kloster (Estland) 396.
- Guey, M., fransk historiker 379.
- Gumprecht, ty. bankierhus 206.
- Gustav I Vasa, svensk konge 21, 27, 58, 87, 104, 219—20. — II Adolf, svensk konge 224, 227—29, 339, 529, 619. — V, svensk konge 621—24.
- Göldencrone, O. G. baron, marineofficer 591.
- Gyldenstjerne, adelsslægt 490. — Aksel t. Svaneholm og Karlsholm 490. — Knud Henriksen, biskop 22—25, 45. — Knud Pedersen, rigsråd 84, 91, 93—95.
- Gyllenborg, Jacob, svensk embedsmand 528—30.
- Gyllenstierna, Joh., svensk statsmand 476—79, 528.
- Gynthelberg, Jens, t. Gundestrup 352. — Mette 352.
- Günther, Fr., oversekretær 343.
- Gökhem (Viske h., Västergötland) 27.
- Gönge, N. og S. h. 485, 598.
- Göttingen 201, 384.
- Gøye, adelsslægt 526. — Anne, bogsamler 526. — Mogens, rigshofmester 20—21, 24, 56, 73. — Sophie Mogensdatter 20.
- Haag, H., belg. historiker, prof. 380.
- Hadeby Nor 131.
- Haderslev 314, 632. — amt 247, 618.
- Hadrian VI, pave 81.
- Haelwegh, Alb., kobberstikker 356.
- Hafslund, norsk industrimand 508.
- Hage, A., handelsmand, politiker 124. — H., byfoged, politiker 128—29.
- Hagen (Haquinus sacerdos), sønderjydsd justitiar, præst 388.
- Hahn, Knut, svensk biskop 475, 478—81, 483, 485.
- b. Haldün, arab. historieskriver 155, 162.
- Hall, C. C., jurist, politiker 115—16, 118—25, 127, 131, 370—71, 429—34, 437—40, 446, 452—53, 496—97, 549—54, 559—65, 567—68, 570—81, 584, 587, 590, 594.
- Halland 88, 374, 475—76, 596—97, 602—03, 605—07, 609, 612, 614—17.
- Halmstad 26—28. — h. 598, 602, 610, 612—13.
- Halmstadgård (Halland) 610—11, 613.
- Halsted kloster len 618.
- Hambro, I., baron, bankier 547.
- Hamburg 173, 194, 248, 264, 302, 328, 442, 445, 449, 511—13, 515.
- Hamilton, E. I., amer. historiker 380. — H., svensk diplomat 143, 497, 561.
- Hammond, E., eng. understatssekretær 567.
- Hamsfort, Cornelius, læge, apoteker 82.
- Han h. 605.
- Hans, da. konge 14—15, 20, 38, 42, 50—52, 74, 76—77, 79—83, 89. — da. prins 81. — prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg 444, 446—47, 449. — Bartholomæussen (Tolder), lensmand 106. — Henriksen, kannik, årbogsforf. 4, 6—7, 9, 12, 39—44, 46, 54—56, 58, 61, 65—67, 70, 98, 107—08. — Laurensen, kannik 9. — Mikkelsen, borgmester 87, 332. — Skri-

- ver, se Hans Faaborg. — Tausen, kirkereformator, biskop 20, 22—25, 55—56, 58, 61.
- Hansen, Bernh., skoledirektør 215. — C. F., general, minister 247, 265, 267, 270, 279—80, 294. — C. Rise, overarkivar, cand. mag. 523—24. — Constantin, maler 370. — Heinr., arkitekturmaler 231. — Jørgen, biskop 247. — P.-E., adjunkt, mag. art. 4—9, 11—13, 24, 39, 43—44, 46, 54—55, 57, 59—61, 64, 66—67, 70, 101, 107. — A. C., lærer 506.
- Harderwijk (Holland) 318.
- Harlow, V. T., eng. historiker, prof. 380.
- Harplinge (Harpælyung, Halmstad h.) 610.
- Hase, K., ty. kirkehistoriker 241.
- Ḥassan b. 'Alī, kalifprætendent 468.
- Hauberg, P., numismatiker 604.
- Hauck, K., ty. historiker 379.
- Haupt, H., ty. historiker 232.
- Heckscher, E. F., svensk økonom. historiker, prof. 625—26.
- Hegel, G. W. F., ty. filosof 533.
- Hegermann-Lindencrone, C. D., generalløjtnant 117—19, 131.
- Heiberg, Johanne Luise, skuespillerinde 211, 369, 498.
- Heise, A., historiker, skolemand 4, 8, 13—14, 20, 26, 74, 82, 100, 108.
- Helgeå (Skaane) 480.
- Hellsen, H., redaktør 232, 525.
- Helsingør 93, 104, 295—97, 312.
- Heltzen, E. S. E., amtmand, politiker 126.
- Helweg, Johs., læge 341.
- Helvig, da. dronning 409.
- Henneberg, Bertold v., brandenborgsk råd 405—06.
- Henningsen, Sven, prof., dr. phil. 640—41.
- Henrik, greve af Holsten 425. — af Lüneburg, kansler 387, 420.
- Henry, M. M., fransk historiker 379.
- Herder, J. G. v., ty. digter 533.
- Herike, Goswin v., livl. ordensmester 392, 398, 400—01, 419—20, 428.
- Herman Andersen, afladshandler, korsbroder 80, 84.
- Hermansen, V., musæumsinsp., mag. art. 611, 613, 615.
- Herrestad h. (Skaane) 485.
- Hertugdømmerne, se Holsten, Lauenborg og Sønderjylland.
- Heussi, K., ty. kirkehistoriker 240—41.
- Hildebrand, E., svensk historiker 475.
- Himle h. (Halland) 596—99, 608, 611—13.
- Hinrichs, C., ty. historiker 533—34.
- Hintze, O., ty. historiker 532.
- Hiortsbiargh, se Hjortsberg.
- Hippokrates, græsk læge 158.
- Hitler, Ad., ty. diktator 638.
- Hjelholt, H., overarkivar, dr. phil. 213—14, 619, 640.
- Hjerm h. 607.
- Hjort, J. L. M., provst 631.
- Hjortsberg (Årstad h.) 611.
- Hjärne, H., svensk historiker 227.
- Hoeneke, Bartolomæus, livlandsk præst, historieskriver 395, 400—01, 419, 424, 426—27.
- Hojer, Andr., jurist, historiker 324.
- Holberg, Ludvig, historiker, digter 3, 109, 333, 336, 493.
- Holbæk 401, 413.
- Holdt, A. C. C., skolemand, forf. 213.
- Holm, Edv., historiker, prof. 233, 372, 531.

- Holmsted, Fr., købmand, industrimand 186—87.
- Holstein, J. L. greve, statsminister 168, 175—78, 182, 184, 192.
- Holsten, hertugdømme 104—05, 115, 118, 139—41, 232—35, 238, 246—47, 249, 251, 253—63, 265—70, 272—73, 276, 280, 286—94, 334, 343, 356, 367, 415, 426, 429—36, 438—46, 448—54, 506, 530, 560, 564, 619, 633, 636.
- Hope Island 297.
- Horns h. (Sjælland) 72.
- Horsens 26, 354.
- Hoseøl, Peder, drost 360—61.
- Hude, K., filolog, rektor 516.
- Hudson, James, eng. diplomat 539.
- Huitfeldt, adelsslægt 526. — Arild, rigskansler, historieskriver 3, 9, 38, 71, 74, 103, 106, 337, 358, 360 61, 365—67.
- Hulmgærthorp (Höks h.) 610.
- Hvidehavet 301, 309, 319, 512.
- Hvidt, E. J., assurancemægler 434. — L. N., finansmand, politiker 434.
- Hvidtfeldt, Joh., landsarkivar 213—14, 527.
- Hällestad (Skaane) 480.
- Hälsingborg 28, 214, 485, 492.
- Høeg, C., klass. filolog, prof. 625.
- Höhlbaum, K., ty. historiker 383, 399, 403, 411.
- Höjer, T. T:son, svensk historiker, prof. 372.
- Höks h. (Halland) 598, 610, 612—13, 615.
- Ibsen, H., norsk dramatiker 504.
- Ieorgius cocus, se Jørgen Kock.
- Île d'Ouessant 296—98.
- Ingeborg, hertuginde af Halland 423.
- Instituttet for Historie og Samfundsökonomi 507, 626.
- Irminger, C. L. C., orlogskaptajn 133.
- Iselin, R., købmand, industrimand 187.
- Isidor af Sevilla, spansk historieskriver 453, 472.
- Isted (Sydslesvig) 265.
- Isvolsky, A., russ. udenrigsminister 623.
- Iuul, Stig, retshistoriker, prof. 97, 214.
- Iversen, P. Kr., arkivar, mag. art. 215.
- Ivøsøen (Skaane) 490.
- Jacob I, eng. konge 310, 316—17, 332. — II, eng. konge 555.
- Jacobsen, J. P., forfatter 171. — Sten, skånsk præst, historieskriver 481.
- Jacobus Jacobi de Dacia, kannik 242.
- Jan Mayen 296—98.
- Janina (Albanien) 593.
- Jansen, Jan, holl. kaptajn 296—97.
- Jena, universitet i 240—42.
- Jensen, Sig., stadsarkivar, dr. phil. 169, 183.
- Jerusalem 381, 423.
- Jespersen, C. M., overretsprok., politiker 506.
- Jessen, J., redaktør 214. — Th. B. v., statsmand 321.
- Jesus 145.
- Joachim, kurfyrste af Brandenburg 80, 83.
- Johan III, svensk konge 219—24. — III, greve af Holsten 388, 408. — af Hohenzollern, borggreve af Nürnberg 420. — fyrste af Werle 425.
- Johannes cocus, se Hans Kock. — Damascenos, græsk kirkefader 159. — Kinnamos, byzantinsk

- historieskriver 626—27. — Lauge-
sen, væbner 388. — Magnus, svensk
ærkebisp, historieskriver 82.
- Johannsen, Chr. G. W., amtmand
125—26, 128—29. — Fr. H. Chr.,
amtmand 247. — G., sønderjydske
politiker 218.
- Jon Tursen, kannik, historieskriver
82.
- Joniske øer, de 544—45, 548, 556—
57, 560, 565, 567, 569—70, 572—
74, 580, 588.
- Joukov, E. M., russ. historiker, prof.
379.
- Juel, Christence, Knud Gyldenstier-
nes t. Skovsbo 335. — K. F., offi-
cer, diplomat 377. — Iver Kjeld-
sen, t. Astrup 27. — Jens, maler
207.
- Julius, prins af Glücksburg 591.
- Justinian, byzantinsk kejser 153,
158.
- Juul, M., dommer 204.
- Jylland 18, 24, 33, 55, 59, 91, 99, 299,
313, 341, 388, 604, 623, se også:
Nørrejylland.
- Jürgensen, U., hofurmager 205.
- Jørgen, da. prins, eng. prinsgemal
325—28.
- Jørgensen, A. D., historiker, rigs-
arkivar 4, 7, 57, 350, 386, 389, 525.
— Ellen, bibliotekar, dr. phil. 4—
5, 8, 19, 32, 36, 47, 83—85, 108,
500—01, 506. — S. J., gårdejer,
politiker 138. — Troels G., høje-
steretspræs., dr. jur. 368—72.
- Kågerød s. (Skaane) 481.
- Kaas, F. J., kancellipræsident 204. —
Jens, væbner 388.
- Ka'b b. Ġu'ayl, arab. digter 462.
- Kalgis, D., græsk officer, minister
549, 575.
- Kalmar 27.
- Kalundborg 13, 17, 94, 104.
- Kalø len 335.
- Kanaris, K., græsk admiral 566, 574
—75, 583—84, 593.
- Kap Farvel 297.
- Kararyth, (Kårred, Skåne?) 610.
- Karhus (Estland) 427.
- Karl V, ty-rom. kejser 81—82. — I,
eng. konge 316—17, 341. — II,
eng. konge 356. — Knutsson,
svensk konge 52. — IX, svensk
konge 220, 222—24, 529. — X
Gustav, svensk konge 477. — XI,
svensk konge 236—37, 476—79,
486, 493, 529—30. — XII, svensk
konge 327. — XIV, Johan, svensk
konge 372—77. — XV, svensk
konge 143. — landgreve af Hessen
565. — hertug af Slesvig-Holsten-
Sønderborg-Glücksburg 120. — af
Hamar, norsk biskop 86.
- Karlsholm hgd. (Skåne) 490. —
- Karlstadt, A., ty. kirkereformator
21, 99.
- Kattegat 330.
- Kaufmann, H., officer 132—33, 135.
- Kelstrup s. (Vemmenhøgs h.) 483.
- Kerckhuse (Estland) 426.
- Kiel 143, 246, 288, 292, 446, 531, 626.
— univ. 233, 240, 269, 530.
- Kierkegaard, S., filosof 208, 631.
- Kirchberg, Ernst v., ty. historieskri-
ver 362.
- Kjöllström, S., svensk kirkehisto-
riker 380.
- Klima, czekisk historiker, prof. 380.
- Klingenberg, Paul, generalpostme-
ster 330, 346.
- Knudsen, Johs., søfartshistoriker
296, 299—300, 313, 319.
- Koch, Ludvig, provst, historiker 166.
- Kock, Hans, borger i København,

- fribytter 51—52. — Jørgen, borger i København, fribytter 51—52. — Jørgen, møntmester, borgmester 23, 27. — Reimar, lybsk historieskriver 61, 92—93.
- Koht, Halvdan, norsk historiker, prof. 378, 500, 503.
- Kola-kysten 296, 301.
- Kolding 27.
- Kongeaen 212.
- Korner, Herman, lybsk historieskriver, kannik 361.
- Kornerup, Bjørn, overarkivar, kgl. ordenshistoriograf, dr. theol. 31, 500—01, 520—23. — Else, forfatterinde 500. — J., arkæolog 231. — Søren, generalfiskal 355.
- Korsør 130, 134.
- Krabbe, Tyge, rigsmarsk 28, 40—41, 60, 80.
- Krag, Anders, professor 242. — Niels rigshistoriograf 71. — Niels, geheimeråd 325. — Otte, rigsråd 349, 356.
- Kranold, R. H. C. C., embedsmand, politiker 119.
- Krantz, Alb., ty. historieskriver 36, 361.
- Krarup, Per, rektor, dr. phil. 208, 210—11, 625.
- Kremer, A. v., østr. orientalist 161.
- Kretzschmer, lektor, cand. mag. 213—14.
- Krieger, A. F., jurist, politiker 113, 116, 119, 121, 124—25, 127, 212, 368—72, 434. — I. C., major 135.
- Kristensen, M., filolog, højskolemand 57, 71.
- Kristianstad (Skaane) 480, 489, 492.
- Krogh, F. Chr. H., Landfoged 126.
- Krogsgaard (Skallerup s., Hids. h.) 31.
- Kufah 461, 463—65.
- Kuhlmann, H. I., ty. historiker 531.
- Kullen 299.
- Kurland 478.
- Kühle, S., forfatter 504.
- Kühnel, A. M. A., seminariefors­tander 631.
- Kähler, O., ty. landssyndikus 232.
- København 12, 20, 22—23, 25, 28—29, 38, 40—42, 45, 49, 53, 56, 58, 66, 71, 77, 79—81, 86—87, 89, 93, 97, 99, 104, 106, 108, 113, 115, 126—27, 129, 134, 136, 168, 173—74, 186—87, 196, 206, 217, 230, 243, 254—55, 258, 260, 266, 277, 282, 286, 292, 296—97, 305, 313, 320, 323, 336—41, 343—44, 348—49, 353, 355, 381, 414, 417, 419, 426, 431—33, 441—42, 447—49, 452—53, 490, 531, 535, 552, 557, 561, 574, 583, 620, 635. — universitet 5, 30, 162, 164, 480, 516, 520, 525—26, 628.
- Køge 53, 354.
- Köln 18, 80.
- Kønike Jepsen, domprovst 13.
- Køppen, G. L., mægler, grosserer 574, 591.
- Körbitz, I. C. v., hofmarskal 618.
- Labuda, G., polsk historiker, prof. 379.
- Lacander, M., skaansk provst 483.
- Laeken, slot (Holland) 552.
- Lahmiderne, arab.-mesopotam. dynasti 458.
- Laholm (Halland) 610, 613.
- Lammens, H., belg. orientalist, S. J. 152, 461.
- Landskrona 28, 49, 60, 492.
- Lange, Chr., norsk rigsarkivar 505—06. — Jens Iversen, biskop 50, 74.
- Langebek, Jacob, historiker 3, 36, 39, 347, 350, 521.

- Langeland 80.
 Largiadèrs, A., schweiz. historiker 532—33.
 Lars Olsen, kannik 13.
 Larsen, Svend, musæumsdirektør 353.
 Lauenburg, hertugd. 246, 258, 268, 290—92, 434—36, 438, 440—42, 445, 452—53, 560, 636.
 Lauffer, S., ty. historiker 379.
 Laxmand, Hans, ærkebiskop. 89. — Poul, rigshofmester 42, 70, 80, 83.
 Lebzelter, Chr., kammersekr. 618.
 Lehfeldt, R., handelskonsulent 215.
 Lehmann, O., politiker 114, 116, 119 —20, 123, 131, 251, 370, 434, 506, 559—60, 576—77, 581, 590.
 Leijonhuvud, Aksel, svensk statholder i Finland 223.
 Leipzig 241. — universitet 240.
 Lente, Chr., overkrigssekr. 321—22, 327.
 Lenz, Max, ty. historiker 532.
 Leo X, pave 21.
 Leopold I, belg. konge 546.
 Lesser, Joh. Georg, sekretær 321—22, 324—28.
 Leth, H. H., officer 591. — H. J., justitsråd 202.
 Lewis, B., eng. orientalist, prof. 161—62.
 Lhéritier, M., fransk historiker 535, 548.
 Lhuys, E. Drouyn de, fransk udenrigsminister 541, 544, 549, 555, 568—69, 572, 575.
 Liebe, C. F. I. H., statsrådssekretær 291.
 Liebenberg, C., jurist 505.
 Lillehammer (Norge) 507.
 Limbæk, Klaus, drost 388.
 Lindberg, F., svensk historiker, prof. 621—24.
 Lindebjerg s. (Halland) 88—89.
 Lindenow, Elisabeth Augusta 342. — Hans, rigsråd 343—44.
 Lindholm, hgd. (Voldborg h.) og gods 434, 447.
 Lindqvist, O., svensk historiker, doctent 528—30.
 Lindschöld, E., svensk rigskancelliråd 529.
 Linvald, A., rigsarkivar, dr. phil. 372, 375.
 Linz 81.
 Lippe, Chr. v. d., diplomat 306.
 Livius, Titus, rom. historieskriver 518—19.
 Lizard Head (Cornwall) 296—98.
 Lochen, Friedr. v. d., marsk, brandenb. råd 394, 413—14, 416—18, 420, 428.
 Lolland 618.
 Lomholt-Thomsen, Johs., lektor 214.
 London 141, 238—39, 498, 547—48, 552.
 Lorenzen, Vilh., lektor, dr. phil. 214 —15, 229—30.
 Louise af Hessen-Kassel, da. dronning 136—38, 141, 547, 551, 562, 576, 581—82, 584, 594. — Caroline af Hessen, prinsesse 120.
 Louvain 29, 32. — universitet 30.
 Lucoppidan, P. J., præst, hist. samler 42, 83.
 Ludewig, I. P. v., ty. jurist, historiker 39.
 Ludvig af Bayern, ty.-rom. kejser 387, 404—11, 413—15, 417—18, 420—21, 427. — XIV, fransk konge 345, 356. — konge af Ungarn 81. — d. æ., markgreve af Brandenburg 387, 403—04, 407—16, 418—23, 427.
 Luggude h. (Skaane) 485.
 Lund 24, 60, 62, 373, 475—76, 478,

- 480, 485, 492. — stift 479. — universitet 227, 481—82. — L., officer 138.
- Lundbye, C. C., general, minister 116, 118—19, 126, 139, 142.
- Lundt, Hans Nickelsen, borgmester 332.
- Lunge, Ove, t. Tirsbæk, rigsråd 27.
- Luther, Martin, ty. kirkereformator 21, 43, 56—57, 99.
- Luxdorph, B. W., embedsmand, forfatter 323.
- Lübeck 27, 51, 80, 105, 297, 363, 365, 387, 406, 408, 413, 415, 422, 425—26, 607, 639.
- Lüneburg 336.
- Lütken, O. H., marineofficer 126—27.
- Lytton, Bulwer, eng. diplomat 369.
- Lökkegaard, F., orientalist, prof. 152—54.
- Lönnroth, E., svensk historiker, prof. 378.
- Løvenskiold, C. L., hofmarskal 131.
- Machabæus, Johs., ty. kirkereformator 82.
- MacLean, R., skaansk godsejer 480.
- Macurek, I., czekisk historiker, prof. 388.
- Madsen, Chr., provst 347.
- Madvig, I. N., klass. filolog, politiker 119, 125—26, 208—12, 253, 255, 506.
- Magdalena Sibylle, prinsesse 618.
- Maglö hgd. (Göngö h.) 489.
- Magnus Smek, svensk konge 86, 392, 403, 423, 425.
- Mälik b. Anas, arab. jurist 147.
- Malmesbury, J. H. H. earl of, eng. statsmand 556.
- Malmö 23, 28, 35, 45, 53, 56, 246, 248—49, 333, 479, 485, 492, 633.
- al-Ma'mün, kalif 158, 160.
- Manderström, L., svensk udenrigsminister 143.
- Manteuffel, O. Th. v., preuss. ministerpræsident 252, 263, 278.
- Marburg a. d. L. 531.
- Marcks, E., ty. historiker 532.
- Margrethe Maultasch, grevinde af Tyrol 415. — Sambiria, da. dronning 361. — da. prinsesse, markgrevinde af Brandenburg 404, 406—07, 410, 415, 417, 427. — tronfølger, prinsesse 626.
- Maria de Gloria, portugis. dronning 546. — af Ungarn, regentinde 30.
- Marienburg 394, 419—20, 422, 426.
- Marquard E., arkivar 618—20.
- Marselis, holl. handelsdynasti 511—15. — Gabr. d. æ., købmand 511. — Gabr. d. y., købmand 513, 515. — Leonhard, købmand 515. — Peter, købmand 513—15. — Selio, købmand 515.
- Marx, K., ty. filosof, økonom 191, 196, 199.
- Massignon, L., fransk orientalist 161.
- al-Mas'ūdī, 'Alī b. Ḥusayn, arab. historieskriver 472.
- Matthiessen, H., musæumsinsp., mag. art. 199—207, 333.
- Maurus, Andreas, fribytter 51—52, 84.
- Mavrokordatos, A., græsk udenrigsminister 548, 574.
- Maximilian, hertug af Bayern, kurfyrste 332. — konge af Bayern 534. — ærkehertug af Habsburg 547.
- Mazzarino, S., ital. historiker, prof. 379.
- Mecklenburg 367, 404.
- Medelfar, Mads, biskop 335.

- Medina 145, 148, 457—59, 463—64, 470.
- Medlicott, W. N., eng. historiker, prof. 238.
- Meibom, Anna 323. — Marcus, bibliotekar 320.
- Meier, Marcus, lybsk hærfører 26, 28.
- Meinecke, F., ty. historiker, prof. 532, 534.
- Mekka 150—52, 456—57, 459.
- Melanchton, Ph., ty. kirkereformator 2.
- Metternich, C. W. N. L., østr. statsmand 499.
- Metzburg, Fr. Leop. v., østr. diplomat 232.
- Meyendorff, P. v., russ. diplomat 263.
- Meyer, Ed., ty. oldtidshistoriker 516.
- Mez, A., ty. orientalist 161.
- Meza, J. de, general 114, 131, 134—35, 139.
- Michaud, Stelling, schweiz. historiker, prof. 380.
- Abū Mihnaf, arab. historieskriver 460—61, 463—64, 466, 470, 477.
- Modena, Paul de, ordensmester 387.
- Molesworth, Rob., eng. diplomat 350.
- Moltke, A. G., statsmand 168, 170, 175, 182, 184, 187—88, 195, 197—98. — A. W., statsmand 246, 249, 260, 268, 270—72, 274, 279, 586, 591. — Anna Malvine grevinde, f. Simons 247, 255, 259. — Carl, statsmand 245—94, 429—31, 433—34, 437—42, 446, 448—53, 633. — E., redaktør, dr. phil. 230—31. — F. A., kaptajn 133—34. — Nina grevinde 245. — O. J., kancellipræsident 246, 250. — Otto greve 249. — -Huitfeldt, G. greve, t. Glorup 204.
- Monrad, D. G., biskop, statsmand 110—43, 209, 251, 369, 371, 506, 559, 562—64, 577, 581. — Emmy 112. — Johan, godsejer, forfatter 490. — P. J., kancellideputeret 204. — Viggo, løjtnant 112, 131.
- More, Thos., eng. humanist, politiker 2.
- Moreau, A., polsk resident i København 321—22, 324—25, 328.
- Morits af Oranien, holl. statholder, feltherre 332.
- Mors 31, 144.
- Morsing, Christen Torkelsen, prof. 30—31, 242.
- Morten Pedersen, kannik 13.
- Moses, gl.-test. prof. 145.
- Moskva 512, 514, 629.
- Mosse, W. E., eng. historiker 634—36.
- Mu'āwiyah b. Abī Sufyān, kalif 152—53, 155—56, 459—60, 462—66, 468—70.
- Muhammed, arab. profet 145—52, 154, 157, 159, 456—60, 462, 464, 466—69, 472—73. — b. Ishāq, arab. historieskriver 148, 150—51. — b. Sā'ib al-Kalbī, arab. historieskriver 458.
- Mullerup, hgd. (Gudme h.) og gods 353.
- Munch, P., historiker, politiker 355, 629.
- Munk, Iver, biskop 44. — Kirsten, t. Boller, Chr. IV.s hustru 353. — — Mogens, rigsråd 105—06.
- Muralt, L. v., schweiz. historiker 533.
- Murman-kysten 296, 298, 309.
- Mykland, K., norsk historiker, prof. 501.
- Müller, Henrik, rentemester 330, 346.
- München 523.
- Münster (Westfalen) 21.

- Mynster, I. P., biskop 521.
 Münter, Fr., biskop 524.
 Mysunde (Sydslesvig) 131.
 Møen 607.
 Mörner, G. Fr., svensk officer 373.
- Nabholz, H., schweiz. historiker, prof. 532.
 an-Nagaši, arab. digter 462.
 Nakskov 80, 620.
 Nansen, Hans, handelsmand, borgmester 300—02, 332, 347, 349—52, 355—56.
 Napier, F. Lord, eng. diplomat 541, 549.
 Napoleon I, fransk kejser 373, 540, 555. — III, fransk kejser 541, 544, 547, 549—50, 572—73.
 Narva 297, 398—99.
 Nathanson, M. L., nationaløkonom 166—67, 175, 191.
 Nationalmusæet 507, 510.
 Neapel 201.
 Nebel, gd. (Lørslev s., Mors Sdr. h.) 31.
 Neergaard, N., historiker, politiker 212, 251, 256, 285, 370, 449.
 Nehnten, gods (Holsten) 431, 434.
 Neiiendam, Rob., theaterhistoriker, dr. phil. 629—30.
 Nestor, I., rumænsk historiker, prof. 379.
 Neumann, W., ty. historiker 383.
 Nicolaus I, russ. czar 249, 540, 635. — II, russ. czar 622. — prins af Nassau 546. — hertug af Leuchtenberg 540—41, 545. — greve af Holsten 425. — biskop af Riga 605.
 Nicolay, N. P. v., baron, russ. diplomat 123—25, 584.
 Niels Clausen, kannik 75. — Kortsen, ærkedegn 13, 55. — Styggeesen, biskop 20, 53.
- Nielsen, C. Lindberg, landsarkivar 353. — Yngvar, norsk historiker, prof. 372.
 Niitemaa, V., finsk historiker, prof. 378.
 Nils Ragvaldsson, svensk ærkebiskop 50, 75, 83.
 Nilsson, Sv. A., svensk historiker, prof. 218—24.
 Noack, C. W., biskop 215.
 Noah, gl.-test. patriark 145.
 Noeldeke, Th., ty. orientalist 149.
 Norby, Søren, lensmand, søkriger 13, 51, 60, 81, 84.
 Nordslesvig 213, 218, 632.
 Nordsøen 295—320, 623.
 Nottbeck, E. v., ty. historiker 383.
 Nutzhorn, C. L. V. E. v., departementchef, minister 128—30, 142.
 Nyborg 26—27, 40, 130, 358.
 Nydala kloster (Småland) 15—17, 63—64, 81.
 Nyenskansen (v. Neva) 296.
 Nyholm, A., seminarieførstander, dr. theol. 631—32.
 Nykøbing F. 110, 354, 505—06, 618—20.
 Nütschau (Holsten) 246.
 Næstved 388.
 Nørregård, G., dr. phil. 215.
 Nørrejylland 27, 393, 408, 412, 604.
- Odense 21, 25, 45, 56, 78—79, 82, 340, 343, 353—54, 609.
 Odhner, C. T., svensk historiker 227.
 Odsherred (Sjæll.) 603.
 Oecolampadius, Joh., ty. kirkereformator 21.
 Oferal (O'Feral), polsk legationssekretær 328.
 Olahus, Nicolaus, ungarsk biskop, statsmand 30.

- Olaus Petri, svensk historieskriver 77—78, 80, 95.
- Olsen, Alb., prof., dr. phil. 166, 625.
— Kåre, bibliotekar, mag. art. 232, 363.
- Oluf, biskop af Reval 396, 400, 402.
— Mikkelsen, borger i Roskilde 11.
— Nielsen, provst 72—73.
- Oncken, Herman, ty. historiker 532.
- Onsala (Fjäre h.) 613.
- Orknøerne 303.
- Orluf, Fr., runolog, lektor 230.
- Orning, Erik Ottesen, admiral 295—97, 299—301, 305, 312—13, 319.
- Oscar II, svensk konge 545, 621.
- v. d. Osten, A. W., finansdirektør 167—68, 170—80, 182—85, 192—98.
- Ostenfeld, Ib, psykiater, overlæge 210.
- Otte Stigsen, lensmand 60.
- Otto (af Wittelsbach), græsk konge 536—39, 555, 557, 559, 562, 569, 579, 590, 592. — junker (søn af Christoffer II) 387, 401—02, 405—6, 409—10, 417, 421, 423—27. — v. Freising, ty. historieskriver 627.
- Ottosen, Joh., historiker, skolemand 493.
- Oslo universitet 507.
- Oxe, Peder, rigshofmester 30. — Torbern, lensmand 11, 14—15, 65, 78, 84, 90—97, 105, 108.
- Oxenstierna, Axel, svensk statsmand 228, 339.
- Oxholm, W. T., general, overhofmarskal 117—18, 121, 123, 127, 138—39, 431, 548, 550—52, 554—55, 568, 594.
- Paddeborg (Sparresholm) 409.
- Padis kloster (Estland) 396, 417.
- Paget, sir Aug., eng. diplomat 124—25, 142, 432, 549—50, 552—53, 556—58, 560—61, 563—65, 567, 569—70, 575—76, 578—79, 584—85, 594—95.
- Palk, Peder, vicekansler 388, 390, 393.
- Palladius, Peder, biskop 41, 56.
- Palme, S. U., svensk historiker, docent 338.
- Palmerston, H. J. T. viscount, eng. statsmand 538—39, 545—48, 553, 556.
- Paludan-Müller, C. P., historiker, prof. 2, 4, 8, 38, 45—46, 57, 61, 73—74, 99—100, 106, 500—06. — Jens, historiker 502.
- Papke, Chr., biskop i Lund 481.
- Paris 201, 498, 502, 591.
- Parma 539.
- Paulli, Simon, naturforsker, læge 336, 356.
- Paulmyer, Jean, fransk abbed 345.
- Paulsen, H. Hejselbjerg, præst, historiker 215.
- Paulus, apostel 28, 34, 61. — H. E. G., ty. teolog 241.
- Peder Iversen, kannik, magister 63, 65, 88. — Laurentsen, kirkereformator 23, 25, 45, 56. — Olsen (Petrus Olai Saneropus), minoritermunk, historieskriver 7—14, 16, 19—20, 22—24, 26, 35—39, 43, 45, 47—48, 54—56, 58—59, 65—67, 70—74, 77—79, 82, 84—85, 88—89, 91, 96, 98, 107—08, 360—61.
- Pedersen, Henrik, landbrugshistoriker 334. — Johs., orientalist, prof. 208.
- Peloponnes 566.
- Pentz, Chr., rigsgreve, guvernør 343.
- St. Petersborg 199, 248, 292, 296.
- Petersen, H. F., præst 215.
- Pfalz 332.

- Pflug-Harttung, J. v., ty. historiker 383, 386—87, 403.
- Philemon, græsk jurist 574, 591.
- Pillau (Østproussen) 305.
- Pining, Didrik, lensmand, fribytter 51—52, 76.
- Plat, P. H. Cl. du, officer 131.
- Platon, græsk filosof 534.
- Pleijel, H., svensk kirkehistoriker, prof. 475.
- Plesner, Joh., historiker, prof. 517, 625—28.
- Plessen, Carl, preuss. overpræsident i hertugd. 449. — Chr. L., statsmand 167, 184, 324, 328. — Chr. Siegfr. v., statsmand 320—28. — H. F. A. v., kgl. godskommissær, preuss. geheimeregeringsråd 126, 449. — Johannes de, mecklb. ridder 412. — Otto, diplomat 448—49, 553—54, 566, 588.
- Ploghsthorp (Höks h.) 610.
- Ploug, Carl, journalist, politiker 126, 137, 141, 143, 443. — Frederikke Elisabeth (f. Michelsen) 124.
- Plum, Inger Marie, frk. 525—26.
- Polybios, græsk historieskriver 518—19.
- Pommern 367, 404.
- Pompeius, Gnæus, rom. statsmand 516.
- Ponsonby, Fr., eng. politiker 592.
- Pontanus, Joh. Isaksen, holl.-da. historieskriver 318.
- Porchnov, R. F., russ. historiker, prof. 380.
- Porse, Hågen Knudsen 401—02, 423—25. — Knud, hertug af Halland 401, 423. — Knud Knudsen 401—02, 423—25.
- Pothorst, H., fribytter 48, 52, 76, 83.
- Povl Helgesen, karmeliterprovincial, historieskriver 1—109.
- Preen, Konrad, hovedsmand i Reval 409, 411—12.
- Prenzlau (Brandenburg) 405.
- Pries, Rob., ty. historiker 233—34.
- Prokesch v. Osten, A., østr. diplomat 259.
- Ptolemaios, græsk matematiker, geograf 158.
- Pudewels, D. v., hofmarskal 618.
- Puge, Jacob, justitiar 388.
- Quaade, G. J., diplomat 125, 128, 135, 140—42, 497—99.
- Qurayš, mekkansk stamme 462.
- b. Qutaybah, arab. historieskriver 472.
- Raasløff, H. I. A., embedsmand, minister 432.
- Rahbek-Schmidt, K., universitetsadjunkt 379.
- Ramel, Henrik, hofmester, rigsråd 490.
- Randers 354.
- Ranke, L. v., ty. historiker 531, 533—34.
- Rantzau, holstensk-da. adelsslægt 491. — Chr., t. Breitenburg, statholder 343, 351, 356. — Joh., feltherre 33, 40.
- Rasch, Max, ty. historiker 232—33.
- Rask, Rasmus, sprogforsker 226.
- Rasmussen, Erik, professor, dr. phil. 164—99.
- Ravensberg, Christoffer, humanist 87. — Johan Jepsen, biskop 19—20, 80, 83.
- Raymundus, kardinallegat 80.
- Rebolledo, Bernardino, spansk diplomat 346.
- Rechberg, B. v., østr. statsmand 443, 589.
- Reedtz, Frederik, rigsråd 343. — H.

- C., diplomat, minister 249—50, 252, 262, 265, 267, 271, 289, 523.
— Peder, kansler 346, 349, 356.
- Regenburg, Th. A. J., embedsmand 125, 278, 631.
- Reich, C. E., officer, minister 448.
- Reinhard, Martin, ty. teolog 99.
- Reinhardt, C. E. F., historiker 382—83, 385, 399, 403, 410—11, 414, 425.
- Rendsborg 171, 173, 178—79, 194, 259, 406, 426, 446.
- Renner, Johan, livlandsk historie-skriver 395.
- Rescius, Rutger, belg. klass. filolog 29.
- Resen, Hans Poulsen, biskop 21, 242, 336, 520.
- Reuchlin, Joh., ty. humanist 2.
- Reval 381—85, 390, 392—93, 395, 398—400, 412, 416, 418, 424.
- Reventlow, A., amtmand 631. — Anna Sofie, da. dronning 525. — Conrad, storkansler, greve 321. — Ditlev, tysk kansler 312, 343. — Ditlev, statsmand 167, 170, 177, 181—84, 186—89, 197. — Ed., diplomat 628—29. — Ernst, greve 633. — Fritz, statholder 633. — -Criminil, Heinr., statsminister 245—46, 249, 254—55, 257—63, 265—68, 270—71, 273, 275, 277, 279—80, 284, 290, 292, 294, 430—31, 433—34.
- Ribe 44, 56, 81, 354, 388.
- Riga 359, 426.
- Rigsarkivet 95, 243—44, 321, 327, 431, 434, 520, 525, 535, 620, 626, 631.
- Riising, Anne S., arkivar, mag. art. 526—27.
- Rimestad, C. V., redaktør, politiker 135.
- Ringsted 18, 82, 343, 387, 413.
- Ritter, Gerhard, ty. historiker, prof. 637—39.
- Rockstroh, K. C., officer, historiker 114.
- Rohmann, J. L., præst, historiker 505.
- Rom 18, 516—19, 628, 639.
- Rommel, da.-svensk adelslægt 489, se også Ramel. — Ove, skaansk adelsmand 489.
- Rosén, J., svensk historiker, prof. 475, 486, 490, 528.
- Rosenkrantz, Erik Nielsen, universitetsvicekansler 80. — Erik Ottesen, rigshofmester 84. — Gunde, rigsråd 349. — Henrik Nielsen, lensmand 42. — Holger t. Rosenholm, rigsråd, teolog 242, 336, 526. — Iver, statsmand 177. — Jørgen, hofmester 336. — Niels, udenrigsminister 375. — Oluf Nielsen, rigsråd 72—73. — Otte Holgersen 335.
- Rosenvinge, H., ridefoged, 352.
- Roskilde 25, 27, 29, 33, 35—36, 41, 66, 68, 76, 80, 90, 92, 107, 334, 347, 381, 413, 422, 490.
- Rosæfontanus, Petrus Parvus, humanist 82.
- Rothacker, E., ty. filosof, prof. 378.
- Rotwitt, C. E., minister 122, 498.
- Rubin, M., nationalbankdirektør, historiker 212.
- Rud, Otte, t. Vedby, adelsmand 51, 81.
- Rumbold, sir H., eng. diplomat 540, 592.
- Runquist, K., svensk matematiker, rektor 601, 610, 614, 616—17.
- b. Rushd (Averroes), arab. filosof 159.
- Russell, sir John, eng. statsmand 115—16, 142, 539—40, 542—52, 554—57, 562, 567—73, 575—76, 578, 585—87, 589, 591, 593—95.

- Russow, Balthasar v., livlandsk historieskriver 424.
- Rutbeck, kaper 51—52.
- Ry (Hjelmslev h.) 26, 337.
- Rystad, G., svensk historiker, docent 528—29.
- Ræder, Hans, klass. filolog, bibliotekar 7, 20, 47—49, 53. — Trygve, norsk historiker 501.
- Ræmmerkatt, fribytter 51—52.
- Rømer, Ole, astronom 336.
- Rønneby (Blekinge) 479—80.
- Rønnow, Joachim, biskop 19—20, 22—25, 33, 35. — Sven Knudsen, svensk præst 479—80, 482—83, 485.
- Rørdam, H. F., præst, historiker 4—5, 8, 10—11, 26, 28, 32, 36, 39, 43—44, 46—47, 49, 55—56, 66—67, 70, 72—73, 77—78, 85, 520—21.
- Sabro sb. (Sabro h.) 625.
- Saburov, P. A., russ. diplomat 239.
- Sachsen 240. — -Weimar-Eisenach 240.
- b. Sa'd, arab. historieskriver 148, 150—51.
- Sadolin, Jørgen Jensen, biskop 24, 56.
- al-Šāfi'ī, Muh. b. Idrīs, arab. jurist 147.
- Sakskøbing 405.
- Saldern, C. v., holsten-gottorpsk og russ. statsmand 234.
- Šāliḥ b. Kaysān, arab. traditionist 463.
- Saloniki 593.
- as-Šanni, arab. digter 462—63.
- Sapori, A., ital. historiker, prof. 627.
- Sargūn (Sergios) b. Mansūr, byzantinsk-arab. embedsmand 153.
- Sarpsborg (Norge) 507—09.
- Sars, J. E., norsk historiker, prof. 500—05.
- Sassaniderne, persisk herskerdynasti 153—54, 460, 471—72.
- Saxo Grammaticus, historieskriver 3.
- Sayf b. 'Umar, arab. historieskriver 470—71.
- Scarlett, P. C., eng. diplomat 539—40, 585.
- Schacht, J., belg. orientalist, prof. 147—48, 156.
- Schack, Hans, feltherre 347, 354, 356.
- Schade, Hans, polsk resident i København 320—28. — Maren 323. — Peder, rektor 323.
- Scharif, A., ty. historiker, prof. 232, 235. 530.
- Scharpenberg, H., mecklb. ridder 412.
- Scheel, grevskab 200, 202—05. — A. W., jurist, minister 250, 254, 268, 271—73, 275, 279—80, 290. — H., ty. orientalist, prof. 162. — Juliane Marie 205. — Jørgen, greve 199—207. — Otto, ty. historiker 232. — -Plessen, holst.-da. adelslægt 430. — C. L., politiker 429, 434.
- Scheele, L. N., embedsmand, politiker 260, 433, 436, 558.
- Schelling, F. W. J., ty. filosof 533.
- Schepelern, C. A., officer 135.
- Schepper, Cornelius de, holl. humanist 30, 95.
- Schimmelmänn, H. C., handelsmand, statsmand 165, 181, 186, 188.
- Schlegel, Fr., ty. forfatter 533.
- Schleinitz, A., frh. v., ty. statsmand 636.
- Schmitt, L., ty. historiker 2, 106.
- Schoen, W. E. v., ty. statssekretær 623.

- Schovelin, Jul., embedsmand, hist. forf. 166.
- Schulin, J. S., statsmand, lensgreve 168, 175—76, 180, 182, 184, 193.
- Schumacher, A., kabinetssekretær 525. — H. C., astronom 526.
- Schwarzenbek (Holsten) 248.
- Schwarzenberg, F. L. J. F. fyrste af, østr. statsmand 252, 258, 263.
- Schütt, O., ty. arkivmand 213.
- Schäfer, D., ty. historiker 338.
- Schönbeck (Pommern) 366—67.
- Scotus, Andreas Barton, se Barton, Andr.
- Scønævathsburg, se Skönevadborg.
- Secher, C. E., hist. forf. 29. — V. A., rigsarkivar, dr. jur. 523.
- Segeberg (Holsten) 406, 426, 525.
- Sehested, Christen Thomesen, kansler 335, 340, 342—43, 620. — Chr., oversekretær 322. — Hannibal, statsmand 341—42, 344—55, 619—20. — Mogens, t. Hellerup, lensmand 353.
- Selden John, eng. jurist, politiker 316—20.
- Selim I, tyrk. sultan 163.
- Selskabet for Danmarks Kirkehistorie 520. — for historiske Kildeskrifters Oversættelse 517.
- Semmingsen, Ingrid, norsk historiker 380.
- Sestan, E., ital. historiker, prof. 379.
- Shetlandsøerne 303, 308.
- Siesby, G., redaktør 137.
- Siffin (v. Euftrat) 459.
- Sigbrit Willumsdatter, Christian II.s rådgiverske 16, 62, 91—92, 102—04.
- Sigismund, svensk-polsk konge 220.
- Silkeborg 76.
- Simony, C. Fr., stiftamtmand, politiker 128, 130.
- Simrishamn 485.
- b. Sinā (Avicenna), arab. filosof 159.
- Sjælland 18, 41, 53, 80, 104, 336, 347, 375, 388, 414, 433, 493, 604.
- Sjøqvist, V., underarkivar, mag. art. 494—500.
- Skaane 13, 26, 41, 52, 60, 80, 364, 374, 413, 474—94.
- Skagen 313. — rev 296—98.
- Skånør 365, 485.
- Skave, Niels, biskop 51, 76, 80, 83.
- Skelskør 360—61.
- Skiby s. (Horns h., Sjælland) 72—73. — kirke 3, 29, 68, 71—72, 106, 108.
- Skodborg, Jørgen, ærkebiskop 18.
- Skonvig, Jon, runetegner 230—31.
- Skotte, Peder, prof. 12, 80.
- Skov, Mikkel, generaladjutant 347.
- Skovgaard, hgd. (Tørrild h.) 225.
- Skovgaard, Johanne, arkivar, cand. mag. 214.
- Skovmand, R., statskonsulent, dr. phil. 164.
- Skygge (Ingesvang s., Hids h.) 31.
- Skytts h. (Skaane) 485.
- Skærvad, hgd. (N. Djurs h.) 202.
- Skönevadsborg (Årstad h.) 611.
- Slagheck, Didrik, ærkebiskop 13, 15—16, 62, 64—65, 90, 96, 99, 103—04.
- Slange, Niels, kancelliembedsmand, historiker 317—18, 346—47, 351.
- Slangerup 388, 413.
- Sleidanus, Johs., ty. historieskriver 82.
- Slesvig, by 113, 131, 133. — hertugdømme, se Sønderjylland.
- Småland 493.
- Smith, Henrik, årbogsforfatter 103, 106.
- Smeerenburg (Amsterdamøen) 311.
- Snårestad s. (Ljunids h.) 483.
- Sonnerup, sb. (Voldborg h.) 36.

- Sonthom, Em., ty. teol. forf. 353.
- Soom, A., estisk-svensk historiker 235—38.
- Sophie Amalie, da. dronning 333, 345.
- Sorø 413.
- Sostrup, hgd. (N. Djurs h.) 202, se også: grevskabet Scheel.
- Spandau 408, 410, 413.
- Spandemager, Hans Olufsen, kirke-reformator 23, 56.
- Sparre, Aage, ærkebiskop 21. — Erik, svensk rigsråd 220, 223—24.
- Spencer, H., eng. filosof 502.
- Spitsbergen 296—98, 310—16, 319—20.
- Sponeck, W. C. E., greve, politiker 248, 250, 256, 260, 262, 265—67, 271—73, 276, 279—80, 552, 576, 586, 588, 591—92.
- Spuler, B., ty. orientalist, prof. 152.
- Staunstrup, P., journalist, hist. forfatter 370.
- Stavenhagen, O., ty. historiker 383, 399, 403, 422.
- Steenholdt, Thies Hansen, slesv.-holst., stænderdeputeret 232—33.
- Stege 80, 128.
- Stein, K. Frh. v., ty. statsmand 638.
- Stemann, P. C., statsminister 175.
- Stenbock, Joh. Gabr., svensk rigsmarsk 529.
- Steno, Nicolaus, naturforsker, teolog 336.
- Stephanus, St., Johannis, filolog, historiker 9, 39—41, 43, 366.
- Stiernholm len 225—26.
- Stig Andersen (Hvide), marsk. 358. — Stig Andersen (Hvide), jydsk stormand, statholder i Estland 382, 385, 389—95, 397—99, 402—04, 413—14, 416—20, 424, 426, 428.
- Stille, Å., svensk historiker 475.
- Stockholm 61, 63—65, 172, 228, 235, 378, 502. — högskola 227.
- Storebælt 345.
- Strehle, A., historiker, rektor 625.
- Stresemann, G., ty. statsmand 496.
- Struensee, J. Fr., statsmand 525.
- Stuart, eng. kongeslægt 555.
- Stuhmsdorff 304.
- Sture, Sten, d. æ., svensk rigsforstan-der 80. — Svante Nilsson, svensk rigsforstander 80.
- Stöcken, Chr. E. v., admiral 322.
- Abū Sufyān, mekkansk patricier-leder 466.
- Suhm, B. v., kammerråd 320, 322—27. — P. F., historiker 361, 381, 383, 521.
- Sulaimān II, tyrk. sultan 163.
- Svane, Hans, biskop 242, 347—51, 356.
- Svaneholm, hgd. (Vemmenhögs h.) 480, 490.
- Svaning, Hans, historieskriver 30, 71, 73—74, 76—77, 79, 93—98, 102—06, 108.
- Svave, Peder, rigsråd, diplomat 14.
- Svend, biskop af Aarhus 412.
- Svendborg 41.
- Svenstrup, slag ved 27.
- Sverdrup, Joh., norsk politiker 503.
- Swinmünde 622.
- Sydslesvig 629.
- Syv øer, de, øgruppe i Kanalen 296—98, 301.
- Sødringholm, hgd. (Gerlev h.) 225.
- Søgaard, H., direktør, dr. phil. 215.
- Søholm, hgd. (Stevns h.) 42.
- Sønderborg 22, 113, 134, 297.
- Sønderjylland 59, 116, 128, 139—40, 212, 216—17, 232—35, 238, 246—49, 251, 253—56, 258—80, 284,

- 286—94, 334, 343, 356, 367, 371, 424, 429—33, 435, 438, 440, 442, 445—52, 454, 489, 493—94, 496, 506, 530, 560, 619, 633, 635—36, se også: Nord- og Sydslesvig.
- Sørensen, C. Th., officer, historiker 110—16, 122—23, 132, 134, 137.
- aṭ-Ṭabarī, arab. historieskriver 471—72.
- Tancke, Martin, sønderj. diplomat 350.
- Tangermünde 420.
- Tank, Carsten, norsk købmand, politiker 376.
- Taphede, slaget ved 406.
- Taube, F. W., ty. historiker 405, 415.
- Tempelburg (Pommern) 387.
- Tennyson, A., eng. digter 547.
- Termansen, N. J., gårdejer, politiker 372.
- Testmann, Chr. D., kammersekretær 355.
- Theoderic, ostrogoterkongen 628.
- Theofanes, byzant. historieskriver 156.
- Theotoki, græsk greve 574.
- Thessalien 558.
- Thestrup, H. N., officer, minister 559, 590.
- Thiset, A., arkivar, genealog 384.
- Thorkild, biskop af Reval 605.
- Thott, da. adelsslægt 489, 526. — Iver Axelsen, rigsråd, lensmand 79. — Otto, statsmand, bogsamler 168—69, 180, 185—86, 193.
- Thyra, da. prinsesse, hertuginde af Cumberland 138.
- Tidemand, O. W., provst 632.
- Tietgen, C. F., bankdirektør 130, 430.
- Tijssen, E., holl. skipper 296.
- Tillisch, F. F., kabinetssekretær 247—50, 260, 265—68, 271—72, 274—75, 277—79, 284, 290, 294.
- Tilly, J. T., belg.-spansk feltherre 332.
- Tim, hgd. (Hing h.) 93.
- Tolder, Hans, se Hans Bartholomæussen.
- Tordrup, hgd. (Galten h.) og gods 392.
- Torna h. (Skaane) 480, 482, 485.
- Torsteinsson, B., islandsk historiker 378.
- Torstensson, Lennart, svensk felt-herre 619.
- Toscana 539.
- Travemünde 27.
- Travendal, freden i 327.
- Trebau, Franz, kgl. sekretær 26.
- Treschow, F., jurist, politiker 271—72.
- Trikupis, Ch., græsk diplomat 544.
- Troels-Lund, T., historiker 333.
- Trojel, Hans, sognepræst 323—24. — Thomas, sognepræst 323.
- Trolle, Eric, svensk udenrigsminister 624. — Erik, svensk rigsråd 16. — Gustav, svensk ærkebiskop 15—16, 23. — Herluf, rigsråd, admiral 37, 73.
- Tscherning, A. F., officer, politiker 119. — Paul, generalauditor 355.
- Tusmer, Henrik, ordenshøjester 411, 419, 423.
- Tyan, E., fransk orientalist, jurist 155—56.
- Tyge, biskop af Aarhus 361.
- Tyrol 420.
- Tølo (Fjäre h.) 613.
- Tøndebinder, Claus Mortensen, kirkereformator 23, 56.
- Tønder 631.
- Tønnersjø h. (Halland) 598, 610—13.

- Uffe Andersen (Hvide), adelsmand 392. — Nielsen (Panter), ridder 412.
- Ulfeld, Corfitz Knudsen, rigsråd 72—73. — Corfitz, rigshofmester 311—12, 333, 341, 343, 345, 358, 620. — Knud Ebbesen, kannik 72. — Leonora Christine 232, 333, 341—42, 524—26.
- Ulfsbäck (Småland) 339.
- Ulfstand, Jens Holgersen, lensmand, admiral 51, 81. — Truid, lensmand 26, 29.
- Ullmann, W., eng. historiker 379.
- Ulstrup, hgd. (S. Djurs h.) og gods 200, 202.
- ʿUmar b. al-Ḥaṭṭāb, kalif 155, 459, 468. — b. Abd al-Azīz, kalif 468.
- Ummayyaderne, kalifdynasti 147—48, 154—56, 459—69.
- Ungern-Sternberg, E., russ. diplomat 251—53, 255, 258—59, 262, 268, 271, 279, 291, 496.
- Uppsala universitet 227, 478.
- Urne, Lage, biskop 20, 86.
- Ussing, J. L., klass. filolog, prof. 211. — T. A., borgmester, politiker 119.
- Utenhof, Wolfgang, tysk kansler 91, 95—96, 102—06, 109.
- ʿUtman b. Affān, kalif 459, 462, 468—69.
- Wackernagel, H. G., schweiz. historiker 243.
- Vadstena kloster 80.
- al-Wāḳidī, arab. historieskriver 189.
- Walch, J. G., ty. kirkehistoriker 241.
- Valdemar II (Sejr), da. konge 363, 367. — IV (Atterdag), da. konge 96, 381—428, 627. — prins af »Holstein-Augustenburg« 547. — (IV) Eriksen, hertug af Sønderjylland 360—62. — (V) Eriksen, hertug af Sønderjylland, da. konge 388, 408. — Christian, greve 514.
- Valkendorf, adelslægt 489. — Erik, ærkebiskop 102.
- Varberg 26, 29. — len 605.
- Varenius, O., svensk historiker 372.
- Warmestorpe, Didrik v., foged i Karhus 427.
- Warnemünde 365—66.
- Warschava 249.
- Wasserschlebe, J., deputeret 188.
- Watt, W. Montgomery, eng. orientalist, prof. 149—52.
- Vedel, Anders Sørensen, historieskriver 10, 37, 42, 71, 73, 98. — Annette (f. Mourier-Petersen) 497. — P., udenrigsministeriets direktør 111, 114, 123—25, 132, 134, 369, 371, 494—500, 550—51, 553, 555, 564, 584, 589. — -Simonsen, L. S., godsejer, historiker 505.
- Wedel, Hasse v., brandenburgsk drost 406, 413, 416. — -Jarlsberg, J. C. H., norsk statsmand 374.
- Wedell-Wedellsborg, F. L. G. baron, major 135.
- Wegener, C. F., geheimearkivar 72, 278.
- Weibull, C., svensk historiker, prof. 345. — J., svensk historiker, doctent 372—77, 475, 490. — L., svensk historiker, prof. 84, 89—90, 92—93, 96—97, 100, 108, 329, 480. — M., svensk historiker, prof. 228.
- Weidenburg, Konrad v., schwab. væbner 423.
- Weissenstein (Estland) 422, 424.
- Vejle 59, 106.
- Welhaven, J. S. C., norsk digter 503.
- Wellhausen, Jul., ty. teolog, orientalist 461.
- Vemmenhøgs h. (Skaane) 480, 483, 485.
- Vendelbo, Peder, drost 388, 412.

- Vendsyssel 27, 603, 605.
- Venturi, F., ital. historiker, prof. 380.
- Vernon, J., eng. diplomat 327.
- Werther, C. A. Ph. v., preuss. diplomat 252, 258, 266, 277, 291.
- Wesenberg (Estland) 395, 398—99.
- Vestersøen 295—320.
- Westfalen 214, 216.
- Westfaler, Didrik, magister 61.
- Westin, G. T., svensk historiker, prof. 78.
- Westmann, K. G., svensk historiker 475.
- Westphalen, E. J. v., slesv.-holst. embedsmand, historiker 234.
- Wibe, Ditlev, oversekretær 322.
- Vibe, Peder, diplomat, rentemester 346.
- Viborg 17—18, 22, 25, 50, 79, 100, 105, 337, 354, 388, 413. — stift 27. — (Finland) 297.
- Victoria, eng. dronning 540—41, 543, 545—46, 548, 576, 589, 593.
- Videnskabernes Selskab, Det kgl. danske 208, 430, 520.
- Vidsköfle, hgd. (Gers h.) og gods 489.
- Wien 238, 248—49, 257, 262—63, 292, 547.
- Wilhelm I, ty. kejser 443. — II, ty. kejser 622. — da. prins, se: Georg I af Grækenland. — prins af Baden 547—49. — hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksburg 120.
- Villadsen, Peder, provst 347.
- Villands h. (Skaane) 480, 485.
- Willemoës-Suhm, P. F., politiembedsmand 444—48, 453.
- William III af Oranien, eng. konge 555.
- Vind, Iver, rigsråd 343.
- Windelband, W., ty. historiker 239.
- Wineken, Chr., møntmester 171.
- Vinje, A. O., norsk digter 504.
- Winstrup, P., biskop 242.
- Winther, Peder, præst 353. — Rasmus, præst 351—54.
- Virginia (U.S.A.) 332.
- Viske h. (Halland) 596—99, 602, 608—09, 611—13.
- With, C. (K.) H., overskoledirektør 128.
- Witt, Johan de, holl. rådspensionær 332.
- Wittelsbacherne, ty. fyrsteslægt 404, 418, 428.
- Wittenberg 2, 30, 87, 95. — universitet 240—41.
- Wittrock, G., svensk historiker, prof. 528.
- Vives, V., spansk historiker, prof. 380.
- Wodehouse, John lord, eng. diplomat 115—16, 118, 124—25, 129, 131, 636.
- Wolf, Gerike, brandenb. justitiar 413, 416. — Knud, rådmand 347. — Odin, forfatter 323.
- Wolfhagen, Fr. H., embedsmand, minister 116, 119—20.
- Voltaire, F. M. A. de, fransk forf., historiker 333.
- Vordingborg 327, 365—66, 393, 404.
- Worm, Ole, læge, oldforsker 230—31, 242, 336.
- Vrints-Treuenfeldt, M. A. baron v., østr. diplomat 252—56, 258—67, 270, 275, 277, 279, 281—82, 284, 290—91, 294.
- Wullenwever, Jürgen, lübsk borgmester 93.
- Wynn, sir Henry, eng. diplomat 252, 254, 262, 269, 272, 277—78, 285.
- Västerås 222, 224.

- Yamamoto, T., japansk historiker, prof. 379.
 al-Ya'qūbī, arab. historieskriver 471.
 Yrwing, H. N., svensk historiker, docent 357—62.
 Ystad 485, 491—92.
 Yazīd b. Mu'āwiyah, kalif 156.
- Zahrtmann, C. C., søofficer, marine-
 minister 266, 279, 281.
 Zaimis, A., græsk statsmand 566,
 574—75.
 az-Zuhri, arab. historieskriver 463—
 64.
 Zutphen (Gelderland) 394.
- Zwingli, H. U., schweiz. kirkerefor-
 mator 21.
 Zwitter, F., jugoslav. historiker 380.
 Zürich 532.
- Ælnoth, eng.-da. historieskriver 36.
- Ørbækgaard, hgd. (N. Djurs h.) og
 gods 203.
 Øresund 104, 295, 298, 330, 490, 493,
 512, 623.
 Ørsted, A. S., jurist, statsmand 586.
 — H. C., fysiker 336.
 Øsel 303, 359.
 Østersøen 52—53, 214—16, 228, 295
 —320, 622—23.

Rettelser

til Historisk Tidsskrifts 11. række 5. bind.

S. 151 l. 23. Sociale, læs: socialt-religiøse.

S. 173 l. 14. Mønt- og seddelkursen, læs: mønt- og seddelkursen i Hamburg.

S. 173 l. 38. Da forskellen mellem mønt- og seddelkurs, læs: da forskellen mellem agio og vekselkurs i Hamburg (se s. 52).

S. 180 l. 14–15. skulde forøges med ca. 10.000 rdl. på statskassens bekostning, læs: på statskassens bekostning skulde forøges med et beløb, der i de to værste kriseår, banken havde oplevet, ikke oversteg 10.000 rdl.

S. 347 l. 27. Hans Schaek, læs: Hans Schack.

S. 370. Som note 2 tilføjes: Kriegers Dagbøger III, 112.

S. 427 l. 17. Margete, læs: Margrete.

S. 459 n. 1. Acta Orientalia XXIV, læs: Acta Orientalia XXIII (1958), 157—96.

S. 475 l. 28. H. Plejel, læs: H. Pleijel.

Historisk Tidsskrift udgives med 2 hefter årlig. Den danske historiske Forenings medlemmer og faste abonnenter betaler årlig 12 kroner. Anmeldelser om indtrædelse modtages hos foreningens formand, overarkivar dr. phil. HOLGER HJELHOLT, Markvej 15, Kbh. F. eller kasserer, prof. dr. phil. AKSEL E. CHRISTENSEN, Blytsvej 8, Kbh. F., mens abonnement på Historisk Tidsskrift kan tegnes hos Dansk Videnskabs Forlag A/S, Torvegade 21, Kbh. K., og hos samtlige boghandlere. Meddelelser om bopælsforandring samt klager over mangler ved tidsskriftets tilsendelse bedes sendt til kassereren eller forlaget. Bidrag til optagelse i tidsskriftet bedes sendt til professor, dr. phil. ASTRID FRIIS, Kr. Zahrtmanns plads 83, Kbh. F. Bøger til anmeldelse bedes sendt til redaktionen, Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, Skt. Peders Stræde 5, Kbh. K.

Foreningens medlemmer kan, for så vidt forråd haves, få ethvert bind af 1—9. række af Historisk Tidsskrift mod at betale 4 kr. For 10. række betales 8 kr. pr. bind og 11. række bd. I—III 15 kr. pr. bind. Registret til 3die række leveres, når ønskes, gratis sammen med rækkens 6te bind; ellers betales det med 50 øre.

For følgende bøger gælder en **prisnedsættelse**:

GARDE: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 50 ø.

RØRDAM: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621. 1—3. D., samt Aktstykker. (Enkelte bind eller Aktstykker. 50 ø.) (Udsolgt).

A. D. Jørgensens Breve udg. af Harald Jørgensen (1939). 6 kr.

Johs. Steenstrup, Nogle Omrids af min Virksomhed som Universitetslærer (1934). 2 kr.

Den svenske og norske historiske Forening har overfor Den danske historiske Forening ophævet den gensidige overenskomst om medlemskab til nedsat kontingent.

Fremtidig må norske og svenske medlemmer følgelig betale ordinært kontingent (12 da. kr.). Historisk Tidsskrift vil kunne fås enten ved direkte medlemskab (ved anmeldelse til foreningens formand eller kasserer, se ovenfor) eller ved at tegne abonnement gennem forlaget eller egen boghandler.

INDHOLD

	Side
Den græske Tronkandidatur 1862—63. Af Dr. phil. Erik Møller	536
Summary	593
Hallandslistens naturalieværdier. Af lektor Chr. B. Graversen	596
Zusammenfassung	616

Anmeldelser.

Prins Christian (V.)s Breve. I. Kancellibreve i Uddrag 1626—1642. II. Kancellibreve i Uddrag 1643—1647 med et Tillæg af Prinsens egenhændige Breve 1627—1647. Udg. v. E. Marquard og J. O. Bro- Jørgensen. Af C. O. Bøggild-Andersen	618
Folke Lindberg: Den svenska Utrikespolitikens Historia III, 4, 1872 —1914. — Folke Lindberg: Scandinavia in Great Power Politics 1905—1908. Af Troels Fink	621

Nyt fra historisk Videnskab.

Nekrolog over lektor dr. phil. Erik Bach af Knud Hannestad. — Eduard Reventlow: I dansk Tjeneste (Erik Møller). — Robert Neiiendam: Bogen om Grevinde Danner (P. Engelstoft). — Asger Nyholm: Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogre- skripterens tid (H. Hjelholt). — Thomas Otto Achelis: Geschichte des Corps Holsatia in Kiel 1813—1936 (H. Hjelholt). — W. E. Mosse: The European Powers and the German Question 1848— 1871 with Special Reference to England and Russia (E. Møller). Theodor Schieder: Staat und Gesellschaft im Wandel unserer Zeit (H. Hjelholt). — Lebendige Vergangenheit, Beiträge zur historisch-politischen Selbstbesinnung (H. Hjelholt). — Meddelelse om de Archiv der Hansestadt Lübeck tilhørende arkivalier	625
Meddelelser om Den danske historiske Forening	640
Den danske historiske Forenings vedtægter	644
Navneregister. Ved mag. art. Erling Ladevig Petersen	646
Rettelser	674
